

ČÍTANKA – 3. ROČNÍK

CENTRUM PRO VIRTUÁLNÍ A MODERNÍ METODY A FORMY VZDĚLÁVÁNÍ NA
OBCHODNÍ AKADEMII T. G. MASARYKA, KOSTELEČ NAD ORLICÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

MODERNÍ UMĚLECKÉ SMĚRY NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

CHARLES BAUDELAIRE

Květy zla

Mrcha

Vzpomeňte, duše má, co uzřeli jsme kdysi
za jitra letních sladkých dnů:
pěšina svedla nás před mrzké mrchy rysy
na loži plném valounů.

S nohama ve vzduchu jak žena při souloží
a potíc jedy z hlubin,
s nedbalým cynismem rozvírala v tom loži
svůj břich, kde chvěl se černý plyn.

A slunce sálalo do těch shnilých drobků,
jak by je zžehnout chtěl ten žár
a velké přírodě navrátit v stonásobku,
co sdružila kdys v jeden tvar.

A nebe vidělo zde tuto kostru pyšnou
tak jako květ se rozvíjet.
Puch byl tak mohutný, že hrůzou
neprodyšnou
jste omdlévala kamsi zpět.

A mouchy bzučely na bříše shnilých kostí,
z kad lezl černý batajón
larv, jež se valily zahoustlou tekutostí
a rozhemžily masný tón.

Vše toto houpalo se na své vlně kruté
či kypělo tam v jiskřičkách;
řek bys, že tělo to, jen vágním dechem
vzduté,
násobíc sebe žilo vzmach.

Otázky a úkoly:

1. *Jaký životní pocit převládá v Baudelairových básních?*
2. *Jak se dívá na lásku a na ženu?*
3. *Najděte verše, ve kterých autor působí na naše smysly.*

PAUL VERLAINE

Romance beze slov

Žena a kočka

Se svou kočkou si pohrává;
a je to divukrásné, zřítí,
jak potmě tlapka bělavá
se s bílou rukou v půtce chytí.

A hudbu podivnou svět tento vyluzoval,
jak s větrem voda jdoucí tmou
či zrno, které by rytmický pohyb ovál,
když převíváš je vějačkou.

Formy se trácely a byly snem, jenž zdá se,
náčrtkem líným zjevit svou
na plátně zašlém už, a jež snad malíř zase
obnoví pouze vzpomínkou.

A blízko za skálou větřící fena vztekla
nás sledovala přes tu změť,
čihajíc na chvíli, kdy urve z kostry lesklé
kus, který pustila jen teď.

- Tak jednou také vy budete tím, co zříme:
svinstvem, kde pro puch zajde veš,
vy hvězdo očí mých, vy slunce bytosti mé,
můj anděle, má vášni též!

Královno půvabů, budeme stejnou, běda!
až pomazání dá vám kněz,
až ve hrob půjdete, kde tučný květ se zvedá,
plesnivět mezi kosti kdes.

Nuže, ó krásko má, řekněte potom hmyzu,
jenž sežere vás v polibcích,
že zachoval jsem tvar i božskou trest', tu mízu
všech rozložených lásek svých.

I druhá úlisně se dívá
a broušené své drápy skrývá,
než ďábel nespí v žádné z nich...

A v budoáru stinné šero,
kde zvoní její vzdušný smích,
žhne fosforových bodů čtvero.

Má duše smutná, smutná byla

Má duše smutná, smutná byla,
žena, žena ji roztesknila.

A srdce, jež tak citlivé je,
řeklo mé duši bez naděje:

Nemohl jsem ji utěšit,
ač srdce mé pryč chtělo jít,

– Unesou křídla motýlů
hrdost a hoře exilu?

ač i má duše rozechvělá
pryč od té ženy prchnout chtěla.

– Vím, odvěti má duše tklivá,
– vím, jaká léčka se v tom skrývá?

Nemohl jsem ji utěšit,
ač srdce mé pryč chtělo jít.

Být přítomni, ač vyhnáni,
žít blízko, a přec v ústraní?

Otázky a úkoly:

1. Srovnejte Verlainovy verše s Baudelairovými. V čem se liší?
2. Jakým způsobem se autor dívá na ženu a lásku?
3. Určete formu první básně.

JEAN ARTHUR RIMBAUD

Opilý koráb – zkráceno

Když plul jsem po Řekách, jež nelítostně
pádí,
tu jednou musil jsem dát sbohem lodníkům:
křiklaví divoši k nim vpadli v lodní zádi
a nahé přibili je k pestrým kolíkům.

Pak nestaral jsem se už vůbec o posádku,
jež vezla obilí, sklad bavlny a chmel.
Když mužstvo skončilo svou pranici a hádku,
tu Řeky nechaly mne plouti, kam jsem chtěl.

A od té chvíle jsem se koupal v širém moři,
jež bylo plné hvězd, a bez cíle jsem plul,
hlťaje blankyty, do nichž se občas noří
zasněný umrlec, jenž právě utonul,

potřísnil hanebně ty bledomodré víry
a rytmus světelných a třpyticích se krás,
prudší než alkohol, širší než naše lýry
vypučí milostný a hnisající kvas.

Mne, zabloudilou loď, vrženou za vichřice
do vzduchu bez ptactva za gigantický plot,

mne nezachrání už záchranná plachetnice,
můj trup je opilý přívally slaných vod,

já, koráb z mlhovin, já, fantastické zvíře,
já, jenž jsem prorážel kouř nebes jako zeď,
kde roste převzácná pochoutka pro malíře –
sluneční lišejník, zašlý jak stará měď,

já, prkno, poseté žhavými půlměsíci,
rejnyky, kostrami mořských koníků,
já plul jsem za nocí v červenci při měsíci
pod ultramarínem šílených lodníků,

já, prkno, poseté žhavými půlměsíci,
jež rozléhaly se na sto mil do dálky,
já náhle zatoužil jsem podívat se domů
na starou Evropu a lodní rusalky.

Viděl jsem opilá a hvězdná souostroví
s nebem, jež třpytí se jak velký paví chvost,
zdalipak v noci spí pod jejich mdlými krovky
ohniví letouni, jimž patří budoucnost?

Co jsem se naplakal za srdcervoucích jiter,
nic neobešlo se teď pro mne bez hoře.
Jsem láskou rozladěn jak struny starých citer.
Oh, kéž mi praskne kýl! Kéž sletím do moře!

A toužím po stružce, kde za nizoučkým
houštím
se šťastně prohání pár dětských košilek,
jsem v duchu hošíkem a dřepě s nimi
pouštím
lodičku z papíru, křehkou jak motýlek.

A zalit tříští vln a jejich pyšných krajek
už nechci závodit s kupčíky z Bostonu,
už nechci projíždět flotilou pestrých vlajek
a plavat před strašným pohledem pontonů!

Otázky a úkoly:

1. Co tvoří základ a hlavní motiv básně?
2. K čemu autor přirovnává svůj život?
3. Sledujte asociace, ve kterých není důležitý děj, ale bohatost barev a zvuků.
4. Na které smysly působí báseň?
5. Najděte metafory, epiteta, překvapivá slovní spojení. Co některé metafory symbolizují?

Spáč v úvalu

Toť díra zeleně, v níž tiše zpívá řeka,
vlévajíc do travin svůj stříbroskvoucí cár,
kam z pyšných pahorků sluneční světlo
stéká,
toť úval se sluncem, jež ztrácí zde svůj žár.

až na zem do trávy, kde leží na břiše.

Má nohy v kosatcích, spí, usmívá se sladce,
jak děcko v nemoci, když přitulí se k matce.
Přírodo, zahřej ho, je velmi chladný rok!

Vojáček bez čapky a s nachýlenou šjí
spí s ústy dokořán v modravé řeřiše
pod mráčkem, z kterého se proudy světla lijí

S nehybným chřípím spí za rosy, která studí,
spí s rukou složenou na svojí klidné hrudi
a dvěma ranami má prostřelený bok.

Otázky a úkoly:

1. Jedná se o lyrickou, nebo epickou báseň? Doložte z textu.
2. Jaký obraz báseň navozuje?
3. Najděte kontrast, jaký má na čtenáře účinek?
4. Všimněte si formy básně, určete druh rýmu.
5. Najděte metafory, přirovnání, personifikace, apostrofy.

WALT WHITMAN

Stébla trávy

(Z oddílu Pozdrav světu)

1

Ó podej mi ruku, Walt Whitmane!
Jaké plynutí divů! jaká podívaná, jaký hlahol!
Jaké nekonečné spojení článků, jeden zaklesnut do druhého!
Každý odpovídající všem, každý dělící se o zemi se všemi.

Co se v tobě šíří, Walt Whitmane?
Jaké vlny a půdy se z tebe vymaňují?
Jaká podnebí, města a lidé jsou zde?
Kdo jsou ty děti, některé dovádějí, jiné dřímají,
Kdo jsou ty dívky? kdo jsou ty vdané ženy?
Kdo jsou ty skupiny pomalu kráčejších starců, držících se navzájem kolem šjíj?
Co je tohle za řeky? co je to za lesy a plody?
Jak se jmenují ty hory, strmící tak vysoko v mlhách?
A jak myriády obydlí plné obyvatel?

2

Ve mně se šířka rozšiřuje a délka prodlužuje,
 Asie, Afrika a Evropa jsou na východě – Americe je vyhrazen západ,
 Pásem přes břicho země je horký rovník,
 Vytrvale točí se sever a jih na koncích osy,
 Ve mně je nejdelší den, slunce koluje v skloněných kruzích a celé měsíce nezapadá,
 V pravý čas ve mně vstává půlnoční slunce, sotva vystoupne nad obzor, znovu klesá,
 Ve mně jsou pásma, moře, vodopády, lesy, sopky, souostroví,
 Malajsko, Polynésie i celé ostrovy Západní Indie.

3

Co slyšíš, Walt Whitmane?

Slyším dělníka zpívat a farmářovu ženu zpívat,
 Slyším v dálce za časného jitra hlasy dětí a zvířat,
 Slyším řevnivý křik Australanů, pronásledujících divokého koně,
 Slyším španělský tanec s kastanětami, s houslemi a kytarou ve stínu kaštanu,
 Slyším neutuchající ozvěnu Temže,
 Slyším divoké francouzské písně svobody,
 Slyším italského gondoliéra, jeho hudební recitativ starých básní,
 Slyším kobylky v Sýrii, jak bijí do obilí a trav lijákem svých strašlivých mračen,
 Slyším koptický nápěv k západu slunce, zádumčivě padající na prsa černé posvátné matky Nilu,
 Slyším pohvizdování mexického mezkaře a zvonky jeho mezka,
 Slyším arabského muezzina volat ze střechy mešity,
 Slyším křesťanské kněze před oltáři chrámů, slyším zpěv odpovídající basu a sopránou,
 Slyším ryk kozáka a hlas námořníka, vydávajícího se v Ochotsku na moře,
 Slyším těžké oddychování průvodu pochodujících otroků, chroptících tlup, kráčejších po dvou
 nebo třech, spoutaných na rukou i nohou,
 Slyším Hebrejce předčítající své svitky a žalmy,
 Slyším rytmické mýty Řeků a působivé legendy Římanů,
 Slyším vyprávění o božském životě a krvavé smrti krásného Boha Krista,
 Slyším Inda, jenž učí svého nejoblíbenějšího žáka lásce, válčení, příslovím, bezpečně
 odevzdávaným až do dnešního dne od básníků písčících před třemi tisíci lety.

4

Co vidíš, Walt Whitmane?

Koho to pozdravuješ a kdo to jeden po druhém pozdravuje tebe?

(...)

Vidím veliký kulatý zázrak kolotat vesmírem,
 na jeho povrchu vidím drobounké farmy, vesničky, zříceniny,
     hřbitovy, žaláře, továrny, paláce, brlohy, chatrče divochů, stany kočovníků,
 Vidím část jedné strany se spícími, ponořenou do stínu,
 a část druhé strany, zalitou sluncem,
 Vidím rychlé a zvláštní střídání světla a stínu,
 Vidím daleké země, tak skutečné a blízké jejich obyvatelům, jako mně je moje země.

Ze strašlivé pochybnosti úkazů

Ze strašlivé pochybnosti úkazů,
 Z nejistoty, že nakonec budem podvedeni,
 Že zabezpečení a naděje mohou být nakonec jen pouhé domněnky,
 Že totožnost záhrobí je snad jen krásnou bájí,
 Že věci, které vnímám, zvířata, rostliny, lidé, hory, zářící a plynoucí vody,
 Denní i noční nebe, barvy, tělesa, tvary jsou možná (jako že bezpochyby jsou)
     pouhým zdáním a něco skutečného nebylo dosud poznáno
 (Jak často ze mne vyrazí, jako by mě chtěly zmást a podvést!
 Jak často si myslím, že já, ani jiný o nich nevíme nic),
 Snad se mi zdají být tím, čím jsou (jako že se bezpochyby zdají), jen

z mého nynějšího hlediska a ukázaly by se (a právem ukázaly)
něčím zcela jiným, než se zdají, anebo buď jak buď ničím,
z naprosto jiného hlediska;

Na toto a podobné myšlenky mi starostlivě odpovídají mé lásky, moji
drazí přátelé,

Když ten, kterého miluji, mne provází, nebo dlouho vedle mne sedí a
drží mě za ruku,

Když jemný, nehmátatelný vzduch, slovy ani rozumem
nepostihnutelný pocit je kolem nás a proniká námi,

Tu jsem naplněn nevyslovenou a nevyslovitelnou moudrostí, mlčím
a nežádám si už nic,

Nemohu odpovědět na otázku o úkazech nebo totožnostech záhrobí,

Ale chodím nebo lhostejně sedím a jsem spokojen,

Ten, jenž mne drží za ruku, mě dokonale uspokojil.

Otázky a úkoly:

1. *Pokuste se vysvětlit, co je volný verš.*
2. *Znáte některé další autory, kteří psali volným veršem?*
3. *Jak se nazývá figura, která spočívá v záměrném opakování slov na začátku po sobě jdoucích veršů? Najděte ji v textu.*
4. *Jakým termínem označujeme záměrné opakování slova na konci jednoho a na začátku druhého verše?*
5. *Co je to epizeuxis?*

OSCAR WILDE

Obraz Doriana Graye

Předmluva (zkráceno)

Umělec je stvořitel něčeho krásného.
Zjevit umění a ztajit umělce, to je cílem uměleckého díla.

Kritik je ten, kdo dovede tlumočit jinou formou a novými prostředky svůj dojem z něčeho krásného.
Nejvyšší stejně jako nejnižší forma kritiky je jakýmsi druhem autobiografie.

Ti, kdož objevují v něčem krásném ošklivý smysl, jsou zkažení a přitom neokouzlení. To je nedostatek.

Ti, kdož objevují v něčem krásném krásný smysl, jsou lidé s kulturou. Pro ty je naděje.
A vyvolení jsou ti, pro něž něco krásného znamená jenom krásu.

Není nic takového jako morální nebo nemorální kniha.
Knihy jsou buď dobře napsány, nebo špatně napsány. Toť vše.

Žádný umělec netouží nic dokazovat. Vždyť dokázat se dá i to, co je pravda.
Žádný umělec nemá mravoučné záliby. Mravoučná záliba u umělce je neodpustitelný formalismus.
V žádném umělci není nikdy nic morbidního. Umělec smí vyslovit všechno.

Lze odpustit člověku, když dělá něco užitečného, pokud se tomu neobdivuje. Když dělá člověk něco neužitečného, lze ho omluvit jen tehdy, když se tomu nesmírně obdivuje.
Veškeré umění je zcela neužitečné.

Úryvek z 1. kapitoly

Ateliér byl plný syté vůně růží, a když se mezi stromy v zahradě pohnul lehounký letní vánek, zavanul otevřenými dveřmi těžký pach šeříku nebo jemnější parfém růžově kvetoucího hlohu.

Z kouta na divanu z perských houní, na kterém ležel a kouřil nespočetné cigarety, jak měl ve zvyku, viděl lord Henry Wotton právě na medově sladké a medově zbarvené květy čilimníku, jehož chvějící se větve zřejmě stěží unesly to břímě krásy tak podobné plamenům. A přes dlouhé záclony z hrubého indického hedvábí, zavěšené před ohromným oknem, mihly se co chvíli fantastické stíny poletujících ptáků a vytvářely jakési prchavé japonské obrazy, takže lord Henry musil myslit na ty bledé malíře z Tokia, s tvářemi jako z nefritu, kteří se snaží uměleckým dílem, jež je nezbytně nehybné, vyvolat dojem hbitého pohybu. Mrzoutský bzukot včel, prodírajících se vysokou neposečenou trávou či kroužících s tvrdošjnou vytrvalostí kolem matně zlatých tykadel divoce rozrostlého kozího listu, zdánlivě ještě zvyšoval tísnivost ticha. Temné hřmění Londýna znělo jako basové tóny vzdálených varhan.

Uprostřed místnosti stál, připevněn na svislém malířském stojanu, portrét neobyčejně krásného mladého muže. (...)

Úryvek z 2. kapitoly; malíř dokončil Dorianův obraz

Dorian neodpověděl. Přešel lhostejně k obrazu a otočil se k němu tvář. Když ho spatřil, ucouvl a líce mu na okamžik zahořely potěšením. Do očí se mu vloudil radostný výraz, jako kdyby sám sebe po prvé poznal. Stál tu v údivu a bez hnutí, nejasně slyšel, že Hallward na něho mluví, ale smysl slov mu unikal. Vnímá svou vlastní krásu jako nenadálé zjevení. Dosud si ji nikdy neuvědomil. Poklony Basila Hallwarda mu připadaly jen jako milé přátelské nadsázky. Naslouchal jim, smál se jim a zapomínal na ně. Neměly na něho vliv. Pak přišel lord Henry Wotton se svým podivným chvalozpěvem na mládí a se strašnou výstrahou, jak je to mládí krátké. To ho před chvílí vzrušilo a teď, když tu stál a zíral na odraz vlastních půvabů, blesklo se mu hlavou, jak dokonale pravdivé bylo to líčení. Ano, přijde den, kdy bude mít obličej vráscitý a scvrklý, oči mdlé a bezbarvé, postavu neladnou a znetvořenou. Ten nach mu ze rtů vyprchá a to zlato z vlasů se mu vytratí. Život, který v něm má zformovat duši, mu zničí tělo. Bude hrůzný, ohyzdný a těžkopádný.

Když na to pomyslel, projel jím jako nůž ostrý náraz bolesti a rozechvěl všechny jeho jemné nervy. Oči mu ztemněly do ametystova a pokryly se mlhou slz. Měl pocit, jako by se mu na srdce položila ruka z ledu.

„Vám se to nelíbí?“ řekl posléze Hallward, trochu popuzen chlapcovým mlčením, jehož význam nechápal.

„Ovšem, že se mu to líbí,“ řekl lord Henry. „Komu by se to nelíbilo? Je to jedna z nejužasnějších věcí v moderním umění. Dám ti všechno, co by sis za to rád řekl. Musím to mít.“

„To není můj majetek, Harry.“

„A čím je to majetek?“

„Dorianův, samozřejmě,“ odvětil malíř.

„Ten chlapec má ale štěstí!“

„Jak je to smutné!“ šeptal Dorian Gray, stále upíraje oči na svůj portrét. „Jak je to smutné! Já budu jednou starý, strašný, příšerný. Ale tenhle obraz zůstane vždycky mladý. Nikdy nebude starší než v tomto paměťhodném červnovém dni... Kdyby to tak mohlo být opačně! Kdybych tak já mohl zůstat vždycky mladý a stárnout mohl ten obraz! Za to – za to bych dal všechno! Ano, na celém světě není pranic, co bych za to nedal. Dal bych za to svou vlastní duši.“

Otázky a úkoly:

1. Co autor vyjadřuje předmluvou?
2. Podle ukázky charakterizujte hlavní postavu.
3. Najděte, kde je v ukázce klíčová situace, od níž se odvíjí celý další děj románu.
4. Co se nakonec stalo s Dorianem za to, že zaprodal svou duši mládí a kráse?
5. Jaká je podle vás hlavní myšlenka příběhu?

ČESKÁ LITERATURA DO KONCE 1. SVĚTOVÉ VÁLKY**Česká moderna a dekadence****JOSEF SVATOPLUK MACHAR****Confiteor****Antická kráska**

Jí štíhlý zjev za krásné věno
a bílou pleť dal štědrý los
a Helena jí bylo jméno
a měla antický též nos.

Kdo zřel ty rysy hrdé hlavy,
kdo zřel tu bílou, vážnou líc,
dech cítil bázně ostýchavý
a zraků nemoh vznést jí vstříc.

A hříchem už se zdálo býti
chtít složit hlavu v ňadra ta,
jež v taktu nepřestala chvíti
se žádnou touhou projata.

A nezdála se v tomto jasu
pro nic jiného stvořena,

než obdivuje její krásu
bys k zemi skláněl kolena.

Tak vídal jsem ji. Maně vždycky
otázka chvěla hrudí mou,
zda jediný jest pocit lidský,
jenž jal by ji, tak mramornou!

Však jedním citem lidským jatou
když spatřil jsem ji jedenkrát,
tu všecken lesk a hrůzu svatou
jsem rázem cítil v dálku vát:

Ta žena s antickým tím jménem,
jdouc do divadla v zimní den,
pět párků hltně snědla s křenem
a šla pak klidně na Carmen...

Otázky a úkoly:

1. *Jaká byla dívka, o které autor píše?*
2. *Najděte verše, ve kterých se své představě ironicky vysmívá.*

Čtyři knihy sonetů**Sonet o sobě**

Šik – tábor – škola a jak dál to zvou
ti naši soudci v republice krásy,
kde pro ta slova seriózně rvou
si jména, čest i sporé svoje vlasy,

mně cizí je. Jdu jenom cestou svou,
mé svědomí mi soudcem pro vše časy
a lhostejno mi, zda za stopou mou
hřmí potlesk chas a letí laury masy.

Jsem ve všem atom doby svojí.
Co jí vše, vše též hrudí mojí,
co v hrudi mé, tím verše zní.

Chvílemi klnu bídě její,
chvílemi se jí hořce směji
a vždycky, vždycky trpím s ní...

Otázky a úkoly:

1. *Z textu doložte subjektivitu autora.*
2. *Co bylo jeho hlavní myšlenkou, k čemu směřoval?*
3. *Vysvětlete, co je sonet.*
4. *Jmenujte autory, kteří psali sonety.*
5. *V první strofě určete druh rýmu.*

ANTONÍN SOVA**Květy intimních nálad****U řek**

U řek mám večer vlažný rád,
u řek, kde plno mušlí leží,
kde zvolna z řeky vstává chlad
a bílá pěna z dálky sněží.

U řek mám břízy nejraděj
a olše, do nichž stín se dere,
a cvrčků šum a vázek rej
a v dálce města rysy šeré.

Rád u řek rybáře já zřím
za clonou par s lodičkou línou

se ploužit šerem večerním,
kdy červánky v mze modré hynou.

A večer když se nachýlí
a měsíc v řece kdy se houpá,
ten noční chodec, napilý
modravu parou, z vod jež stoupá:

rád spřádám rytmus hudby pln
při vzpomínkách a sladk tuše,
při šplounání ztišených vln
a při vzrušení celé duše.

Otázky a úkoly:

1. *Které základní pocity autor vyjadřuje, co v básni zachycuje?*
2. *Jedná se o objektivní obraz krajiny? Svůj názor doložte konkrétními verši.*
3. *Na jaké smysly autor působí, uveďte na konkrétních příkladech.*
4. *Najděte epiteton, personifikaci, metaforu.*
5. *Jak říkáme opakování slov na začátku veršů?*

Ještě jednou se vrátíme***Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy?***

Když ona přišla na můj sad, vše právě odkvétalo.
Tak nevrle a tulácky v obzoru slunce spalo.

Ó, proč tak pozdě? řek jsem jí. Poslední slunce na síť,
zvony mi v mlhách umlkly, jsou ptáci v travách ukrytí,

mé louky teskní vůní mdlou a vody sešeřeny jsou
a přes přívozy stíny jsou a všecko planou je už hrou, -

že do daleka odplout chci kams na zelené ostrovy
a zdvihám vlajky na stožár a bílé plachty, lanoví.

Vás tenkrát zjara čekal jsem... V obzoru modrý zvučel jas.
Já napjal struny z paprsků, by echem chyt se v nich váš hlas.

Nuž rcete, kde jste tenkrát byla? A pod jakými zeměpásy?
Nuž rcete, čím jste jaro žila? Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy?

Kde horké noci zpívaly vám v okna otevřená?
Má duše marně toužila tím tichem uděšená.

A teď! kdy nevzpomněl jsem snad, vše se tu chystám zanechat,
na plavbu bych se vydal rád, proč jdete vadnout na můj sad?

Pro nás tu slunce nehoří a nevýskají pohoří.
Nám nikde louky nevoní, zpěv nezní v našem pomoří,

chci odplout sám a poslouchám podzimu pohádkové hlasy,
jdu hledat Nové království.
Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy?

Otázky a úkoly:

1. Jaký je rozdíl mezi oběma básněmi?
2. Jaký je podle vás smysl básně?
3. Co symbolizují motiv sadu a motiv plavby? Jakou roli zde hraje roční období?
4. Charakterizujte duševní stav lyrického hrdiny.
5. Co vyjadřují závěrečné verše?

OTOKAR BŘEZINA

Tajemné dálky

Moje matka

Šla žitím matka má jak kajícnice smutná;
den její neměl vůně, barev, květů, jasu;
Plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
bez osvěžení trhala ze stromu času.

Prach ostrý chudoby jí v tváři krásu šlehal
a řezal do očí a v slzách zánět hasil,
jak samum v závějích se v její cesty sléhal
a ve svých vlnách umdlené jí sklenul azyl.

Pod tíží tmavých let svou nakláněla šiji,
žeh práce žíravý jí z nervů svěžest leptal,
smrt svoji líbala, a v těžké agónii
ret její s úsměvem jen slova díky šeptal.

Na vlhký mramor chrámů klekávala v snění
v hrobových vůních voskovic a před oltáři
a vonných útěch déšť i vizi vykoupení
v své duše kalich chytala jak rosnou záři.

Ó matko má, dnes v světlo proměněná,
ty šípe zlatý, vystřelený do ohniska
Tajemství věčně planoucích! Zvuk tvého
jména
na našich vlnách dochvěl se, však vím, jsi
blízka!

Tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým
květem,
jenž vláhou zraků tvých se rozpučel a
vzrůstal:
chuť trpkou života svým vlíbalas mi retem
a твоjím dědictvím mi v duši smutek zůstal

A půlnoc zelená když svítí nočním tiším,
ty z hrobu povstáváš a se mnou lože sdílíš;
v svém dechu známý rytmus tvého dechu
slyším
a vlnou mého hlasu oživená kvílíš.

V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši oheň žíhavý a krvavý se vtělil.

A jako tvoje kdys, i moje cesta smutná:
bez vůně den je můj, bez barev, květů, jasu;
plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná,
tvým stínem ovíván ze stromu trhám času.

samum = saharský písek
agonie = smrtelný zápas

Otázky a úkoly:

1. Z čeho se básník zpovídá? Jak zachycuje svou matku?
2. Jaký má vztah k nadpozemskému světu? Doložte na příkladech.
3. Najděte některé obrazné pojmenování.

Svítání na západě

Tys nešla

Příliš brzy jsem rozsvítil lampy a do váz natrhal kvítí
a vůněmi, jež v plamenech šlehalí krví, své síně jsem nadech:

koberce prostřel jsem, naléval vína, v nichž slunce minulé svítí,
jež před lety usínala v chudých mých vinohradech.

Tys nešla. Hodiny z dálky se smály, má jara v nich jasmíny kvetla
a dýchala na tvůj neznámý obraz ověnčený liliemi;
čas vadl, růže chřadly, vína má hořkla, rudla má světla,
a sny, jež jsem ti naproti vyslal, se vrátily teskny a němý.

Tys nešla. Zaklínal jsem tě magií Vůle, jež prostorem sálá
proudy tajemných spojení a přenáší nejhlubší chvění.
Větrům jsem házel setbu své touhy, aby v duši ti vzplála
v ohnivé keře a sugescí vůně vedla tvé snění.

S dušemi básníků jsem hovořil o tvé váhavé chůzi;
naděje má s umdleným úsměvem seděla na prahu dveří;
oněmly cesty, bázní se schoulily stromy a v soumraku hrůzy
šlápěje přátelských kroků jak černým sněhem se zaváty šefí.

Tys nešla. Kdo tě potkal a svedl z mých zahrad? Či leká
tě oblak, jenž zhaslými slunci se pozdvih a nad mým domem se prostřel?
Či smrt, která zabíjí na křížovatkách mé hosty a čeká,
až sám se přiblížím k oknu, blízko na osudný dostřel?

Je pozdě již. Záclony zdvihám, okna svá bez bázně otvírám výším
a od hvězd zvoní mi píseň započatá před staletími;
neznámý hlas tvůj chladivým nárazem éteru slyším
z té písne věčné se třásti tóny přitlumenými.

V noci všech světů padá, kde polibků jásavá bouře se sráží,
jež rozžehá v křížení blesků nescetné životy příští.
Věř, my se to líbáme tisíce retů, objetím tisíců paží
ve věčnosti bolestné něhy, jež od věků do věků prýští!

Ve vášnivém tepotu věčného Srdce, jež tisíce údery buší,
v tušení, jež prochází hroby a svítí z budoucích zoří,
v tajemství Zrání, jež v jedné duši slívá tisíce duší
a pohledem letícím věky na tváři spřízněné hoří.

Otázky a úkoly:

1. *Na koho nebo co básník čekal?*
2. *Najděte verše, ve kterých autor působí na smysly.*
3. *Porovnejte formu básně s předchozí básní.*

KAREL HLAVÁČEK

Pozdě k ránu

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji
a tichý doprovod k ní pozdě za večera pěji.

Hráč náruživý zádumčivých, sešeřelých nálad,
chci mítí divné kouzlo starých, ironických balad.

A na zděděnou violu svou těm jen, těm jen hraji,

již k ránu v nocích nejistých do dalek naslouchají...

Mé melodie chtějí míti smutek všeho toho,
co rostlo, vykvetlo a zrlo marně, pro nikoho.

A míti toho naději a neurčitou něhu,
co vzklíčiti chce v těžké půdě dalekého břehu,

a míti zvuk, jenž nesmělý, přec jemný, smysly mámí,
jak chvění silných drátů utlumených sordinami,

a chtějí důvěrnost mít v tichu prodloužených staccat,
když na nejnižších polohách tmou chystají se plakat...

Na violu svou zděděnou jen tehdy, tehdy hraji,
když měsíc teprv vyjít má a tma je ještě v kraji,

a vigilie přísná padá za lesy a vodu
a krajem velké tajemství jde slavných Božích hodů.

Mé tenké prsty po strunách vždy nervózně se chvějí,
když tichý doprovod svůj pozdě a za večera pějí...

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji.

sordina (z ital.) = dusítka, tlumítka hudebních nástrojů; *staccato* (z ital.) = oddělovaně, odraženě, krátce; *vigilie* (z lat.) = bdění, předvečer svátku, pův. bohoslužba konaná v předvečer církevního svátku

Za noci březnové

Když k ránu měsíc padal karmínově zarudlý
za řeku, jeho zlat kde rozpuštěný tak se chvěl,
a polibek Tvůj byl, až delikátní, přec jen mdlý...
v té noci březnové Tvou zahradou jsem
pozdě k ránu šel.

A středem záhonů, jež přes noc rudě vzkvetly mi,
já ved Tě znavenou; jen jednoho mi bylo žel:
proč já tu neměl štěstí býti mezi prvními,
proč někdo přede mnou již tady vedle Tebe šel?

Tak pozdě bylo... Loutna zmlkla v okně ospalá,
i známý alt, jenž od večera ji už provázel,
i za řekou to rozpustil trala, tralala...
i rytmus, cupot, tleskání a chřestot černých skel.

To byla jarní slavnost našich věrných pastýřek,
- já rozechvěn a zmaten dneska ani nevzpomněl,
že po pěšinách tančily a podél ztichlých řek
a jemné měly kadeře a plavé kolem čel.

Za noci březnové Tvou zahradou jsem
pozdě ráno šel,
za potlesku a cupotu a chřestu černých skel,
a kteří přede mnou tu šli, těm všem já záviděl,
i těm, jež plavé kadeře a modré pentle kolem čel,

tu dneska prvně tančily při kantilénách nočních cell.

Otázky a úkoly:

1. V čem se projevuje hudebnost veršů?
2. Najděte verše, ve kterých autor působí na smysly.
3. Najděte příklady dekadentních veršů.
4. V poslední sloce druhé básně určete druh rýmu.

Buřiči

VIKTOR DYK

Satiry a sarkasmy

Hloupý Honza

Šeltě Honza přes pole.
Dostal bití.
Zpíval: To je svévole.
Dostal bití.

Prošel louku, bor.

Dostal bití.
V mlčení svůj našel vzdor.
Dostal bití.

Hloupý Honzo, veselej' se toč.
Bit být musíš. Ať je aspoň proč.

Otázky a úkoly:

1. Proč si autor vybral postavu hloupého Honzy?
2. Rozeberte báseň – počet slok, charakteristika veršů.
3. Proč autor využívá strohých veršů?

Pohádky z naší vesnice

Smutná báseň vesnického šprýmaře

Kupředu jdeme, je-li vhodná chvíle,
vhodná-li chvíle, jdeme zase zpět.
Při kterémkoli tak nás vidím díle:
– Ne zlí, ne dobří. Něco uprostřed.

Vábeni věčně vším, co pro nás cizí,
šumařit jdeme v chladný pro nás svět.

Na půli cesty tato náhle mizí.
– Ne sví, ne cizí. Něco uprostřed.

Zvedneme ruku. Potom zase klesne.
Dnes oheň v nás. A zítra zase led.
Hrozí se dnes, a zítra sotva hlesne.
– Ne živí, mrtví ne. Tak něco uprostřed.

Otázky a úkoly:

1. Koho a co autor kritizuje?
2. Které lidské vlastnosti se mu nelíbí?

Okno (Válečná tetralogie)

Země mluví

Tvrdá matka byla jsem tobě.
Těžce chléb jísti dala.
Nehýčkala jsem robě,
muže jsem zraňovala.
Když prohlédly poprvé tvé oči vyjevené,
smutný se obzor před tebou šířil.

Mluvila jsem o ráně zasazené,
které čas neusmířil.

Na nás oba padal těžký stín.
Matka tvrdá byla jsem, ty tvrdý syn.
Nepozdvihl jsi pro mne rámě.

S láskou jsi nepomyslel na mě.
Když vítr zahučel, zapraštel mráz,
neslyšel jsi můj hlas.
A já přec mluvila, vidouc tvou psotu,
bídu, jež věčně tě štve.
A z úst mých zamklých zaznělo tu:
Vezmi si své!

Těžké břímě nosím.
Přichází radost anebo děs?
Slyšíš mne dnes?
Matka syna prosím.
Haj si mne. Braň si mne. Neoslyš matky.
Haj si mne. Braň si mne. Ať shoří statky,
pole ať udupou, zničí.
Zítra zas símě vzkličí.
Chystala jsem ti úděl, děcko.
Úděl jsem tobě chystala.
Chraň si mne. Haj si mne. V moci tvé všecko:
aby ztroskotala loď, anebo přistála.

Neoslyš slova varujících:
Neprodej úděl za čočovici.
Třeba mne opustíš,
nezahynu.

Otázky a úkoly:

1. Co je základním tématem básně?
2. Co autor odsuzuje, k čemu vyzývá?
3. Jak chápe příslušnost k národu?
4. Báseň vznikla v r. 1917 (v době Dykova pobytu ve vězení) – jaký význam měla v té době a později?

Krysař

Úvod

1

„A vaše jméno?“

„Nejmenuji se; jsem nikdo. Jsem hůř než nikdo, jsem krysař.“

Muž, který takto mluvil, stál se vzpřímenou hlavou před vraty domu, v nichž se do soumraku běhala ženská postava. Hleděl na ni svýma temnými, pátravýma očima. Byl vysoký a štíhlý, štíhlejší ještě ve svém přiléhavém sametovém kabátci a úzkých nohavicích. Jeho ruce byly drobné a jemné jako ruce paní. Neměl při sobě ani zbraně, ani hole, ač se zdálo, že přichází z daleka, po cestách, jež vždy jisty nebyly. Svíral zato něco dlouhého a ozdobného, co budilo zvědavost ženy, s kterou hovořil. Byla to píšťala cizokrajné práce, jaké dosud neviděla.

„Krysař,“ zasmála se žena ve dveřích. „Přicházíte včas do Hammeln. Není tu krysaře; zato krysy je tu mnoho. Vysvětlete mi, krysaři, odkud se berou krysy? Nebývalo jich dříve, jak nám říkají. Je pravda,“ končila s úsměvem, „staří lidé míní, že svět je stále horší.“

Krysař pokrčil rameny.

„Odkud jsou, nevím. Jsou však v každém z vašich domů. Hlodají bez ustání; hlodají dole ve sklepech, hlodají tam, kde jich nevidíme. Stanou se však dotěrnými a stoupají pak výše. Připravujete hostinu, svatbu, křtiny, což já vím? Představte si, že se náhle při hostině zjeví krysy s dlouhými boltci a dlouhými kníry. Tento zjev kazí chuť, chápete přece.“

„Ano,“ smála se žena ve dveřích. „Při svatbě Kateřiny objevila se pořádná krysa. Ženich byl bledý jako stěna a Kateřina padla do mdlob. Lidé nesnesou nic tak málo jako to, co jim kazí chuť; odhodlají se pak zavolat krysaře.“

„Připravujete svatbu nebo křtiny?“ otázal se krysař náhle, bez přechodu.

Ale víš,
kolik sem přijde stínů?
Kolikrát pěst bude potomek zatínat
a syn tvůj kolikrát bude tě proklínat?

Nezahynu, věčna jsem,
ale žít budu s trapným úžasem:
kterak jsi zapomněl dědičný na díl?
Kterak jsi váhal a kterak jsi zradil?
Jak možno kletý čin provésti vědomky?
Sebe jsi zradit moh. Ale své potomky?
Dokavád' dýchal jsi, proč ses vzdal?
Čeho ses bál?
Co je to smrt?

Smrt znamená jít ke mně.
Tvá matka země
otvírá náruč: možno, bys jí zhrd?
Pojď, poznáš, jak je země náruč měkká
pro toho, který splnil, co čeká.
Prosím tě, matka tvá: braň si mne, synu!
Jdi, třeba k smrti těžko jdeš.
Opustíš-li mne, nezahynu.
Opustíš-li mne, zahyneš!

Žena ve dveřích se zasmála hlasitě.

„Jste cizinec, je zřejmo, že jste cizinec. Nejsem vdána, krysaři.“

Krysař se uklonil.

„To nevadí... nijak to nevadí. Nuže, povolají krysaře. Krysař píská a píská, až vyvede všechnu havěť z jejích skrýší. Jde za ním jako omámená. Zavede ji do řeky, do Rýna, Dunaje, Havoly, Vesery. A dům je prostý krys.“

Krysař se opět uklonil a jeho hlas zachvěl se nějakou elegií. Žena mlčela, pohrávajíc si s větvičkou jasmínu.

„Ale je-li tomu tak, nepomyslí nikdo na krysaře. Krysař, cizinko, je muž, který nezůstává, ale jde. Lidé vidí ho rádi přicházet. Ale odcházeti vidí ho mnohem raději.“

„Opravdu?“ řekla pouze. Znělo to jako povzbuzení a snad to ani povzbuzení nebylo. Ale krysař chápal to tak. Bledé jeho tváře se zbarvily; byla by to mohla pozorovat, nebýti temna.

„Cítím to, cizinko. Lidé nemilují krysaře; bojí se ho pouze.“

Děvče zasmálo se opět.

„A čím to, že jdou krysy tak slepě za vámi, krysaři?“

„Krysy mají dobrý sluch a má píšťala dobrý zvuk.“

Oči krysařovy zaplály podivným ohněm. Děvče ve dveřích maně ucouvlo. Větvička jasmínu v její ruce se chvěla.

„Mám zvláštní nadání vyhánět krysy,“ pokračoval krysař. „Pískám občas na ni velmi smutné písně, písně všech krajů, kterými jsem prošel. A já prošel mnoha zeměmi; slunnými i ponurými, pláněmi a horami. Má píšťala zní tak tiše. Krysy slyší a jdou. Není takového krysaře mimo mne. Povím vám něco, cizinko, která se umíte tak zvonivě smáti. Nikdy jsem nepískal plným dechem; byl to vždy tlumený zvuk. Kdybych pískal plně, ne pouze krysy šly by za mnou.“

Krysař domluvil. Oči uhasly a svěsil bezděčně ruce s píšťalou.

„Nemám odvahy,“ dodal po chvíli. „Stalo by se něco krutého.“

Děvče stálo zamklé a nespouštělo očí z píšťaly a krysaře. Když krysař mlčel, řekla zcela tiše:

„Líbíte se mi, krysaři. Nežli přišel soumrak, viděla jsem ve vašich černých vlasech stříbrné nitky. Nežli jste promluvil, pozorovala jsem na vašem čele vrásky. Ale přesto se mi líbíte. Milovalo vás jistě mnoho žen.“

„Snad,“ odvětil krysař. „Nepamatuji se.“

Slova krysařova měla podivný a jímavý přízvuk. Děvče zvažnělo. Naklonilo se ke krysaři, takže cítilo téměř horký jeho dech.

„Víte, co by to znamenalo?“ otázal se krysař temným hlasem. „Já to nevím. Víím pouze, že mne časem pojímá úzkost. Hledím na svou píšťalu jako na něco, co mnohé zahubilo a co ještě mnohé zahubí. A pak se usměji. Není to nic než právě pěkná píšťala, sama jste to řekla. A já nejsem více než krysař, který má odvádět nezvané hosty. Krysař, který jak Ahasver jde z města do města, z jihu na sever, ze západu na východ. A jako Ahasver nemá stání. Pobyl jsem zde příliš dlouho, cizinko.“

„Ne,“ pravila. A pak šeptala tiše: „Říkejte mi Agnes.“

„Agnes -,“ řekl. Mluvil měkce a hudebně. V jeho ústech vše nabývalo kouzla.

Hleděla na něho napjatě.

„Odjedete záhy z Hammeln?“

„Nevím,“ řekl. „Není to v mé vůli. A - -“

Odpověděl pohledem.

Usmála se svěžím a čistým smíchem mládí a radosti. Znělo to jako zvony vzkříšení.

„Myslím, že tu máte co činiti; je tu mnoho krys.“

A vážněji dodala:

„Zůstaňte, krysaři.“

Neodpovídal. Zraky jejich se utkaly. Hleděla neklidně a tázavě do planoucího krysařova zraku. Větvička jasmínu chvěla se v její ruce.

„Mám milence,“ řekla.

Krysař vzal ji za ruku.

„Nechci ho viděti. Nechci o něm slyšeti. Víím, že je na světě mnoho šeredných věcí. Co je mi po tom, nepřijdou-li mi do cesty. Nechci ho viděti. Ale kdybych ho viděl...“

Hlas krysařův zesmutněl a ztemněl. Znělo to vážně a varovně jako hrana.

„Ne,“ vydechla. Ale nebylo jisto, co znamenalo toto ne. Ocitli se na prudkém spádu, kde nečiní se kroky, kde zbývá přesto stisknutí. Tato bolest ji omamovala.

„Agnes - -,“ řekl.

Znělo to jako otázka a jako prosba.

Pohlédla na něho a usmála se.

„Ano,“ řekla. A bylo zřejmo, co znamenalo toto ano. Bylo zcela nahé, bez ostychu a bez výhrad. A děvče ve dveřích podalo krysaři snítku jasmínu.

Ahasver – legendární věčný Žid, tulák nemající klid

Otázky a úkoly:

1. *Jak autor charakterizuje postavu Krysaře? Proč se podobá romantickému hrdinovi?*
2. *Najděte některé rysy pohádky a pověsti.*
3. *Co pro Krysaře znamenala láska? Posuďte i podle citátu: „Pro dva lidi je jen určitá míra lásky, ohraničená a nezměnitelná. Nemiluj přespříliš, chceš-li býti milován – vyčerpáš sám všechnu lásku určenou pro dva. Přemíra lásky, kterou dáváš, ničí možnost lásky, kterou bys měl brátí.“*
4. *Co je na příběhu symbolické? Najděte předměty nebo osoby, které něco symbolizují.*
5. *Které lidské vlastnosti autor kritizuje?*

FRÁŇA ŠRÁMEK

Života bído, přec tě mám rád

Curriculum vitae

Na doktora studoval jsem,
tatík po tom toužil,
císař pán, ten vzpomenu si,
abych jemu sloužil,
a ty zas chceš, moje milá,
bych se pro tě soužil.

Tatík lomil rukama,
já nelámal hlavu,
císař pán mi nechal ujít,

generálskou slávu,
co moh ztratit, ztratil jsem,
s tebou ztratím hlavu.

Moji milí profesoři,
já vás pozdravuju,
také na vás, pane hejtman,
s kletbou pamatuju,
pro tebe se, moje milá,
k smrti umiluju...

Ada, Minka, Marta (část)

*„Ada, Minka, Marta – mají hlad.“
Napsáno na dveřích cely č. 15 na
policejním ředitelství pražském.*

Na žlutých květech krvavá rosa,
pěšinka zrádně se stáčí,
děvčátka tři jdou, děvčátka bosá,
rosa se lísá, rosa je smáčí,
srdce je na dlani, sukénka vichří,
to jsme se rozběhla děvčátka my tři,
Ada, Minka a Marta.

❖❖❖

Čekanky modré žalují u cest,

město vlá v dálce rudými dýmy,
dejte se, holky, dejte se unést,
chytří jdou upít se, půjdeme s nimi –
hlava se zvrátila, zvroucňely hlasy,
kdo jen vám ráno učesá vlasy,
Ado a Minko a Marto ... ?

Křehounek sklínky přípitek vzkřikly –
láhev a svědomí, vivat a vivat!
Lůžko je z růží, my se už svlíkly,
lůžko je z trnů, my chceme líbat,
láska je velká prý, láska je svatá
jak k ní však dojíti, pro tolik bláta,
Ado a Minko a Marto ... ?

Naše svatební

Už se na nás nehněvejte,
že jste při tom nebyli,
když jsme se my s mojí milou
ženili.

Nikoho jsme nepozvali,
nikomu nic neřekli,
šli jsme rovnou cestou v peklo
místo v předpekli.

Nikoho jsme nepozvali,
žádný host k nám nepřijel,
jenom červen, ten byl s námi
a nám připíjel.

Tulák se tak lehkou žení,
tulák nemá čas si hrát,
tulák, ten se proto žení,
že má rád.

Když si tulák ženu vede,
by v ní objal celý svět,
to smí jenom slunce vidět,
pták a květ.

Tak jen už se nehněvejte,
že jste při tom nebyli,
když jsme se my s mojí milou
ženili.

Otázky a úkoly:

1. Zamyslete se nad názvem sbírky, vysvětlete tento rozpor.
2. Jak vyznívá první báseň? Proč autor využívá ironii?
3. Proč příběh tří sester vyznívá baladicky? Doložte, jak se představa radostného života střetává s tvrdou realitou.
4. Jaká je autorova představa o lásce? Vysvětlete podle poslední ukázky.

Modrý a rudý**Píšou mi psaní**

Píšou mi psaní
vojenští páni,
a tam stojí psáno,
dvanáctého ráno
že já musím rukovat,
oh, rukovat.

Voják je voják,
musí bojovat –
vloží k líci pušku,
vezme si na mušku
třeba vlastní srdce své,
oh, srdce své.

rezervista – voják v záloze, záložník

Zdrávi vzkázali,
zdrávi napsali,
já jsem rezervista,
básník, anarchista,
zpívám si a proklínám,
oh, proklínám.

Pomašíruju,
zpívat si budu:
modrý rezervista,
rudý anarchista,
v modré dálce rudý květ,
oh, rudý květ...!

Raport

Na levém křídle a poslední
já budu stát,
a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád –
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.

Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,

vojna byla a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen.

To k ránu bylo as, neb měsíc zrud
a váš kůň hlavu zdvih,
a zvláštní věc, měl jako já
prostřelený břich,

a v jeho očích takový styd žal,
kdos divil se v nich, kdos se ptal
a ruce lomil v nich.

Že louky voní kol a jetely
a kvete řeřicha –
a on... kůň... což byl vinen čím?
má díru do břicha,
že na něm seděl kdos, už nesedí,
a oči vědět chtějí, však nevědí,
a v hrdle vysychá...

Oh, v hrdle vysychá... A chtěl by ržát...
že neví, neví proč?!
Sluníčko zlaté, což neměl on tě rád –
ty už ho nechceš... proč?
proč necinkne už nikdy podkova,
proč nebe v krvi, nohy z olova –

raport = vojenské hlášení

Otázky a úkoly:

1. Co symbolizují barvy v názvu sbírky?
2. Proti čemu je zaměřena první báseň a proč?
3. Jaké téma je v druhé básni, v čem se shoduje a v čem se rozchází s předchozí básní?
4. Která báseň na nás silněji působí a proč?
5. V čem první z ukázek připomíná K. H. Borovského?
6. Vyhledejte apostrofu, epizeuxis, hyperbolu a další básnické prostředky.

Splav

Splav

Trápím se, trápím, myslím si,
kde bych tě nejraděj potkal.

Ulice střídám, parky a nábřeží,
bojím se krásných lží.
Bojím se lesa. V poledním lese
kdo miluje, srdce své neunese.
Na můj práh kdyby jsi vstoupila,
snad bys mne tím zabila.
Chtěl bych tě potkati v lukách.

V lukách je vlání
na všechny strany, pokorné odevzdání.
V lukách je nejprostší života stůl

hó, toč se, světe, toč...

Hlásím, pane hejtmane,
že byl to strašný sen,
ty oči zvířete, ty křičely
a z důlků lezly ven,
křičely na mne, jestli já to vím,
proč ležíme tu s břichem dřevným –
co měl jsem říci jen...?

Hlásím, pane hejtmane,
a já to musím říci:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc –
však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žít víc...

rozlomíš chleba, podáš ženě půl,
chléb voní zemí, bezpečný úsměv svítí,
až k pláči je prostý věneček z lučního kvítí,
a oblaka jdou, přeběhlo světlo, přeběhl stín,
muž má touhu rozsévače,
žena má úrodný klín...

Chtěl bych tě potkati v lukách. Šel
bych ti vstříc.
A až bys mi odešla, ach, zvečera již,
bys na mne nemyslila víc,
jen na prosebný a děkovný můj hlas,
jako bych jen splavem byl,
který v lukách krásně zpívat slyšelas...

Otázky a úkoly:

1. Vysvětlete lyričnost Šrámkových veršů, doložte na příkladech.
2. Které motivy autor v básni rozvíjí?

Stříbrný vítr

(Závěr románu, v němž je sice Ratkin znovu konfrontován s nenaplněnou láskou, ale už se s tímto zklamáním vyrovnává jako dospělý muž, nenechává se jím otrávit.)

Už se neohlédl. Ani jednou. Šel. A tu skála stála před ním, tebe, skálo, myslím, dobře známe, jednou jsme tu vláli nahoře jak prapor; nepatříš snad k našemu směru, ale když tu již jsi, skála neskála, a Ratkin usmál se, zavrtěl hlavou a počal zlézati skálu. Tu teprv nahoře se ohlédl. Stála dosud na témž místě a hleděla sem k němu; a tu on zcela klidně nadzdvihl klobouk a zamával jím; jeho úsměv se podobal něčemu roztrženému.

A tu se s ním cosi stalo, hleděl dolů a všecek pojednou zbělel. Ze skalních rozsedlin počalo se naň cosi zavěšovati náručím stále těžším a těžším. Jeho oči křičely. Vztáhl před sebe ruce, jako by se někomu bránil, stál tak okamžik a zakryl si rychle oči. Po celém těle se roztrásl, musil se tu posadit a plakal dlouho. A když přestal plakat a pozdvihl hlavu, ona tam dole již nestála; viděl ji, mizící červenou skvrnu daleko v pastviskách. A přece tu byla u něho, slyšel ji stále ještě mluvit, jak před chvílí k němu mluvila; ale naslouchal jí nyní rád a za každé slovíčko byl jí vděčen, mluv, mluv, prosil, bolí to, bolí, ale je to krásné, snad jsi přece jen divoká ženka, do smrti budu tebou krásně poznamenán...

Pohlédl dolů do skalních rozsedlin, zamrazení jím prošlo – ale potom se již jen usmíval, bludně a trpce. Tam dole - - - ! A přece někdo mrtvý tam ležel, tázavý pohled dvou mrtvých očí setkal se s jeho očima a Ratkin tu seděl, kýval hlavou a usmíval se; rty se nepohybovaly, ale jeho oči mluvily.

„Spi tam, Jene Ratkine včerejší a pošetilý. Ty, který jsi toužil po štěstí a po bolesti – a přece jsi chtěl jenom štěstí. Ty, který jsi volal krásu – a před krásou jsi zastřel oči. Ty, který jsi volal život – a při první jeho písni potřhal jsi struny. Ty, který jsi myslil, že přijde brzy hodina, že staneš a najíš se dosyta! Blouznivý, nezkušený plavčíku v lodním koši, volající: Země, země! – brzy ti zamrzl tento výkřik na rtech. A přece teď, kdy kotvy opět vytaženy, zní zase jen ona píseň: Život! Život! – Jeho slávě se pokloňme, jeho chválu zpívejme. Na bližších a bližších kopcích hoří za noci jeho ohně. Posly už vyslal a my v jejich ruce složili sliby své oddanosti. Chceme milovat velikého a krásného vašeho pána, tak to vyřídte, poslové! Chceme jeho barvy nosit a v jeho barvách vítězit! Chceme býti takoví, aby jeho oko na nás s hrdostí spočinulo, aby se usmíval, pokyvuje hlavou k rytmickému našemu pochodu! Ale vyřídte mu, ať nás nezradí, ať nás neprodá! I s ním my chceme se dáti v zápas! I s ním – vyřídte mu to. A chválu jeho že zpíváme, nezapomeňte...!“

Ratkin našel u svých nohou jedlovou větvičku. Zdvihl ji a hodil dolů do skalní rozsedliny. Padala a Ratkin se usmíval... „Na tvůj hrob, Jene Ratkine včerejší a pošetilý!“

Otázky a úkoly:

1. *Vysvětlete, co je lyrizovaná próza.*
2. *Najdete v textu prvky impresionismu?*
3. *Charakterizujte postavu Jana Ratkina, z textu doložte, jak se mění.*
4. *Zkuste vysvětlit poslední větu ukázky.*

STANISLAV KOSTKA NEUMANN

Sen o zástupu zoufajících

Sen o zástupu zoufajících (úryvek)

Komíny příliš dusící a stoky páchnoucí nákazou otravovaly město,
jež v podjarních mlhách večerních propadávalo se do šera
i s hlukem a se světly, rozházenými jak bludičky bahen.
A staré louže v ulicích a stará bída v ulicích otravovaly město.
A černé ruce v továrnách a černé hříchy v palácích
čekaly večerní Ave.

Nad městem v šeru sám a sám uprostřed zoraných polí
stál jsem a pohledem objímal jsem v mlhách se třesoucí město.

Nesčetné davy stoupaly ke mně vzhůru, zastírají všecko...

A děly mi: „Veď nás! Chceme do života! Od země chceme, veď nás!
Do nebes chceme, k Bohu nás veď, před jeho slitování!“

Je mrtev Bůh, a země patří králům,
králům, již vládnou zlatem a pokrytectvím!

Vzhůru, dítky,
jest ještě jiná říše na opačném pólu světa,
kde vládne suverén poznání, pravdy a světla!

A nadějí posílení na novou vydali jsme se cestu
ve směru opačném dolů, dolů od božího trůnu,
kde smutný archanděl seděl na zářícím zlatu.

Já však jsem Život, já jsem síla a rozkoš a pýcha a vzpoura,
a já žiji ve vás a vy žijíte žijete ve mně.
Protož nepřipravil jsem vám království mrtvých,
Abyste pochopili, že mimo Život ničeho není nikde,
že není odplaty za bolest, za pokoru povýšení,
vedl jsem vás k božímu trůnu, který je boží hrobkou.
A nyní vám pravím: Vraťte se! neboť víte, že já jsem s vámi.
Budou-li vás pokořovati, najdete ve mně pýchu,
budou-li vás utlačovati, najdete ve mně sílu.
A najdete radost, najdete krásu, hledajíce veliký zápas.
Znáte ten zápas? – Vraťte se k zemi... Vy znáte ten Veliký Zápas!

Otázky a úkoly:

1. *Co popisují první verše básně?*
2. *Najděte prvky anarchistické vzpoury.*

Kniha lesů, vod a strání

Jarní zvěstování (úryvek)

Tak dlouho čekali jsme rozechvěni touhou
a chladem, který vál ze sněhů svítících,
den žití chtěli jsme dát za sněženku pouhou,
však blesky chladnými jen vysmál se nám
sníh.

Až náhle začlo tát a vzedmula se řeka,
divadlo veliké pod lesy hrály kry;
my zřeli s rozkoší, jak dole proud se vzteká,
a připravovali své jarní mimikry.

Však březem závistně nám nové poslal sněhy,
sen sněženkových spoust nade vším
rozestřel:
tou bílou pohádkou, již z hebké utkal něhy,
my šli jsme zmateni a v srdcích měli žel.

A neupřímný květ co jitra sněžil venku,
by slunci vzdoroval, jež přišlo k poledni;
kůl každý v plotě sníh měl skvělou za
čelenku;
však my jen čekali na sněhy poslední.

Tak dlouho čekali jsme touhou rozechvěni.
Dnes ... atmosféra jest jak brána dokořán
ve svěžest, modro, jas a jitřní kuropění,
dnes první sladký vznět byl země lůnu dán.

Zdrávas, země,
plná milosti,
požehnána jsi mezi světy,
země,
požehnaný plod života tvého,
člověk!

Otázky a úkoly:

1. Jak autor vnímá jarní přírodu? Najdete v básni její symbolický význam?
2. Charakterizujte poslední sloku z hlediska její formy i obsahu.

Nové zpěvy**Zpěvy drátů** (úryvek)

My, dráty telegrafní, telefonní a elektrické,
abychom neměly dlouhou chvíli, zpíváme si
zmrazeným hlasem, lhostejny ke všemu, co jest lidské,
tu mezi domy a paláci, tu mezi poli a lesy,

mezi a nad nimi, podle silnic a tratí
bzučíme monotónně, neznajíce touhy ni chtíče,
studené, kovové, neschopny nenáviděti, milovati,
napjaty mezi kandelábry, sloupy a tyče

k otroctví paralelnímu, aniž cítiti můžeme je,
vedeny do dálek nesmírných, křížem a krážem hnány
přes všecko, co strmí, i přes všecko, co zeje,
k stanicím, úřadovněm, elektrárnám pevně připoutány,

zpíváme zpěvy mechanického ze sebe vykoupení
do větru, který neslyší, a do světla, jež jest hluché,
docela pohříženy do snění, jež sněním není,
jak rákosu dozrálého stéblo mrtvé a suché

bzučíme nad životem, jenž se nás nedotýká,
ač pro něj jsme tu, jím prostupujeme, mu sloužíme dokonale,
zpíváme zpěvy, v nichž všechno se vším se stýká,
den ze dne stejné a přece den ze dne jiné stále.

Chvála rotačky (úryvek)

Důstojný slone,
v pralese zdiva zavřený jako ve vězení,
a přece na svém a jediném možném místě!
Olej a barvy,
jimiž tě krmí zpocení lidé v zasklené stáji,
noří tě v tropickou atmosféru,
jež je ti po chuti
a lepí se ti na hladké, lesklé údy.
Syt stále, opatrován, cíděn jak na svatbu dívka,
na dané znamení, věrně konáš svůj nejlepší kousek,
ač nepřicházejí a neplatí vstupné,
aby ti zatleskat mohli,
ač děvčátko v slaměném kloboučku s červenou stuhou
nepodává ti kostky cukru.
Zatímco příroda přestala rodit živočišné tvé předky,
nádherné rody, velebné nad pomyslení,
z nového věku a lidského mozku se rodíš,
obludo mechanická,
obludo krásná, moudrá, stále se zdokonalující
a jedna ze stera podobných tobě i nepodobných
z nesčetné rodiny dobývající světa.

Válci svých čelistí nedrtíš nic,
 bílou však tasemnici,
 jež prochází složitou útrobou tvou jak školami děcko,
 článkuješ přesně a pozorně,
 jako bys vysílala ty, neposunutelná,
 výbojné kroky své napřed, v neznámé dálky.
 A ony se rozbíhají po stech, tisících, paprskovitě na všechny strany,
 a tak to ty jsi, která složena ležíš
 na stole dubovém
 v hospodě U borovice za mnoha černými lesy,
 kam přijdu snad zítra, snad pozítří, abych tě otevřel
 a jako předtím pryskyřici, vdechoval nyní
 zahořklou vůni tvé stáje.
 Horoucí slavíku,
 jenž k zemi jsi přimontován a přece vášnivě tlučeš
 ve velkoměstských nocích, ve všech, kromě neděl a velikých svátků!

rotačka = tiskařský stroj s dvěma otáčivými válci, z nichž jeden nese tiskovou formu

Otázky a úkoly:

1. Co autor vyjadřuje motivem drátů a jejich zpěvem?
2. Najděte v ukázkách některá obrazná pojmenování.
3. V druhé básni určete druh verše.

Rudé zpěvy

Zpěv jistoty

Vydělili nás, ale nemohou nám vzít pohled
 královský
 na svou ničemnost a neodvratný kaz
 všeho, cokoli činí,
 na neodvratný konec,
 jenž je rozvrátil a do všech koutů stíní
 jejich hodiny.

Vydělili nás,
 my však víme – víme,
 že jsme dědici, že po nich vystavíme
 nový svět.

Vykořisťují nás,
 ale nemohou zabrániti,
 bychom nejedli ze stromu poznání.

Všude oráči vyorávají hluboké brázdy,
 denně rozsévači rozcházejí se do světa,
 naše osení již se vymetá,
 železná úroda solidarity.

Vykořisťují nás,
 my však řetězem je strašným sevřeme,
 nad osudem jejich sami zbledneme,
 zahynou.

Zotročují nás,
 ale na galejích dvorců, továren a dolů
 nedovedou uhasiti ohně vzpoury,
 k němuž sesedáme se jako ke společnému
 stolu
 a jenž půdu žencům dá a oráčům,
 doly horníkům,
 dělníkovi stroje.

Zotročují nás,
 ale v jejich kasárnách na slunečních místech
 o bratrství sníme, o rudých Kristech,
 o povelu, který celým světem zatřese,
 až nám vzplane bitva poslední:
 Proletáři všech zemí, spojte se!

Zotročují nás,
 ale v jejich káznicích
 zpíváme si Internacionálu,
 naše vůle tuhne tu v železo,
 jejich vzteku odpoví náš smích:
 Kdo nepracuje, ať nejí!

Zotročují nás,
 ale v jednoho otroka splýváme pomalu,
 v jednu ruku a jedno kladivo:
 přijde den, kladivo dopadne vráz,
 budeme volní!

Otázky a úkoly:

1. Z básně doložte znaky proletářské literatury.
2. Vysvětlete pojem agitační báseň.
3. Které hlavní motivy autor zobrazuje, kdo je hlavní silou revoluce?

FRANTIŠEK GELLNER**Po nás at' přijde potopa!****Perspektiva**

Má milá rozmilá, neplakej!
Život už není jinakěj.

Dnes budme ještě veselí

na naší bílé posteli!

Zejtří, co zejtří? Kdožpak ví.
Zejtří si lehnem do rakví.

Přetékaající pohár

Já držím pohár ve své dlani.
Je zpěněný a přetéká.
Já držím pohár ve své dlani,
jenž čeká na rty člověka.

Jenž čeká, zdali víno jeho
se do brázd vyschlých rozleje,
na snivých květech v jiných světech
zda zavěsí své krupěje.

Jenž čeká, zda se sehnou květy
pod onou tíží ku zemi.
Jenž čeká, zdali jiné světy
rozzáří svými vůněmi.

Já držím pohár ve své dlani,
jenž čeká na rty člověka.
Já držím pohár ve své dlani:
své srdce, které přetéká.

Po nás at' přijde potopa!

Vy dobří hoši, co jste vyšli bořit
se vzdorem v srdcích, s pěstí sevřenou,
co lidstvu nové ráje chcete stvořit,
vám zpívám píseň na rozloučenou.

Můj vzdor se zchladil volnou sprchou času,
rez s pochvou srostil meče rukojeť.
Brutální, zpěvnou, lehkovážnou chasu
v mém srdci jsem si zamiloval teď.

Mí přátelé se v symposiích baví,
by zase zítra klesli do bídy.

Na večer z loží zvedajíce hlavy
se v duchu těší: Diem perdidí.

Se zbožnou úctou nelíbají holku,
je nevábí zjev plodných samiček.
V kavárnách nočních u politých stolků
jsou rytíři pochybných dámiček.

Mám za přátele marnotratné muže.
Z nás každý rád svou hřivnu zakopá.
My do svých vlasů vplétáme si růže,
a po nás – – ! což – at' přijde potopa!

Diem perdidí – původně výrok císaře Tita – ztratil jsem (zmařil) den

Otázky a úkoly:

1. Jaký životní postoj autor vyjadřuje a čím provokuje měšťáckou společnost? („To je teď celá moudrost moje:/ Milovat hlučnou vřavu boje,/ za noci vnikat do snů žen/ a trochu býti zadlužen,/ pískat si, jak mi zobák narost,/ vínem si plašit z čela starost,/ svůj život rychle utratit,/ nic nezískat, nic neztratit.“)
2. Zamyslete se nad názvy jednotlivých básní a zkuste je vysvětlit.
3. Jak si autor představuje budoucnost, co je pro něj jedinou jistotou?

Radosti života

Což, páni spisovatelé

Což, páni spisovatelé,
vašeho nejsem druhu.
Proto jsem stál tak nesměle
ve vašem ctěném kruhu.

Vy jste – jak řek bych – takoví –
no – – – uhlazení páni.
Já rostl bez vaší výchovy
v pračkách a snižování.

Do intimity vašich sfér
nevníkal pokřik lůzy.
Já bouřlivý byl debatér
anarchistických schůzí.

Do vašich snů se dívaly
horoucně krásné dámy.

A já jsem student zhýralý
a ztrhaly mě flámy.

Ne, nikdy jsem se nedostal
v společnost slušnou dámskou. –
Snad že jsem o to málo stál. –
Má láska byla krámskou.

Má řeč je hrubá jak můj smích
a jako moji známí.
A alkohol (to myslil bych!)
jemnosti nepřidá mi.

Vím, z francouzských co románů
lze vyčíst elegance.
Však čert ví, kdy se dostanu
francouzské ku čítance.

Všichni mi lhali

Všichni mi lhali, všichni mi lhali,
blázna si ze mne dělali.
Přede mnou citelem se rozplývali,
za zády se mi vysmáli.

Žurnály, básníci, učenci lhali,
po léta za nos mě vodíce,
muži mi lhali a ženy mi lhaly.
Ženy, ty lhaly mi nejvíce.

Srdce mé stále po lásce prahne,
nikomu však již nevěřím.
Když někdo ke mně ruce své vztáhne,
ustoupím bojácně ke dveřím.

Řek' bych, že všechno je ztraceno v žití,
žití je však tak záhadné!
Klidný jsem, mohu-li pivo své píti.
Hořící tabák nezchladne.

Touha má bloudí těkavě světem,
a já popíjím v úzkých zdech.
Co je mi po tom, budu-li dětem
cestou k domovu na posměch!

Propil jsem peníze, na dluh pít budu.
Šťasten, kdo propije boty své!
Zřím oknem krčmy ven v rozmoklou půdu.
Podzim ze stromů listí rve.

Už se mi k smrti protiví

Už se mi k smrti protiví
ve svých citech se nimrat.
Už se mi k smrti protiví
bolestí svou se šimrat.

Nejlépe bylo by přetřhnout
všechna pouta a svazky,
minulost svoji zavrhnout,
zřící se poslední lásky,

cynickým smíchem zabušit
v marnou ješitnost svoji,
stesk svého srdce přehlušit
bouřemi, bídou a boji.

Nejlépe bylo by vzdálit se
a nikdy se nenavrátit,
svým bližním a nejbližším ztratit se
a sám sobě se ztratit.

Otázky a úkoly:

1. Jaké životní a společenské postoje autor vyjadřuje?
2. Doložte v textu autorovo zklamání a deziluzi, čím to zastírá?

KAREL TOMAN**Torzo života*****Sentimentální pijáci***

Příteli melancholiku,
druhu mé duše tulácké,
pod kterým nebem zhasnou kdysi
životy naše žebrácké?

Pohádek našich stříbro, šed'
kdy rozstříkne se, v kterou zem?
Kdy hudby, jež jsme milovali,
posledním vzdychnou akordem?

Oh, dávná láska procitá
zas echy v strunách srdce. Dost!
Na zdraví tobě! Snům a světu!
Ať rekviem má minulost.

Ve zlatém víně ztopíme
tyranský rozmar paměti.
A zpívat budem, zapomenem
lásku i vztek i prokletí.

rekviem = zádušní mše (za mrtvého) nebo skladba pro tuto mši

Otázky a úkoly:

1. *Jaký postoj ke společnosti autor zaujímá?*
2. *Jakým způsobem se s tím vyrovnává?*

Sluneční hodiny***Tuláci***

Jdou světem, polní lilie,
s nevinnou duší apoštolů.
Žne každý, třeba nesije,
k plnému časem sednou stolu
a dobrá Marta s Marií
sklenicí vína nalijí,
a v bohu radují se spolu.

Zem pro jich zraky obléká
převonné měkké roucho z jara,
zem něžně uspí člověka,
když z vody měsíc vstal a pára.
Na březích povídacích řek,
v poduškách pružných vojtěšek
zpěv tichý probouzí vlast stará.

V něm šumí mládím Vltava,
zasněně plynou vlny Rýna,
v něm pláče bolest dumavá
a tesknost, jež neusíná:
„Ó řekni, zda jsi místo znal,
kde ruský mužik nestrádal?“
Noc mlčí jen, noc pohostinná.

Jdou létem, podelují klas
a ušlápnutí květ se chrání
a drahý sen svůj snují zas
o říši míru, požehnání.
Míjejí města, která žhnou
do nocí září světelnou,
milenci lesů, luk a strání.

Kvas prudký jiným v duši pad
a roste, bují, kypí v hrudi,
jich oku dává pomstou plát
a v slovech bodá, pálí, studí.
Bronzové hlavy zhrdly snem,
idylou v domku počestném,
a horečka zlá k činu pudí.

Tvůj hlad, ó země, žije v nich,
tvůj svatý hlad je inspiruje.
Po metropolích nádherných
syn člověka se potuluje,
chor, otrhán a vysílen.
Svět bohatých v průvodu žen
a v lesku šperků promenuje.

Tvůj hlad, ó země, vykvete
v jedinou krátkou rudou sloku,
nuž zablýskne se z písně té
či třeskne výstřel. Tisíc roků,
na východ, západ, sever, jih,
hlad chudých s hladem bohatých
zápasí o svět v každém kroku.

Od pólu k pólu zemi spjal
ohromný řetěz trpělivý.
Milión mrtvých o něm tkal,
milión nový tká jej živý
ze zkrvácených bosých stop,
a ty jsou vyšlapány v hrob
víry a naděje, ty Bože spravedlivý.

Otázky a úkoly:

1. Jaké je základní téma básně?
2. Všimněte si, jak obraz tuláků vystupuje v básni v dvojí podobě. Oba způsoby porovnejte.
3. Který autor také zobrazoval motiv řetězení?

Měsíce**Červenec**

Svatý stín strážný bdí nad domovem,
hlas jeho slyšet v tichu: Pamatuj!
A v šumu listí, v chladné písni vod
hlas jeho slyšíš, slyšíš doprovod:
Pamatuj!

Ne záře hranice, jen víra, zápal tvůj,
čin s mužným slovem
ať provází tě po Čechách.
Ne bengál vylhaný, jen tichý stálý plamen
ať hoří v duších.

Svatý stín strážný bdí nám nad Čechami
a děti v kolébkách
nám posvěcuje vzdušným pociem.

Září

Můj bratr dooral a vypřáh' koně.
A jak se stmívá,
věrnému druhu hlavu do hřívý
položil tiše, pohladil mu šiji
a zaposlouchal se, co mluví kraj.

Zní zvony z dálky tichým svatvečerem;
modlitba vesnic stoupá chladným šerem.
Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí
k věčnému nebi.

Svatý Václave,
nedej zahynouti
nám ni budoucím.

Otázky a úkoly:

1. Jaké motivy autor rozvíjí v obou básních?
2. Všimněte si formy básní, zamyslete se nad závěrečnými verši.
3. Proč se v druhé básni obrací k svatému Václavu?

PETR BEZRUCĚ**Slezské písně****Ostrava**

Sto roků v šachtě žil, mlčel jsem,
sto roků kopal jsem uhlí,
za sto let v rameni bezmasém
svaly mi v železo ztuhly.

Uhelný prach sed mi do očí,
rubíny ze rtů mi uhly,
ze vlasů, z vousů i z obočí
visí mi rampouchy uhlí.

Chléb s uhlím беру si do práce,
z roboty jdu na robotu,
při Dunaji strmí paláce
z krve mé a z mého potu.

Sto roků v kopalně mlčel jsem,
kdo mi těch sto roků vrátí?
Když jsem jim pohrozil kladivem,
kdekdo se začal mi smáti.

Lehko se zasmát mi kdekdo moh,
ve Vídni, v ústraní tichém.
Když tomu panstvu smích nepomoh,
bodáky přišly za smíchem.

Abych měl rozum, šel v kopalnu zas,
pro pány robil jak prve –
máchl jsem kladivem – teklo vráz
na Polské Ostravě krve!

Všichni vy na Slezské, všichni vy, dím,
nech je vám Petr neb Pavel,
mějž prs kryt krunýřem ocelovým,
tisícům k útokům zavel;

všichni vy na Slezské, všichni vy, dím,
hlubokých páni vy dolů,
přijde den, z dolů jde plamen a dým,
přijde den, zúčtujem spolu!

rubíny ze rtů mi uhly = červeň mi zmizela ze rtů; *při Dunaji* = ve Vídni (sídla majitelů dolů); *kopalna* = jáma, uhelná šachta; *Polská Ostrava* = dnes Slezská Ostrava, čtvrť Ostravy

Jen jedenkrát

Už nevím, kdy a kde
jsem slyšel jednou vypravovat pověst.
Kdes na severu země
je smutné údolí, sevřené vrchy;
to smutné jest a temné,
neb žádný den tam nezasvitne slunce.
Tam smutný žije národ
u věčném sněhu v začouzených jurtech,
kol ohně sedí muži,
jimž zlata dražší bývá každé slovo,
za nimi teskné ženy,
a vzad se tisknou v kožešiny děti.

Tu nevím, jak se stalo,
či snad se vymkla ze své dráhy Země,
v den jeden svitlo slunce:
A celý národ poděšený září
vráz prchl v černé jurty
a balvany zavalil každý východ,
a tvář klesl k zemi,
k démonu neznáma posílal prosby,
by šetřil jejich žití...
A zatím venku
slunečná záře sžehla věčné sněhy
a půda nedotknutá
pode rty slunce dala fial květ. –
Bůh slunečný když viděl
to mrtvé ticho a bázlivé prosby,
údolí přešel
a nikdy víc v tu nepohleděl stranu. –

A když strach přešel
a ze stanů se odvážili lidé
a zřeli vlahou zemi,
květ neznámý a vůni fial čili,
a zřeli, že se dobrý Bůh
na ně podíval, jimi uražený,
a viděli v své duši,
že nikdy den ten nevrátí se zpátky,

hore = nahoře; *vydat se* = vdát se

Maryčka Magdonova

Šel starý Magdon z Ostravy domů,
v bartovské harendě večer se stavil,
s rozbitou lebkou do příkopy pad.
Plakala Maryčka Magdonova.

Vůz plný uhlí se v koleje zvrátil.
Pod vozem zhasla Magdonova vdova.

tu smutek hlubší žití
vráz schýlil hlavy zasmušilých mužů
a šíje teskných žen,
a v dvojnásobném dále žili smutku,
neb cítili, že jednou
jas žití šel kol jejich mračné země,
a jejich přešel vinou –
a víc se nenavráť!

Jen jedenkráté kolem mne šla láska.
Vlas černý pad jí k pasu,
a sladkým hlasem hovořila ke mně:
„Vy dobrého jste srdce
a s vámi bude šťastna každá žena“ –
a krátký plachý pohled,
jenž více řek než její sladká slova,
jež řekla sladkým tónem,
jak mluví se v mé vlasti u Těšína,
šel s její řečí! –
A já, jenž dávno vypil
až v hořké kvasnice života číši
a z knihy žití bílé vyrval listy,
já řekl drsným tónem,
tak jak mluví dav černých mužů hore
tam pod ostravskou plání:
Bez konce, slečno, s oným půjde štěstí,
jenž bude vaším mužem,
však na strom zvadlý nepřipínám růži.

A já ji miloval a ona se mi vydala!
Tak můj krb vyhas, v srdce lehly stíny,
a smutek bez konce jde mojí žitím,
když vzpomenu si často,
že sladkým krokem kolem mne šla láska,
a já přirazil dveře svojí chaty,
a nikdy víc se nenavráť zpátky!

Na Starých Hamrech pět vzlykalo sirot,
nejstarší Maryčka Magdonova.

Kdo se jich ujme a kdo jim dá chleba?
Budeš jim otcem a budeš jim matkou?
Myslíš, kdo doly má, má srdce taky
tak jak ty, Maryčko Magdonova?

Bez konce jsou lesy markýze Gera.
Otcové když v jeho robili dolech,
smí si vzít sirotek do klínu dřeva,
co praviš, Maryčko Magdonova?

Maryčko, mrzne a není co jísti...
Na horách, na horách plno je dřeva...
Burmistr Hochfelder viděl tě sbírat,
má mlčet, Maryčko Magdonova?

Cos to za ženicha vybrala sobě?
Bodák má k rameni, na čapce peří,
drsné má čelo, ty jdeš s ním do Frydku,
půjdeš s ním, Maryčko Magdonova?

Cos to za nevěstu? Schýlená hlava,
fěrtoch máš na očích, do něho tekou
hořké a ohnivé krůpěje s lící,
co je ti, Maryčko Magdonova?

Frydečtí grosbyrgři, dámy ze Frydku
jízlivou budou se smáti ti řečí,

harenda = krčma

Otázky a úkoly:

1. Najděte verše popisující národnostní a sociální útisk.
2. Uveďte příklad použití paralely a kontrastu.
3. V které básni vyzývá k pomstě a revoluci?
4. V jaké básni se objevuje intimní lyrika, čeho se týká?
5. Doložte, proč se jedná o baladické básně.
6. Znáte další autory, kteří psali balady? Porovnejte jejich básně.

JAROSLAV HAŠEK

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

Ukázka z I. dílu:

Polní kurát byl opravdu dnes ve výtečné náladě. Sám ani nevěděl, proč to dělá, ale nakloňoval se neustále z kazatelny a byl by málem ztratil rovnováhu a přepadl.

„Zpívejte něco, hoši,“ křičel dolů, „nebo nechcete, abych vás naučil nové písničky? Tak zpívejte se mnou:

*Ze všech znejmilejší
svou milou já mám,
nechodím tam za ní sám,
chodí za ní jiných více,
milenců má na tisíce,
a ta moje znejmilejší
je Panenka Maria - - -*

Vy se tomu, holomci, nikdy nenaučíte,“ pokračoval polní kurát, „já jsem pro to, všechny vás postřílet, rozumíte mně dobře?! Já to tvrdím z tohoto Božího místa, ničemové, neboť Bůh je něco, co se vás nebojí a co s vámi zatočí, až budete z toho pitomí, neboť vy váháte obrátit se ke Kristu a raději jdete po trnitě cestě hříchu.“

„Už je to tady, je správně nalitej,“ šeptal radostně soused Švejkovi.

„Trnitá cesta hříchu je, vy kluci pitomí, cesta boje s neřestmi. Vy jste marnotratní synové, kteří se raději válíte v ajnclíku, než byste se vrátili k Otcí. Jen dále a výše upřete svůj zrak do výsosti nebes, i zvítězíte a uhostí se pokoj ve vaší duši, vy uličníci. Já bych si vyprosil, aby si tam vzadu někdo odfrkával. Není kůň a není v maštali, je v chrámu Páně. Na to vás upozorňuji, miláčkové moji. Tak, kdepak jsem to přestal. Ja, über den Seelenfrieden, sehr gut. Pamatujte si, vy dobytku jeden, že jste lidi a že se musíte dívat i skrze temný mrak v daleký prostor a vědět, že zde trvá všechno jen do času, však Bůh že je navěky. Sehr gut, nicht wahr, meine Herren? Já bych se měl dnem a nocí za vás modlit, aby milosrdný Bůh, vy kluci pitomí, vlil svou duši ve vaše studená srdce a svou svatou milostí smyl hříchy vaše, abyste byli jeho navěky a aby vás, vy darebáci, vždycky miloval. To se ale mýlíte. Já vás do toho ráje uvádět nebudu - .“ Polní kurát škytl. „A nebudu,“ opakoval umíněně, „nic pro vás neudělám, ani mne nenapadne, poněvadž jste nenapravitelní ničemové. Po cestách vašich vás nepovede dobrota Páně, dech lásky Boží vás neprovane, poněvadž milému Pánubohu ani nenapadne zabývat se s takovými lotry. Slyšíte to, vy tady dole v těch podvlékačkách?“

Dvacet podvlékaček podívalo se nahoru a řeklo jako jedním hlasem:

„Poslušně hlásíme, že slyšíme.“

Mezi dvaceti podvlékačkami ozval se vzlykot. To se dal Švejk do pláče.

Polní kurát podíval se dolů. Tam stál Švejk a utíral si pěstí oči. Kolem bylo vidět radostný souhlas.

Polní kurát pokračoval, ukazuje na Švejka:

„Z toho člověka nechť si každý vezme příklad. Co dělá? Pláče. Neplač, povídám ti, neplač! Ty se chceš polepšit? To se ti, chlapečku, tak lehce nepodaří. Teď pláčeš, a až odtud se vrátíš do cimry, zas budeš stejně takový lump jako předtím. To musíš ještě moc přemýšlet o neskonale milosti a milosrdenství Božím, moc se starat, aby tvoje hřešící duše mohla nalézt ve světě tu pravou cestu, po které má kráčet. Dnes vidíme, že se nám zde rozbrečel jeden muž, který se chce obrátit, a co děláte vy ostatní? Docela nic. Tamhle ten něco žvýká, jako kdyby jeho rodiče byli přežvýkavci, a tamhle zas si hledají v chrámu Páně vši v košili. Copak se nemůžete škrábat doma a musíte si to právě nechat na služby Boží? Pane štábsprofous, vy si taky ničeho nevšímáte. Vždyť jste všichni vojáci a ne nějací pitomí civilisti. Máte se přece chovat, jak se sluší na vojáky, třeba jste byli v kostele. Pust'te se, krucifix, do hledání Boha a vši si hledejte doma. Tím jsem skončil, vy uličníci, a žádám od vás, abyste při mši chovali se slušně, aby se nestalo jako posledně, že si vzadu vyměňovali erární prádlo za chleba a žrali ho při pozdvihování.“

Polní kurát sestoupil z kazatelny a odešel do sakristie, kam se za ním odebral štábní profous. Za chvíli štábní profous vyšel, obrátil se přímo k Švejkovi, vytáhl ho ze skupiny dvaceti podvlékaček a odvedl ho do sakristie. Polní kurát seděl velice pohodlně na stole a kroutil si cigaretu.

Když Švejk vstoupil, řekl polní kurát:

„Tak vás tady mám. Já už jsem si všechno rozmyslil a myslím, že jsem vás prohlédl jaksepatří, rozumíš, chlape? To je první případ, aby se mně tady v kostele někdo rozbrečel.“

Seskočil se stolu, a cukaje Švejkovi za rameno, křičel pod velkým a zasmušilým obrazem Františka Sáleského:

„Přiznej se, lumpe, žeš brečel jen tak kvůli legraci.“

A František Sáleský díval se tázavě z obrazu na Švejka. Z druhé strany, z jiného obrazu, díval se na Švejka vyjeveně nějaký mučedník, který měl právě v zadnici zuby od pily, kterou ho nějaký neznámý římský žoldněř piloval. Na tváři mučedníka při tom nebylo znát žádného utrpení, a též žádné radosti z mučednické záře. Tvářil se jen vyjeveně, jako by chtěl říci: „Jakpak jsem vlastně k tomuhle přišel, copak to, pánové, se mnou děláte?“

„Poslušně hlásím, pane feldkurát,“ řekl rozvážně Švejk, sázeje všechno na jednu kartu, „že se zpovídám Bohu všemohoucímu i vám, důstojný otče, který jste na místě Božím, že jsem brečel opravdu jen kvůli legraci. Já jsem viděl, že k vašemu kázání schází jeden polepšenej hříšník, kterýho jste marně hledal ve vašem kázání. Tak jsem vám chtěl vopravdu udělat radost, abyste si nemyslel, že se nenajdou ještě spravedliví lidi, a sobě chtěl jsem udělat legraci, aby se mně vodlehčilo.“

Ukázka z III. dílu:

Těsně před odjezdem vlaku vstoupil do štábního vagónu velice rozčileně poručík Dub a žádal hejtmana Ságnera, aby dal neprodleně Švejka zavřít. Poručík Dub, starý známý denunciant na svém působišti jako gymnaziální profesor, dával se rád do rozhovoru s vojáky, přičemž pátral po jejich přesvědčení a zároveň hledal příležitost, aby je mohl poučiti a vysvětliti jim, proč bojují, zač bojují.

Na své obchůzce viděl vzadu za nádražní budovou stát u lucerny Švejka, který se zájmem prohlížel plakát nějaké dobročinné vojenské loterie. Ten plakát znázorňoval, jak rakouský voják připichuje vyjeveného vousatého kozáka ke zdi.

Poručík Dub poklepal Švejkovi na rameno a otázal se, jak se mu to líbí.

„Poslušně hlásím, pane lajtnant,“ odpověděl Švejk, „že je to blbost. Už jsem viděl hodně pitomejch plakátů, ale takovou hovadinu jsem ještě neviděl.“

„Copak se vám na tom nelíbí?“ optal se poručík Dub.

„Mně se, pane lajtnant, na tom plakátu nelíbí to, jak ten voják zachází se svěřenejma zbraněma, dyť von může ten bajonet zlomit vo zeď, a potom je to vůbec zbytečný, byl by za to trestanej, poněvadž ten Rus má ruce nahoře a vzdává se. On je zajatej a se zajatci se musí slušně zacházet, poněvadž je to marný, ale jsou to taky lidi.“

Poručík Dub pátral tedy dále po Švejkově smýšlení a optal se ho: „Vám je tedy toho Rusa líto, že ano?“

„Mně je líto, pane lajtnant, vobou, i toho Rusa, protože je propíchnutej, i toho vojáka, protože by byl za to zavřenej. Dyť von, pane lajtnant, musel ten bajonet přitom zlomit, to je marný, dyť to vypadá jako kamenná zeď, kam to vráží, a vocel je křehká. To jsme vám jednou, pane lajtnant, ještě do vojny, v aktivní službě měli jednoho pana lajtnanta u kumpanie. Ani starej zupák nedoved se tak vyjadřovat jako ten pan lajtnant. Na cvičišti nám říkal: Když je habacht, tak musíš vyvalovat oči, jako když kocour sere do řezanky. Ale jinak byl moc hodnej člověk. Jednou na Ježíška se zbláznil, koupil pro kumpanii celej vůz kokosovejch vořechů a vod tý doby vím, jak jsou bajonety křehký. Půl kumpanie zlámalo si vo ty vořechy bajonety a náš obrstlajtnant dal celou kumpanii zavřít, tři měsíce jsme nesměli z kasáren, pan lajtnant měl domácí vězení...“

Poručík Dub podíval se rozzlobeně do bezstarostného obličeje dobrého vojáka Švejka a otázal se zlostně: „Znáte mne?“

„Znám vás, pane lajtnant.“

Poručík Dub zakoulel očima a zadupal. „Já vám povídám, že mě ještě neznáte.“

Švejk odpověděl opět s tím bezstarostným klidem, jako když hlásí raport: „Znám vás, pane lajtnant, jste, poslušně hlásím, od našeho maršbataliónu.“

„Vy mě ještě neznáte,“ křičel poznovu poručík Dub, „vy mne znáte možná z té dobré stránky, ale až mne poznáte z té špatné stránky! Já jsem zlý, nemyslete si, já každého přinutím k pláči. Tak znáte mne, nebo mne neznáte?“

„Znám, pane lajtnant.“

„Já vám naposledy říkám, že mne neznáte, vy osle. Máte nějaké bratry?“

„Poslušně hlásím, pane lajtnant, že mám jednoho.“

Poručík Dub rozvzteklil se při pohledu na Švejkův klidný, bezstarostný obličej, a neovládaje se víc, zvolal: „To také bude ten váš bratr takové hovado, jako jste vy. Čímpak byl?“

„Profesorem, pane lajtnant. Taky byl na vojně a složil oficírskou zkoušku.“

Poručík Dub podíval se na Švejka, jako by ho chtěl probodnout. Švejk snesl s důstojnou rozvahou zlý pohled poručíka Duba, takže prozatím celá rozmluva mezi ním a poručíkem skončila slovem: „Abtreten!“

Každý šel tedy svou cestou a každý si myslel svoje.

Poručík Dub si myslil o Švejkovi, že řekne panu hejtmanovi, aby ho dal zavřít, a Švejk si opět myslel, že viděl již mnoho pitomých důstojníků, ale takový, jako je poručík Dub, je přece u regimentu vzácností.

Poručík Dub, který zejména dnes si umínil, že musí vychovávat vojáky, našel si za nádražím novou oběť. Byli to dva vojáci od pluku, ale od jiné roty, kteří tam smlouvali ve tmě lámanou němčinou s dvěma poběhlicemi, kterých se potloukaly celé tucty kolem nádraží.

Vzdalující se Švejk slyšel ještě zcela zřetelný ostrý hlas poručíka Duba: „Znáte mě?!“

Ale já vám říkám, že mne neznáte!...

Ale až mne poznáte!...

Vy mne znáte třeba z té dobré stránky!...

Já vás přinutím až k pláči, oslově!...

Máte nějaké bratry?...

To budou také taková hovada, jako jste vy!...Čím byli?..."

denunciant (z lat.) – udavač, donašeč; *lajtnant* (z fr.) – poručík; *zupák* (z něm. – hanlivě) – šikovatel ve vojsku; *maršbataliÓN* (z něm. a fr.) – pochodový prapor vojska; *kumpanie* (z něm. a fr., vlastně kompanie) – setnina vojáků; *oficír* (z fr.) – důstojník; *abtreten* (něm.) – ustoupit; *regiment* (z lat.) – pluk; *raport* (z fr.) – hlášení

Otázky a úkoly:

1. Které charakteristické rysy Švejkovy povahy prozrazují ukázky? Uveďte, v čem je idiotský, v čem geniální.
2. Charakterizujte postavu polního kuráta Katze a poručíka Duba.
3. V čem je podstata Haškovy komiky? Doložte jeho smysl pro jazykový humor.
4. Vysvětlete pojem „švejkovství“, symbolizované ladovskou figurkou s nápisem *To chce klid. Proč bývá spojováno s českou národní povahou?*
5. Zaměřte se na jazykovou stránku ukázek, jaké vrstvy jazyka se zde objevují?

SVĚTOVÁ LITERATURA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

GUILLAUME APOLLINAIRE

Alkoholy

Pásmo (zkráceno)

Tím starým světem přec jsi znaven nakonec

Pastýřko Eiffelko jak bečí stádo mostů dnes

Řecký i římský starověk se ti už přežily

Zde antické se zdají být už i ty automobily
Jen náboženství zůstalo docela nové jenom ono
Zůstalo prostě jak hangáry v přístavu avionů

Jediné neantické v Evropě křesťanství je
Evropan nejmodernější jste vy ó papeži Pie
A tobě brání stud když okna na tebe hledí
Vstoupit do kostela a jít tam ke zpovědi
Čteš letáky ceníky plakáty jež zpívají hlasitě
Toť dnešní poezie zatím co prózou žurnály sytí tě
Jsou krváky po šestáku samé detektivní případy
Portréty velkých osob a sterá různá záhlaví

Viděl jsem dnes a jméno už nevím pěknou ulici
Novou a čistou byla to sluneční polnice
Šéfové dělnice a krásné písárky z bureau
Z pondělí do soboty čtyřikrát denně tudy to berou
Zrána tu třikrát tovární písťala plačky zní
Chraptivý zvon tu zaštěká k poledni
Nápisy na zubech a tabulích štíty a vyhlášky
Vřeští a štěbetají jak o závod s papoušky
Mám rád tu pěknou ulici průmyslu a píle
Ležící v Paříži mezi třídou des Ternes a ulicí Aumont – Thiéville
Hle mladá ulice a ty sám jsi jen malé dítě
Tvá matka jinak než modře a bíle nešatí tě

Jsi velmi zbožný a René Dalize tvůj nejstarší kamarád
 Má církevní obřady jako ty nadevše rád
 Je devět večer plyn stažen do modra tajně se kradete z ložnice
 Po celou noc se v kolejní kapli modlíte
 Zatím co věčná spanilá hlubina ametystná
 Oblévá navždy planoucí glorii Krista
 Toť krásná lilie již všichni pěstíme
 Toť rusovlasá pochodeň jež větrem nehasne
 Toť bleďý a nachový syn bolestiplné ženy
 Toť strom vždy modlitbami všemi přetížený
 Toť dvojmocnina cti a věčnosti
 Toť hvězda o cípech šesti
 Toť Bůh jenž v pátek mře a v neděli vzkříšen jesti
 Toť Kristus který k nebi lépe než letci vzlétá
 Jemu náleží podnes výškový rekord světa

Nyní ty kráčíš sám davem po Paříži
 Kol tebe stáda autobusů řvou řičí a víří
 Bolestná úzkost lásky hrdlo svírá ti
 Jako bys nikdy už se neměl lásky dočkati
 Kdybys žil v dávné době do kláštera šel bys bez prodlení
 Rdíte se studem když se sami chytne te při modlení
 Sobě se vysmíváš a smích tvůj plá výhní pekelnou
 Jiskřičky jeho zlatí života tvého dno
 Toť obraz visící ve stínu muzea
 A občas přijdu na něj se zblízka podívat

Dnes jdeš po Paříži ženy jsou krví znamenány
 Bylo to na sklonku krásy jen nerad toho vzpomínám

Z koruny žhavých plamenů pozřela na mne Panna v Chartres
 Krev vašeho Svatého Srdce mne zalila na Montmartru

Jsem z toho nemocen když slyším ta slova požehnaná
 Láska již trpím je má choroba tajná
 A obraz který tě posedl ti pomůže přežít úzkost a bdění
 Vždyť u tebe dlí ten obraz jenž prchá k nevrácení

U Středozemního moře jsi nyní na pobřeží
 Pod citroníky jež celý rok kvetou svěží
 S přáteli svými se projíždíš ve člunu
 Jeden je z Nizzy dva z Turbie jeden z Mentonu
 Sépíí hlubinných se děsí oči naše
 A v chaluhách plují ryby obrazy Mesiáše

Jsi v zahradě hospůdky v okolí Prahy
 Cítíš se zcela šťasten na stůl růži ti dali
 A místo abys psal svou povídku lenošíš pohříchů
 Hledě na mandelinku spící v růžovém kalichu

V achátech svatovítských zříš zděšen své vlastní rysy
 Na smrt jsi smuten byl v ten den kdy sebe v nich objevil jsi
 Podoban Lazaru kterého světlo drtí
 Pozpátku točí se ručičky hodin v židovské čtvrti
 A ty couváš ve vlastním životě pomalu
 Jda na Hradčany nahoru a poslouchaje k večeru

Jak v hospodách české písně zpívají

Hle jsi uprostřed melounů v Marseilli

Hle jsi v Koblenci v hotelu s obrem na vývěsní tabuli

Hle sedíš v Římě pod japonskou mišpulí

Jsi pozdě k ránu ve velikém restaurantu
Zpívá se tančí pije se šampaňské

Ty dívky nejsou zlé a mají své starosti přec
I od té nejošklivější dost vytrpěl milenec
Je to dcera městského strážníka prý z Cannes

Nevím jaké má ruce jsou tvrdé a rozprýskané
Mám nesmírnou soustrast se švy jejího břicha

Pokorně dávám svá ústa ubohé dívce se strašným smíchem

Jsi sám jitra přichází
Mlékaři zvoní bandaskami v ulicích
Noc se vzdaluje jako mišenka přesličná

Sbohem sbohem jsi ospalý

Slunce uťatá hlava
Se kuku kutálí

Otázky a úkoly:

1. Na příkladech vysvětlíte formu pásma a polytematičnost.
2. Kde vyjadřuje svoje subjektivní pocity, lásku, smutek?
3. Sledujte prolínání časových a dějových rovin.

Kaligramy

S
 A
 LUT
 M
 O N
 D E
 DONT
 JE SUIS
 LA LAN
 GUE É
 LOQUEN
 TE QUESA
 B O U C H E
 O PARIS
 TIRE ET TIRERA
 T O U   JOURS
 AUX   A L
 L E M   A N D S
 (*originální francouzská verze*)

B
 U
 O
 ZDRÁN
 S
 V E
 T E
 JEHOŽ
 JÁ JSEM
 VÝMLUVNÝM
 JAZYKEM
 KTERÝ TVÁ
 ÚSTA
 Ó PARÍZI
 VYPLAZUJÍ A BUDOU
 VYPLAZOVAT
 V E C   N Ě
 N A N   Ě M C E
 (*převáděno do češtiny*)

Otázky a úkoly:

1. Vysvětlete, co jsou kaligramy.
2. Zkuste vymyslet vlastní kaligram.

TRISTAN TZARA

Manifest o lásce sladké a hořké

Návod, jak vytvořit dadaistickou báseň

Chcete-li udělat dadaistickou báseň, vezměte noviny.

Vezměte nůžky.

Vyberte v novinách článek tak dlouhý, jak dlouhou chcete mít svou báseň.

Vystříhnete článek.

Potom pečlivě vystříhejte slovo za slovem z tohoto článku a naházejte je do pytlíku.

Lehce zatřepejte.

Vytahujte potom výstřížky jeden za druhým a skládejte je v tom pořadí, jak jste je vytahovali.

Pečlivě slova opište.

Báseň se vám bude podobat.

A vězte, že jste spisovatel neskonale originální a okouzující citlivostí, byť doposud nepochopen lidem.

CHRISTIAN MORGENSTERN**Šibeniční písně****Trychtýře**

Dva trychtýře jdou noční tmou.
 Těl jejich úzkost skulinou
 proudí jas luny
 klidně, stále
 na cestu
 lesem
 a t.
 d.

Košilela

Znáš sirou košileli?
 Třepetatá, třepetatá.

Jsi proklat, majiteli!
 Třepetatá, třepetatá.

Teď třeská a pleská v ní vánek.
 Vichrůřujej, vichrůřujej.

Docela osiřela
 košilela.

Veliké lalulá

Kraklakvakve? Koranere!
 Ksonsirýři – guelira:
 Brifsi, brafsi; gutužere:
 gastí, dasti kra ...
 Lalu lalu lalu lalu la!

Chandraradar sísjádra
 tesku tes py pi?
 Vahapádra, pryvešádra
 klukpukpici li?
 Lalu lalu lalu lalu la!

Sohoškrt sic kalcisumpa
 senmemysagart (;)!
 Biboň sod: Quocitem Vumpa
 Kleso Klaso Klart (!)
 Lalu lalu lalu lalu la!

Otázky a úkoly:

1. Na základě ukávek vysvětlíte pojem dadaistická báseň.
2. Jaký význam má tato absurdní poezie, čeho autoři chtěli dosáhnout?

ROMAIN ROLLAND**Petr a Lucie**

A po chvíli mluvila dál:

„Žít se musí... Jakmile člověk myslí, přestává žít... A já chci žít, a chci. Jestliže mě osud nutí dělat, abych mohla žít, to nebo ono, nebudu se přece trápit přemýšlením, jaký je konečný účel té nebo oné práce. To se mě netýká; jsem prostě nucena dělat to; je-li to špatné, není to má vina. V tom, co chci já, není špatného nic.“

„A co chcete vy?“

„Především žít.“

„Máte ráda život?“

„Ale ovšem. A není to snad správné?“

„Ach ne, naopak; je to tak krásné, že žijete.“

„A vy? Vy nemáte život rád?“

„Neměl jsem jej rád až do ...“

„Až do?“

(Ale tato otázka nevyžadovala odpověď. Oba dobře věděli, jak by zněla.)

Petr pokračoval ve své myšlence: „Řekla jste především, především chci žít. A co potom? Co ještě chcete?“

„Chtěla bych (zaváhala), chtěla bych aspoň *trošinku* štěstí ...“
 (Seděli teď docela blízko u sebe.)

Mluvila dál:

„Není to přání příliš smělé? Často jsem slyšela, že je to sobecké; a já sama mnohdy přemýšlím, na co vlastně má člověk právo. Když tak kolem sebe vidím tolik bídy a tolik utrpení, opravdu se bojím dožadovat se něčeho... Ale mé srdce přece žádá a volá: Ano, mám právo, mám svaté právo na trochu, trošinku štěstí. Řekněte mi upřímně: Je to sobecké? Myslíte, že je to špatné?“

Vzrušil ho nesmírný soucit. Ten výkřik srdce, to prostinké, nesmělé přání jím hluboce otřásl. Vyhrkly mu slzy. Jak tak seděli bok po boku na lavici a opírali se o sebe, cítili teplo svých nohou. Zatoužil obrátit se k ní a sevřít ji v náručí.

Březen se vrátil a s ním delší den a první ptačí zpěvy. Ale zároveň s délkou dnů vzrůstaly také příšerné válečné plameny. Vzduch se horečně tetelil očekáváním jara a očekáváním zkázy. Bylo slyšet, jak sílí obludné dunění a jak se srážejí zbraně miliónů nepřátel, shromažďovaných již několik měsíců za hrázemi zákopů a přichystaných zaplavit jako bouřlivý mořský příboj celou střední Francii i s hlavním městem. Stín děsivých pověstí předcházel tuto pohromu: fantastické zprávy o otravných plynech, o jedech, jimiž bude naplněn všechen vzduch a jež prý se snesou na celé rozsáhlé kraje a všechno živé v nich zničí jako dusivá oblaka ze sopky Mont Pelé. Také návštěvy německých letadel, čím dál tím častější, dovedně udržovaly vzrušení v celé Paříži.

Petr a Lucie se stále vzpírali vědět něco z toho, co se dalo v jejich okolí; ale mírná všeobecná rozjitřenost, kterou bezděky vdechovali také oni v tom vzduchu obtěžkaném hrozbami, rozněcovala touhu, jež kvasila v jejich mladých tělech. Tři válečná léta nakazila evropské duše mravní lehkomyšlností a ta vnikla i do duší nejpochetnějších. A Petr a Lucie neměli náboženské víry. Ale byli chráněni jemností svých srdcí, svým pudovým studem. Jenže potají se rozhodli, že se jeden druhému oddají, ještě než je od sebe oddělí slepá lidská krutost. Ještě si to neřekli. Až jednou večer...

Když tak jednou v polovici března vyšli od večere, uslyšeli signály leteckého poplachu. Uchýlili se jako před náhlým lijákem do nejbližšího krytu a chvíli se bavili pozorováním svých náhodných sousedů. Protože však nebezpečí se zdálo ještě daleko nebo snad již zažehnáno, třebaže nic neoznamovalo konec poplachu, Petr a Lucie se vydali, vesele žvatlajíce, zase na cestu, neboť se nechtěli vrátit domů příliš pozdě. Šli starou, tmavou a úzkou uličkou nedaleko sv. Sulpicia. Zrovna prošli kolem fiakru, stojícího před širokými vraty; kůň i kočí spali. Sotva ušli dvacet kroků po protější chodníku, všechno kolem nich se náhle zatřásl: oslňující rudý záblesk, rachotivé hromové zadunění, déšť vytrhaných prejzů a rozbitých oken. Ve výklenku domu, který v těch místech prudce vybíhal do uličky, přitiskli se ke zdi a jejich těla se křečovitě objala. V záři toho záblesku uviděli ve svých očích lásku i hrůzu. A když je zahalila zase noc, Luciin hlas zaprosil:

„Ne! Já ještě nechci!“

A Petr ucítil na rtech její rty a vášnivé zuby. Stáli tak v objetí a chvíli se v temnotách ulice. Na několik kroků od nich lidé, kteří vyběhli z domů, vytahovali z trosek rozbitého fiakru dokonávajícího kočího a potom šli zrovna kolem nich; z nešťastníkovy těla kapala krev. Petr a Lucie stáli strnulí hrůzou a přitisknutí k sobě tak těsně, že se jim potom, když se v nich probudilo zase vědomí, zdálo, že jejich těla byla v tom objetí nahá. Uvolnili si ruce a rty semknuté jako kořeny a vpíjející milovanou bytost. A oba se najednou rozechvěli.

„Pojďme domů!“ řekla Lucie, zachvácená jakousi posvátnou hrůzou. A odváděla ho.

„Ó Bože!“ řekla Lucie a stiskla mu ruku, „taková myšlenka by byla horší než smrt!“

„Miláčku!“ řekli si oba.

Znovu se zastavili.

„Kdy budu tvůj?“ zeptal se. (Nebyl by se odvážil zeptat: „Kdy budeš má?“)

Lucie si toho všimla a dojalo ji to.

„Miláčku drahý,“ řekla mu. „Již brzy! Nespěchej! Jistě po tom netoužíš víc než já! Zůstaňme nějaký čas ještě tak ... Je to tak krásné...! Ještě tento měsíc, až do konce...!“

„Do Velikonoc?“ zeptal se. (Velikonoce byly toho roku posledního března.)

„Ano! Do Vzkříšení.“

„Ach,“ zvolal Petr, „před vzkříšením je vždycky smrt.“

„Mlč!“ zvolala a zapečetila mu ústa svými rty.

Pustili se.

„Dnes večer to bylo naše zasnoubení,“ řekl Petr.

Kráčeli pak tmou, opření jeden o druhého, a tiše plakali láskou. Na zemi jim pod kroky skřípalo rozbité sklo a dlažba krvácela. Kolem jejich lásky cíhala smrt a noc. Ale nad jejich hlavami, nahoře

mezi černými zdmi ulice, sbíhajícími se jako vysoký komín, v lůně nebes bušilo jako v čarovném kruhu srdce hvězdy...

A hle! Hlasy zvonů zpívají, světla se znovu rozžehují a ulice zase ožívují! Vzduch je prost nepřátel. Paříž volně dýchá.

Nebe zůstalo i na Velký pátek zataženo dlouhými šedivými závoji, ale vzduch byl vlhý a klidný. Na ulicích bylo vidět květiny, narcisy, fialky. Petr jich několik koupil a Lucie je nesla. Šli po tichém Zlatnickém nábřeží a prošli kolem Čisté Matky Boží. Půvab starého města, zalitého tlumeným světlem, obklopoval je svou velebnou lahodou. Na náměstí svatého Gervasia se před nimi rozlétl houf holubů. Dívali se za nimi, jak poletují kolem chrámového průčelí; jeden z nich usedl na hlavu kamenné sochy.

Vešli. Nad hlavami jim vrkal holub. Poslední zvuk zvenčí. Pařížský ruch pohasl. Šíré nebe zmizelo. Velebné tóny varhan, mohutné klenby, kamenná a zvuková opona, to všechno je oddělilo od světa. Zastavili se v postranní lodi, vlevo od vchodu mezi druhou a třetí kaplí. Usedli na schody ukryté před pohledy ostatních lidí a schoulili se k sobě ve výklenku pilíře. Seděli zády ke kruchtě, a když zdvihli oči, viděli horní část oltáře, kříž a barevná okna v poboční kapli. Krásné staré písně plakaly svým zbožným smutkem. Petr a Lucie, dva mladí pohané, drželi se za ruku před tím velkým Přítelem v truchlícím kostele. A oba zároveň šeptali: „Velký Příteli, před tebou se s ním, před tebou se s ní snoubím. Spoj nás! Vidíš naše srdce.“

A jejich prsty zůstaly spojeny, vpleteny do sebe jako proutky v košíku. Byli jediným tělem a tím tělem probíhaly vzrušené vlny tónů. Oddali se snění, jako by leželi v témž loži.

Stisk prstů jim připomněl, že tak plují spolu. A opět se uviděli v šeru kostela, jak se k sobě pevně tisknou a poslouchají krásné chrámové zpěvy; jejich srdce, rozplývající se láskou, byla u samých vrcholů nejčistší radosti. A oba si vroucně přáli, modlili se o to, aby z těch výšin již nikdy neseštopili.

V té chvíli Lucie, jež zrovna vášnivým pohledem políbila drahého přítele (oči máje přivřeny a rty pootevřeny, zdál se ztracen v slastné extázi, a jakoby nadnášen vděčnou radostí, pozdvihoval hlavu k oné nejvyšší Síle, kterou člověk pudově hledá vždycky nahoře), užasle spatřila v červeném a zlatém okně postranní kaple usměvavou tvář té rusovlásky. A zatímco tak na ni mlčky pohlížela, trnouc úžasem, znovu na té zvláštní tvářičce uviděla onen výraz zděšení a soucitu. V témž okamžiku se silný pilíř, o nějž se opírali, pohnul a celý kostel se do základů zachvěl. Srdce zabušilo v Lucii tak, že v ní přehlušilo rachot výbuchu a křik věřících; a nemajíc kdy se bát nebo trpět, vrhla se, aby ho jako slepice svá kuřátka zakryla vlastním tělem, vrhla se na Petra, blaženě se usmívajícího při zavřených očích. Mateřským objetím si tu drahou hlavu ze všech sil přitiskla do klína a sklonila se nad Petrem, s ústy na jeho šíji, takže byli schouleni v nepatrné klubíčko. A mohutný pilíř je naráz pohřbil pod svými sutinami.

Otázky a úkoly:

1. *Autor využívá kontrast, co tím dosahuje? Proč se tento prostředek v knihách o válce vyskytuje často?*
2. *Které hodnoty autor zdůrazňuje, co obžalává, před čím varuje?*
3. *Kde jinde v literatuře se objevuje motiv nešťastné a nenaplněné lásky?*

HENRI BARBUSSE

Oheň

Kapitola VII. – Podkop

Večer se cosi blíží zákopem, stoupá to a klesá podle toho, jak je dno hrbolaté nebo jak jsou v něm jámy, jakási postava tu plave ve tmě a natahuje ruce, jako by volala o pomoc.

Je to Lamuse. Dochází k nám. Je pln hlíny a bláta. Chvěje se, pot se z něho jen leje, vypadá, jako by měl strach. Jeho rty se pohybují, brebtá nesrozumitelné ech, ech..., dříve než může pronést nějaké zřetelné slovo.

Když jsem se k němu přiblížil, zašeptá mi tichounce jako v kostele:

„Viděl jsem Eudoxii.“

Lapá po vzduchu, v prsou mu hvízdá a jeho pohled je strnulý, jako kdyby ho tlačila můra. Pokračuje:

„Byla shnilá.“

„Bylo to na místě, které jsme ztratili,“ pokračuje Lamuse, „a kterého Marokáni bodákem dobyli zpět před deseti dny. Nejdřív jsme kopali díru pro poklop. Dal jsem se do toho. Protože jsem udělal víc než ostatní, dostal jsem se dopředu. Ostatní rozšiřovali a upevňovali podkop vzadu. Ale najednou narazím na hromadu trámů: zřejmě jsem padl na starý zasypaný zákop. Byl zasypaný jen napůl a zbyla tam ještě prázdná místa. Jak jsem vyprošťoval jednotlivé kusy dřeva z té změti před sebou, vidím uprostřed něco jako veliký pytel hlíny, postavený na výšku; nahoře na něm něco viselo.“

Najednou povolí jeden trámek a ten divný pytel na mne spadne a tlačí mě k zemi. Byl jsem jako zaklíněn a ke všemu mi ještě mrtvolný zápach vnikal do krku... Nahoře na tom balíku byla hlava a to, co viselo, to byly vlasy.

To víš, nebylo tam zrovna moc jasně vidět. Ale já poznal ty vlasy, takové už na světě nemá nikdo, poznal jsem i zbytek tváře potřhané a zplesnivělé, krk měkký jako těsto; to všechno už bylo mrtvé snad měsíc. Co ti mám povídat, byla to Eudoxie.

Žena, ke které jsem se dřív nikdy nemohl přiblížit – kterou jsem vídal jen z dálky, a ani jsem se jí dotknout nesměl, jako by to byl diamant. Běhala všude, však víš. Potloukala se v liniích. Jednou jí asi trefila kulka, a tak tam zůstala, mrtvá a zapomenutá, až do té nehody s podkopem.

Představ si tu pozici. Jednou rukou jsem ji musel podpírat, jak se to dalo, a druhou pracovat. Zkoušela to padnout na mne celou svou tíhou. Kamaráde, chtěla mě políbit, já nechtěl, bylo to strašné. Tvářila se, jako by mi chtěla říct: „Chtěl jsi mě políbit, tak pojd', no pojd'!“ Měla tuhle zastrčený zbytek kytičky, který byl taky shnilý; ta kytička se mi houpala zrovna u nosu a páchla jako mrtvolka nějakého zvířátka.

Musel jsem ji vzít do náručí a pomalu se s ní otočit, aby padla na druhou stranu. Bylo to tak úzké, tak těsné, že když jsem se otáčel, nechtě jsem ji jednu chvíli přitiskl prsa, vší silou, tak jak bych ji byl stiskl tenkrát, kdyby byla chtěla...

Půl hodiny jsem se čistil z jejího doteku a z toho zápachu, který na mne dýchala proti mé i proti své vůli. Ach, ještě štěstí, že jsem ubitý jako pes.“

Obrátil se na břicho, zaťal pěsti a usnul; s tváří zabořenou do země snil dávný svůj sen o lásce a zániku.

Kapitola XXIV. – Úsvit

Probouzíme se. Díváme se s Paradisem na sebe a rozpomínáme se. Vracíme se do života a do jasu dne jako do těžkého snu. Před námi se znova rodí neblahá pláň, v níž se rozmazaně rýsují nejasné, ponořené pahorky, ocelová pláň, místy zrezivělá, v níž se lesknou pruhy a plochy vody. Až do nesmírné dálky jsou tu a tam jako smetí rozseta zničená těla, která ještě dýchají nebo už se rozkládají.

Paradis mi povídá: „Tohle je válka.“

„Ano, to je válka,“ opakuje vzdáleným hlasem. „Takhle vypadá.“

„Víc než útoky, jež se podobají přehlídkám, víc než viditelné bitvy, rozvinuté jako korouhve, ba dokonce víc než boje muže proti muži, kdy se s křikem zmítají těla, je válka strašlivá, nepřirozená únava, voda až po břicho a bláto a kal a ohavná špína; zplesnivělé tváře a maso v cárech a mrtvolky, plovoucí na hltavé zemi, které se už ani mrtvolám nepodobají. To je válka, ta nekonečná jednotvárnost běd, přerušovaná prudkými dramaty, to je válka, a ne bajonet, který jiskří jako stříbro, ani kokrhání polnic v slunci.“

Paradis, mysle na to, stále přemítal jednu vzpomínku. Zabručel: „Vzpomínáš si na tu ženskou v městě, kde jsme si udělali procházku – vždyť to ještě není tak dávno – jak vykládala o útoku, až celá slintala: ‚To musí být krásný pohled!‘“

Vyplivl bláto; ústa měl zamazaná a celý obličej samou hlínu jako zvíře. Breptal divným přerývaným hlasem, jako roztrhaným, rozedraným.

„Ať si řeknou: ‚Musí to být!‘ Dobrá. Ale že je to krásný? Fuj!“

Všecek se zmítal proti této myšlence. A dodal pobouřen:

„Když takovýchle věci povídají, to si z nás dělají ale krvavou srandu.“

Znovu si odplivl, ale vysílen vši tou námahou, svalil se nazpátek do své bahnitě lázně a položil hlavu do vlastního plivance.

Jsou to advokáti, národohospodáři, historikové a bůhví kdo ještě, kteří vás zaplétají do teoretických frází, kteří hovoří o vzájemných rozporech mezi národními rasami, ačkoli pomyslná čára hranic každého moderního národa tvoří jen umělou zeměpisnou jednotu, která je zalidněna celou směsicí ras; ti jako nekalí genealogové vyrábějí pro dobyvačné a lupičské choutky falešné filozofické certifikáty a domnělé šlechtické diplomy. Krátkozrakost je chorobou lidského ducha. Učenci jsou v mnoha případech úplní ignoranti, kteří ztrácejí z očí prostotu věcí a utlumují a zatemňují ji svými formulkami a podrobnostmi. Z knih se člověk dovídá jen malé věci, nikoli velké.

A tito lidé, i když tvrdí, že nechtějí válku, dělají všechno možné, jen aby ji udrželi.

A zpotvořují morálku, která si zaslouží největší úcty. Z kolika zločinů jediným slovem udělali ctnost, nazvavše je národními! Dokonce i pravdu překrucují. Na místo věčné pravdy klade každý z nich svou pravdu národní. Kolik národů, tolik pravd, jež pravdu falšují a mrzačí.

Jsou to horší vaši nepřátelé než tito němečtí vojáci, kteří dnes leží mezi vámi a kteří jsou jen ubozí hlupáci, hanebně oklamaná a otupělá domácí zvířata... Vaši nepřátelé jsou tamti, ať se narodili kdekoliv, ať se jejich jméno vyslovuje tak nebo onak a ať lžou kteroukoliv řečí. Dívejte se na ně na nebi i na zemi! Dívejte se na ně všude! Poznejte je už jednou a navždy si je zapamatujte!

Otázky a úkoly:

1. *Jak se autor dívá na válku? Kde mluví o pravých vinících a skutečných nepřátelích vojáků?*
2. *V čem se tato próza odlišuje od klasického románu?*
3. *Všimněte si dialogů vojáků, charakterizujte je z hlediska výběru jazykových prostředků.*
4. *Jedná se o protiválečné dílo. Kteří další autoři byli proti válce a jakým způsobem to ztvárnili? V čem se jejich díla odlišují?*

ANDRÉ BRETON

Nadja

Kdo jsem? Kdybych se výjimečně spoléhal na známé pořekadlo: proč by se celá otázka nedala redukovat na poznání těch, s nimiž se „stýkám“? Musím si přiznat, že mě toto slovo svádí na scestí, neboť usiluje spoutat se mou některé bytosti vztahy nad očekávání nevyhnutelnými, podivnými a zneklidňujícími. Praví mnohem více, než znamená, působí, že hraji zaživa roli přízraku, a zřejmě naznačuje, kým jsem musil přestat býti, abych se stal tím, kdo jsem. Pojímám-li toto slovo v tomto jeho nepochybně pravém významu, mohu teprve pochopit, že to, co považuji za objektivní projevy své existence, za projevy víceméně zrale uvážené, je jenom to, co tryská v mezích každodenního života z jisté činnosti, jejíž skutečné pole působnosti je mi zcela neznámo. Má představa o přízraku i s tím, co je na něm konvenčního, jak po stránce vzhledu, tak v jeho slepém podléhání některým shodám času a místa, je pro mne především dokončeným obrazem utrpení, které snad potrvá navěky. Snad je můj život jen takovým obrazem a možná, že mi je souzeno vracet se po svých stopách, i když se domnívám, že postupuji v svém pátrání, možná, že se musím pokusit o poznání toho, co bych měl vlastně dávno znát, a že musím pochopit skrovný díl věcí pozapomenutých. Tento pohled na sebe sama se mi zdá chybným jen potud, pokud mě pokládá za bytost o sobě, pokud klade despoticky v minulost dokončený tvar mé myšlenky, která nemá vůbec proč smlouvat se s časem, a pokud je v tomto čase zahrnuta představa nenapravitelné ztráty, pokání nebo pádu, o jejichž jakémkoli morálním odůvodnění není ani řeči. Záleží na tom, aby zvláštní vlohy, jež odhaluji v sobě a v svém životě, mě nikterak neodváděly od

hledání jakési obecné, přirozené dispozice, která by mi byla vlastní a která mi přesto není dána. Ve vztazích k ostatním lidem se snažím poznati, v čem tkví, ne-li na čem závisí má odlišnost: za všelijakými zálibami, o nichž u sebe vím, za spřízněními, jež pociťuji, za přitažlivostmi, kterým podléhám, za událostmi, které se mi přiházejí, které se přiházejí jenom mně, za množstvím hnutí, která u sebe pozoruji, za rozrušeními, jímajícími jen mne. Což si neodhalím se stejnou přesností, s jakou si uvědomuji tuto svou odlišnost, co mezi všemi ostatními lidmi jsem přišel dělat na tento svět a jaké je mé jedinečné poslání, abych mohl ručit za jeho osud svou hlavou?

Otázky a úkoly:

1. Zamyslete se nad tím, jak se autor charakterizuje.
2. Vysvětlete, proč se jedná o experimentální surrealistickou prózu.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Malý princ

XXI.

Tu se objevila liška.

„Dobrý den,“ řekla.

„Dobrý den,“ zdvořile odpověděl malý princ. Obrátil se, ale nic neviděl.

„Jsem tady, pod jabloní...“ řekl ten hlas.

„Kdo jsi?“ zeptal se malý princ. „Jsi moc hezká...“

„Jsem liška,“ řekla liška.

„Pojď si se mnou hrát,“ navrhl jí malý princ. „Jsem tak smutný...“

„Nemohu si s tebou hrát, namítla liška. „Nejsem ochočena.“

„Ó promiň,“ řekl malý princ.

Chvilí přemýšlel a pak dodal:

„Co to znamená ochočit?“

„Ty nejsi zdejší,“ řekla liška, „co tu hledáš?“

„Hledám lidi,“ odvětil malý princ. „Co to znamená ochočit?“

„Lidé,“ řekla liška, „mají pušky a loví zvířata. To je hrozně nepříjemné. Pěstují také slepice. Je to jejich jediný zájem. Hledáš slepice?“

„Ne,“ řekl malý princ. „Hledám přátele. Co to znamená ochočit?“

„Je to něco, na co se moc zapomíná,“ odpověděla liška. „Znamená to vytvořit pouta...“

„Vytvořit pouta?“

„Ovšem,“ řekla liška. „Ty jsi zatím pro mne jen malým chlapcem podobným statisícům malých chlapců. Nepotřebuji tě a ty mě také nepotřebuješ. Jsem pro tebe jen liškou podobnou statisícům lišek. Ale když si mě ochočíš, budeme potřebovat jeden druhého. Budeš pro mne jediným na světě a já zase pro tebe jedinou na světě...“

„Začínám chápat,“ řekl malý princ. „Znám jednu květinu ... myslím, že si mě ochočila...“

„To je možné,“ dodala liška. „Na Zemi je vidět všelicos...“

„Ó, to není na Zemi,“ řekl malý princ.

Zdálo se, že to probudilo v lišce velkou zvědavost:

„Na jiné planetě?“

„Ano.“

„Jsou na té planetě lovci?“

„Nejsou.“

„Ach, to je zajímavé! A slepice?“

„Také ne.“

„Nic není dokonalé,“ povzdychla liška.

Ale vrátila se k svému nápadu:

„Můj život je jednotvárný. Honím slepice a lidé honí mne. Všechny slepice jsou si navzájem podobné a také lidé jsou si podobní. Trochu se proto nudím. Ale když si mě ochočíš, bude můj život jakoby prozářen sluncem. Poznám zvuk kroků, který bude jiný než všechny ostatní. Ostatní kroky mě zahánějí pod zem. Ale tvůj krok mě jako hudba vyláká z doupěte. A pak, podívej se! Vidíš tamhleto obilná pole? Nejím chléb. Obilí je pro mne zbytečné. Obilná pole mi nic

nepřipomínají. A to je smutné. Ale ty máš zlaté vlasy. Bude to opravdu nádherné, až si mě ochočíš. Zlaté obilí mi tě bude připomínat. A já budu milovat šumění větru v obilí...“ Liška umkla a dlouho se dívala na malého prince.

„Ochoč si mě, prosím!“ řekla.

„Velmi rád,“ odvětil malý princ, „ale nemám moc času. Musím objevit přátele a poznat spoustu věcí.“

„Známe jen ty věci, které si ochočíme,“ řekla liška. „Lidé už nemají čas, aby něco poznávali. Kupují u obchodníků věci úplně hotové. Ale poněvadž přátelé nejsou na prodej, nemají přátel. Chceš-li přátele, ochoč si mě!“

„Co mám dělat?“ zeptal se malý princ.

„Musíš být hodně trpělivý,“ odpověděla liška. „Sedneš si nejprve kousek ode mne, takhle do trávy. Já se budu na tebe po očku dívat, ale ty nebudeš nic říkat. Řeč je pramenem nedorozumění. Každý den si však budeš moci sednout trochu blíž...“

Druhý den přišel malý princ zas.

„Bylo by lépe, kdybys přicházel vždycky ve stejnou hodinu,“ řekla liška. „Přijdeš-li například ve čtyři hodiny odpoledne, již od tří hodin budu šťastná. Čím více čas pokročí, tím budu šťastnější. Ve čtyři hodiny budu už rozechvělá a neklidná; objevím cenu štěstí! Ale budeš-li přicházet v různou dobu, nebudu nikdy vědět, v kterou hodinu vyzdobit své srdce... Je třeba zachovávat řád.“

„Co je to řád?“ řekl malý princ.

„To je něco moc zapomenutého,“ odpověděla liška, „to, co odlišuje jeden den od druhého, jednu hodinu od druhé. Moji lovci například zachovávají také řád. Tančí každý čtvrtek s děvčaty z vesnice. Každý čtvrtek je tedy nádherný den! Jdu na procházku až do vinice. Kdyby lovci tančili kdykoliv, všechny dny by se podobaly jeden druhému a neměla bych vůbec prázdniny.“

Tak si malý princ ochočil lišku. A tu se blížila hodina odchodu.

„Ach, budu plakat...“, řekla liška.

„To je tvá vina,“ řekl malý princ. „Nepřál jsem ti nic zlého, ale tys chtěla, abych si tě ochočil...“

„Ovšem,“ řekla liška.

„Ale budeš plakat!“ namítl malý princ.

„Budu plakat,“ řekla liška.

„Tak tím nic nezískáš!“

„Získám, vzpomeň si na tu barvu obilí.“

A potom dodala: „Jdi se podívat ještě jednou na růže. Pochopíš, že ta tvá je jediná na světě. Přijdeš mi dát sbohem a já ti dám dárek – tajemství.“

Malý princ odběhl podívat se znovu na růže.

„Vy se mé růži vůbec nepodobáte, vy ještě nic nejste,“ řekl jim. „Nikdo si vás neochočil a vy jste si nikoho neochočili. Jste takové, jako byla má liška. Byla to jen liška podobná statisícům jiných lišek. Ale stala se z ní má přítelkyně a teď je pro mne jediná na světě.“

A růže byly celé zaražené.

„Jste krásné, ale prázdné,“ pokračoval. „Není možné pro vás umřít. Pravda, o mé růži by si obyčejný chodec myslel, že se vám podobá. Ale ona jediná je důležitější než vy všechny, protože právě ji jsem zaléval. Protože ji jsem dával pod poklop. Protože ji jsem chránil zástěnou. Protože jí jsem pozabíjel housenky (kromě těch dvou nebo tří, z kterých budou motýli). Protože právě ji jsem poslouchal, jak naříkala nebo se chlubila, nebo dokonce někdy mlčela. Protože je to má růže.“

A vrátil se k lišce.

„Sbohem...“, řekl.

„Sbohem,“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.“

„Co je důležité, je očím neviditelné,“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.

„A pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je ta tvá růže tak důležitá.“

„A pro ten čas, který jsem své růži věnoval...“, řekl malý princ, aby si to zapamatoval.

„Lidé zapomněli na tuto pravdu,“ řekla liška. „Ale ty na ni nesmíš zapomenout. Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal. Jsi zodpovědný za svou růži...“

„Jsem zodpovědný za svou růži...“, opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.

Otázky a úkoly:

1. Pokuste se interpretovat ukázkou. Které hodnoty autor preferuje?
2. Najděte důležité motivy ukázkou a vysvětlete, co symbolizují.
3. Komu je kniha určena? Které hodnoty jsou v životě nejdůležitější?

JAMES JOYCE

Odysseus

III. kapitola

Jaký skutek vykonal Bloom, když došli k svému cíli?

Na domovních schodech číslo 4 nestejných, shodných a různých domů v Eccles Street číslo 7 vsunul mechanicky ruku do zadní kapsy v kalhotách, aby vytáhl klíč od domovních dveří.

Byl tam?

Byl ve stejné kapse v kalhotách, které měl na sobě předvčerejšího dne.

Proč byl dvojnásob rozhořčen?

Protože jej zapomněl a protože si vzpomněl, že si dvakrát připomenul, že jej nesmí zapomenout.

Jaké zbyvaly možnosti této dvojici, z nichž jeden schválně a druhý ze zapomnětlivosti byl bez klíče?

Vejít či nevejít. Klepat či neklepat.

Jak se Bloom rozhodl?

Pro lest. Postavil nohu na nízkou zeď, vyšplhal se na mříž před dvorem, vtlačil si klobouk na hlavu, chytil se na dvou místech spojených příček v nižší části mříže, spouštěl postupně tělo, vždy o pět stop a devět a půl palce, až byl dvě stopy a deset palců nad dlážděním dvora, a potom popřál svému tělu volného pohybu v prostoru, pustiv se mříže a skrčiv se, připravuje se na náraz při pádu.

Upadl?

Celou známou váhou svého těla, totiž sto padesáti osmi librami, jak bylo zjištěno na cejchovaném stroji pro periodické samovážení v oficíně Francise Freedmana, lékárníka a drogisty. Frederick Street North č. 19, na svátek Nanebevstoupení, tj. dvanáctého dne měsíce května přestupného roku tisíc devět set čtyři křesťanského letopočtu, podle židovského letopočtu pět tisíc šest set šedesátého čtvrtého, podle mohamedánského letopočtu tisíc tři sta dvacátého druhého, zlaté číslo 5, epakt 13, sluneční kruh 9, dominikální písmena C B, římské označení 2, Juliánská perioda 6617, MXMIV.

Vstal nezraněn nárazem?

Nabyv znovu rovnováhy vstal nezraněn, ačkoliv otřesen pádem, zdvihl závoru u dveří do dvora, opřev se vši silou o její volně pohyblivý konec a pozdvihnuv s velkým nápořem tento opěrný bod, vplížil se pomalu do kuchyně sousední umývárny, zapálil škrtnutím fosforovou sirku, vypustil otočením kohoutku svítivý plyn, rozsvítil vysoký plamen, který řízením zmenšil na klidné světlo, a nakonec zapálil přenosnou svíčku.

Jaký skrytý sled zjevů zatím Štěpán pozoroval?

Opíraje se o mříž před dvorem, viděl průhlednými kuchyňskými okny muže, upravujícího plynový hořák svítivosti čtrnácti svíček, muže rozsvěčujícího svíčku, muže zouvajícího si nejdříve jednu a pak druhou botu, muže odcházejícího z kuchyně se svíčkou svítivosti jedné svíčky.

Objevil se ten muž zase jinde?

Po čtyřminutové přestávce bylo viděti světlo jeho svíčky polovypuklým a poloprůhledným skleněným obloukem nad dveřmi chodby. Dveře do chodby se pomalu otočily ve veřejích. Ve volném prostoru mezi dveřmi se muž opět objevil, bez klobouku, se svíčkou.

Uposlechl Štěpán jeho znamení?

Ano, vstoupil tiše, pomohl zavřít dveře a upevnit řetěz a šel tiše po chodbě za mužovými zády a jeho tlumenými kroky a rozsvícenou svíčkou, kolem osvětlené šterbiny ve dveřích vlevo a opatrně sestoupil po točitém schodišti asi o pět stupňů do kuchyně Bloomova domu.

Co dělal Bloom?

Zhasnul svíčku, dechnuv prudce do plamene, přistrčil dvě židle z bílého dřeva a s prohnutým sedadlem ke krbu, jednu pro Štěpána, zády obrácenou k oknu do dvora, druhou popřípadě pro sebe, poklekl na jedno koleno, postavil v krbu hraničku ze zkřížených prskyřičnatých polen a různých barevných papírů a nepravidelných kusů nejlepšího uhlí Abram, tuna po jedenadvaceti šilincích, ze skladiště firmy Flower and M'Donald, D'Oliver Street, č. 14, zapálil ji o tři vyčuhující kusy papíru jednou rozžatou fosforovou sirkou, čímž uvolnil potenciální energii, obsaženou v palivu, poskytnuv jeho prvkům uhlíku a vodíku možnost, aby se volně sloučily s kyslíkem ve vzduchu.

XVII. kapitola (závěr) – zkráceno

Ano vždyť se to dosud nestalo aby si do postele poručil k snídani pár vajíček co jsme bydleli *U městského erbu* to se někdy tvářil že má bolení v krku a hrál si na pána že tím zaimponuje té rašpli Riordanové myslel si bůhvíjak je u ní zapsán a zatím nám vindru neodkázala všechno na mše za sebe a za spásu své duše taková skrblice se tak hned nenajde utratit čtyřpeník za denaturovaný líh jí bylo líto co ta toho napovídala kde jí bolí samé stařecké kvákání o politice a zemětřesení a konci světa trošku si napřed užijme nedej pámbu aby byly všechny jako ona koupací trička a vystřížené blůzky na ty měla spadeno nosit je k tomu ji přece nikdo nenutil zbožná byla asi jen proto že se po ní žádný dvakrát neohlíd jako ona doufám nebudu ještě že nechtěla abychom chodily zahalené lepší ženská to byla což o to furt jen pan Riordan sem pan Riordan tam ten byl asi rád když ji měl s krku i toho jejího psa...

... ano do vlasů jsem si zastrkovala růži jako andaluská děvčata mám nosit červenou ano a na to jak mě pod maurskou hradbou políbil a já jsem si řekla ten nebo ten co na tom potom jsem ho očima požádala ať mě znovu požádá ano a on mě potom požádal ať ano řeknu ano má horská květina a nejprve jsem ho pažema objala a stáhla k sobě až ucítil má navoněná ňadra ano a srdce mu bušilo jak divé a ano řekla jsem ano chci Ano.

Otázky a úkoly:

1. *Pojmenujte základní znaky experimentální prózy.*
2. *Které prostředky vytvářejí dojem proudu vědomí?*
3. *Charakterizujte závěr ukázky.*

JOHN GALSWORTHY**Sága rodu Forsytů**

Soames Forsyte jako tisíce osvícených lidí jeho vrstvy a pokolení v tomto velikém městě Londýně, neuznávajících již židle potažené rudým sametem a vědoucích, že novodobá sousoší z italského mramoru jsou vieux jeu, obýval dům, který se snažil jít s dobou, jak nejlépe uměl. Na dveřích měl měděné klepátko svérázného tvaru, jeho okna byla změněna tak, aby se otvírala ven, zavěšené truhlice byly plné fuchsíí a vzadu (jako významná součást domu) byl dvorek vydlážděný nefritově zelenými dlaždicemi a obklopený růžovými hortensiiemi v modrých soudcích. Zde pod pergamenově žlutou japonskou zástěnou, zakrývající celou zadní stranu, mohli obyvatelé nebo hosté, chráněni před zraky zvědavců, popíjet čaj a podle libosti prohlížet nejnovější Soamesovy stříbrné tabatěrky.

Vnitřní výzdoba dávala přednost prvnímu císařství a Williamu Morrisovi. Rozlohou byl dům pohodlný; měl nespočetná zákoutí podobná ptačím hnízdům a stříbrné drobnůstky tu byly porůznu rozloženy jako vejce.

V této všeobecné dokonalosti zápasily spolu dva druhy výběravosti. Bydlila zde paní domu, jež by dokázala žít zjemněle i na pustém ostrově; a bydlil tu pán, jehož výběravost byla vlastně vkladem, který majitel podle zákonů soutěže zveleboval ve svůj prospěch. Tato soutěživá výběravost byla ze Soamesových chlapeckých let na škole v Marlboroughu příčinou, že jako první z chlapců nosil bílé vesty v létě a vesty z žlábkované látky v zimě, bránila mu objevit se vůbec někdy na veřejnosti s vázankou vylézající z límce a nutila jej opášovat si laková perka, dříve než při slavnosti na zakončení školního roku vystoupil před velké shromáždění a recitoval Moliéra.

Jako mnoho Londýňanů obrostl Soames neposkvrněností jako koží: bylo nemožné představit si ho s jediným vláskem na nepravém místě, s vázankou uchylující se o setinku palce od svislého směru, v límci bez lesku! Ani za nic by nebyl vyšel z domu bez koupele – koupat se bylo v módě; a jak hluboce pohrdal lidmi, kteří se nekoupali!

Ale Irenu si bylo možno představit jako nějakou nymfu, jak se někde u cesty koupe v potoce z radosti nad svěžestí a nad tím, že vidí svoje krásné tělo.

V tomto sporu pronikajícím celý dům byla žena přitlačena ke zdi. Jako v boji mezi anglosaskými a keltskými prvky, jenž v národě dosud trvá, citlivější a vnímavější povaze byla vnucena konvenční vnější tvářnost.

Tak se nakonec dům velmi podobal stovkám domů, jež byly právě tak vysoce náročné, stal se z něho: „Ten hrozně kouzelný dům Soamese Forsyta, velmi svérázný, moje milá, opravdu elegantní!“

Místo Soamese Forsyta můžete dosadit jméno Jamese Peabodyho, Thomase Peabodyho, Thomase Atkinse nebo Emmanuela Spagnolettiho, zkrátka jméno kteréhokoli londýnského Angličana z vyšší vrstvy, jenž by byl rád pokládán za vkusného člověka; i když se snad výzdoba v něčem liší, platnost věty trvá.

Večer 8. srpna, týden po výpravě do Robin Hillu, seděli Soames a Irena v jídelně tohoto domu – „velmi svérázného, moje milá, opravu elegantního!“ – u společné večeře. Teplá nedělní večeře patřila k drobným rysům vybrané elegance tohoto i mnoha jiných domů. Už na počátku manželského života stanovil Soames jako zákon: „Služebnictvo nám musí v neděli podávat teplou večeři – tak jako tak nemají nic jiného na práci než hrát na harmoniku.“

Zvyk nevyvolal žádnou revoluci. Vždyť služebnictvo – v Soamesových očích to byl zjev hodný politování – bylo oddáno Ireně, jež přes všechny spolehlivé tradice zřejmě uznávala jeho právo podílet se na slabostech lidské přirozenosti.

Šťastná dvojice neseseděla proti sobě, nýbrž v pravém úhlu u hezkého stolu z palisandrového dřeva; večeřeli bez ubrusu – rys vybrané elegance – a nepromluvili dosud ani slovo.

Soames rád při večeři mluvil o obchodě nebo o tom, co právě koupil, a dokud mluvil, Irenino mlčení ho netrápilo. Tohoto večera zjistil, že není schopen mluvit. Celý týden tížilo jeho rozhodnutí stavět, a dospěl k závěru, že jí tom poví.

Hluboce ho dráždilo, že jej toto odhalení znepokojuje; že si Irena vůbec dovoluje probouzet takové pocity – když přece manželka a manžel jedno jsou. Od chvíle, kdy usedli, ani jednou na něj nepohlédla. A Soames se v duchu ptal, nač u všech hromů Irena celou tu dobu myslí. Pracuje-li člověk, jako pracuje on, vydělává pro ni peníze – ano, a k tomu s bolestí v srdci –, je pro něj kruté, že ona tu sedí a vypadá – vypadá, jako by viděla, jak se stěny kolem ní uzavírají. To stačí, aby člověk vstal a odešel od stolu.

Světlo z lampy s růžovým stínítkem jí dopadalo na hrdlo a ramena – Soames byl rád, že večeřela v toaletě s hlubokým výstřihem, neboť mu to poskytovalo nevyjádřitelný pocit nadřazenosti vzhledem k většině známých, jejichž ženy se při domácích večeřích spokojovaly nejlepšími večerními šaty bez výstřihu nebo odpoledními šaty. Pod růžovým světlem její jantarově zbarvené vlasy a světlá pleť podivně kontrastovaly s tmavohnědýma očima.

Cože může někdo mít něco hezčího než tento jídelní stůl sytých barevných odstínů, s třpytnými, jemně rozkvetlými růžemi, se sklenicemi rubínové barvy a úhlednými stříbrnými doplňky; což může někdo mít něco hezčího, než je tato žena, jež u něho sedí? Vděčnost nebyla ctností u Forsytů, kteří byli soutěživí a měli dostatek zdravého rozumu, takže ji nepotřebovali; a Soames jen zakoušel jakési rozhořčení rovnající se bolesti, že Irenu nevlastní, jen je jeho právem ji vlastnit, že po ní nemůže napráhnout ruku jako po této růži, vytrhnout ji a vyčichat všechna tajemství jejího srdce.

Všechny ostatní jeho majetek, všechny věci, které shromažďoval, stříbro, obrazy, domy, vklady, poskytovaly mu tajné a příjemné pocity; jen ona nikoli.

Na všech stěnách tohoto jeho domu bylo možno číst předpověď zhouby. Jeho obchodnická povaha se vzpouzela proti tajemné výstraze, že Irena nebyla stvořena pro něj. Oženil se s touto ženou, dobyl ji, přivlastnil si ji, a připadalo mu, že odporuje nejzákladnějšímu ze všech zákonů, zákonu vlastnictví, nemůže-li dokázat nic víc než vlastnit její tělo, – může-li je vůbec vlastnit; i o tom začínal pochybovat. Kdyby se ho byl kdokoli zeptal, zda chce vlastnit její duši, byla by mu tato otázka připadala směšná a sentimentální. Ale vskutku to chtěl a stěny pravily, že ji nikdy vlastnit nebude.

Byla vždy mlčenlivá, pasivní, uhlazeně znechucená, jako by ji děsilo pomyšlení, že by z nějakého slova, pohybu nebo znamení mohl usoudit, že ho má ráda; a tázal se sám sebe: Což to stále zůstane takhle?

vieux jeu (fr. – vyjé žö) – staromódní, doslova stará hra

Otázky a úkoly:

1. *Popište prostředí, v jakém se román odehrává.*
2. *Charakterizujte hlavní postavy z ukázky.*
3. *Čím se Galsworthyho dílo odlišuje od románu Joyce?*

ERICH MARIA REMARQUE

Na západní frontě klid

Kapitola II

Náš vojenský výcvik trval deset neděl a ovlivnil nás pronikavěji než deset let školní docházky. Naučili jsme se, že vyleštěný knoflík je důležitější než čtyři svazky Schopenhauera. Poznali jsme, napřed s údivem, pak rozhořčeně a nakonec lhostejně, že na vojně zřejmě nerozhoduje duch, nýbrž kartáč na boty, nikoliv myšlenka, nýbrž systém, nikoliv svoboda, nýbrž dril. Šli jsme na vojnu s nadšením a dobrou vůlí; ale udělali všecko, aby to z nás vytloukli. Po třech týdnech nám už nebylo nepochopitelné, že oprýmkovaný listonoš má nad námi větší moc, než dosud měli naši rodiče, naši učitelé a všechny kulturní kruhy od Platóna po Goetha dohromady. Svýma mladýma bystrýma očima jsme viděli, že klasický pojem vlasti hlásaný našimi učiteli, se zde zatím realizuje tím, že musíme se vzdát své individuality do takové míry, jakou by se nikdo neodvážil chtít po nejpodřadnějším sluhovi. Salutovat, stát v pozoru, parademarš, k poctě zbraň, vlevo v bok, vpravo v bok, srážet kufry, nadávání a tisíc šikan; představovali jsme si úkoly jinak a zjistili jsme, že nás k hrdinství připravují jako cirkusové koně. Ale brzo jsme si na to zvykli. Dokonce jsme pochopili, že část těch věcí je nutná, ostatek však že je naprosto zbytečný. Pro takové odstíny má voják jemný čich.

Po třech a po čtyřech jsme byli rozděleni mezi družstva, spolu s frískými rybáři, sedláky, dělníky, řemeslníky, s nimiž jsme se rychle spřátelili. Kropp, Müller, Kemmerich a já jsme přišli k devátému družstvu, jehož velitelem byl desátník Himmelstoss.

Platil za největšího rasa na kasárenském dvoře – a to byla jeho pýcha. Zavaltý pořizek se zrzavým, bojovně nakrouceným knírem si svého času odsloužil dvanáct let a stal se potom listonošem. Obzvláště měl spadeno na Kroppa, na Tjadena, na Westhause a na mě, protože cítil náš tichý vzdor.

Jednoho rána jsem musel čtrnáctkrát stlát jeho postel. Pokaždé našel nějakou chybu a všechno rozházel. Dvacet hodin – s přestávkami ovšem – jsem jednou mazal a kartáčoval pár prastarých bot, tvrdých jako kámen, až byly měkoučké jak máslo a až ani Himmelstoss nevěděl, co by jim vytkl; – na jeho rozkaz jsem kartáčkem na zuby čistě vydrhl světnice našeho družstva; Kropp a já jsme dostali rozkaz zamést zasněžený kasárenský dvůr jen smetáčkem a lopatkou. Dali jsme se do plnění rozkazu a byli bychom metli až do zmrznutí, kdyby se k tomu náhodou nebyl nachomýtl nějaký poručík; poslal nás pryč a vynadal Himmelstossovi, co se do něho vešlo. Jediným výsledkem bohužel bylo, že Himmelstoss na nás dostal ještě větší vztek. Čtyři týdny po sobě jsem měl každou neděli stráž a stojky, celý měsíc jsem měl úklid ubikace; – s plnou polní a puškou jsem na rozmáčené oranici cvičil přískoky a „K zemi!“ a „Vztyk!“, až jsem byl od hlavy k patě obalený mokrou hlinou a až jsem se zhroutil; – o čtyři hodiny později jsem se u Himmelstosse hlásil s bezvadnou výstrojí a výzbrojí a arci také s rukama rozedřenýma do krve; – s Kroppem, Westhusem a s Tjadenem jsme za třeskutého mrazu po čtvrt hodiny cvičili stát v pozoru, bez rukavic, holé prsty na ledové hlavní pušky, a Himmelstoss se kolem nás plížil, číhaje na nejmenší pohyb, aby mohl konstatovat neplnění rozkazu; – za jedinou noc, kolem druhé hodiny ranní, jsem běhal v košili osmkrát z nejhornějšího patra kasáren až dolů na dvůr, protože moje spodky vyčnívaly o několik centimetrů přes okraj stoličky, na kterou každý musel naskládat a narovnat své věci. Vedle mne běžel dozorčí poddůstojník Himmelstoss a šlapal mi na prsty nohou; – při cvičení s bodákem jsem musel pokaždé šermovat s Himmelstossem, přičemž já měl v ruce těžký železný podstavec a on fortelovou dřevěnou pušku, takže mě mohl pohodlně mlátit, až jsem měl paže samou modřinu; pravda, jednou mě při tom popadl nepřičetný vztek. Udělal jsem divoký výpad a vrazil Himmelstossovi takovou do žaludku, až se svalil. Když si šel stěžovat, vysmál se mu velitel roty a řekl, že má dávat lepší pozor; znal svého Himmelstosse a zřejmě mu ten nálet přál; – třásli jsme se, když jsme jenom zaslechli Himmelstossův hlas, ale udolat nás, to se tomu splašenému poštovnímu šimlovi nepodařilo.

V té době jsme zakusili všechny vůbec možné šikany a drezúry kasárenského dvora a často jsme vzteky až brečeli. Někteří z toho i onemocněli, Wolf dokonce zemřel na zápal plic. Ale dát se tím zlomit – to bychom se sami považovali za směšná miminka. Stali se z nás lidé tvrdí, nedůvěřiví, podezíraví, nelítostní, mstiví, suroví – a to bylo dobře; neboť právě tyto vlastnosti nám

chyběly. Kdyby nás byli poslali do zákopů bez takového výcviku, bez této průpravy, většina z nás by se asi byla zbláznila. Ale takhle jsme byli připraveni pro to, co nás čekalo.

Nezhroutili jsme se, přizpůsobili jsme se; našich dvacet let, naše mládí, které nám mnohé jiné ztěžovalo, nám při tom pomohlo. Nejdůležitější však bylo, že se v nás probudil pocit sounáležitosti, soudržnosti, který se pak na frontě vystupňoval v to nejlepší, co válka přinesla: v kamarádství!

Ze závěru románu:

Je podzim. Ze starého mužstva už jich tu mnoho není. Já jsem tu poslední ze sedmi hochů z naší třídy.

Každý mluví o míru a příměří. Všichni čekají. Zklame-li je opět toto očekávání, zhroutí se, naděje jsou příliš silné, nebude lze se jich zbavit, aniž by explodovaly. Nebude-li mír, bude revoluce.

Mám na čtrnáct dní klid, poněvadž jsem polkl trochu plynu. V jakési zahrádečce sedím celý den na slunci. Příměří přijde brzy, teď už tomu taky věřím. Pak pojedeme domů.

Tu se mé myšlenky zarazí a nechťejí dále. Co mě s takovou mocí tam táhne a co mne tam očekává, jsou pocity. Je to žížeň po životě, je to pocit domova, je to krev, je to opojení ze zachránění. Ale nejsou to cíle.

Kdybychom se vrátili 1916, byli bychom z bolesti a ostroty svých zážitků rozpoutali bouři. Vrátime-li se teď, jsme unavení, rozpadlí, spálení, vykořenění a bez naděje. Už nikdy se nebudeme moci v sobě vyznat.

A nebudou nám taky rozumět – neboť před námi roste pokolení, které sice tato léta strávilo s námi, ale mělo postel a zaměstnání a teď se vrátí do svých starých pozic, ve kterých na válku zapomene, – a za námi roste pokolení, podobné nám, jací jsme byli, a to nám bude cizí a nás odsune. Náš život je zbytečný i nám samým, budeme růst, někteří se přizpůsobí, někteří se poddají a mnozí budou bezradní; – léta se rozplynou a konečně zajdem...

Padl v září 1918, jednoho dne, kdy po celé frontě bylo tak pokojně a tiše, že se zpráva z bojiště omezila na jedinou větu: Na západní frontě klid...

Padl kupředu a ležel na zemi, jako by spal. Když ho obrátili, viděli, že se asi dlouho netrápil: – obličej měl tak klidný výraz, jako by byl téměř spokojen, že to tak skončilo.

Otázky a úkoly:

1. *Jak je podána charakteristika desátníka Himmelstosse?*
2. *Co bylo pro vojáky na frontě nejdůležitější? Doložte z textu.*
3. *V jaké formě jsou obě ukázky psané – kdo je vypravěčem?*
4. *Vysvětlete ironii obsaženou v názvu knihy.*
5. *Najděte v textu slova, kterými autor vyjadřuje pocity své generace. Jak se celá generační skupina nazývá?*

FRANZ KAFKA

Proces

V předvečer jeho jedenatřicátých narozenin – bylo asi 9 hodin večer, doby, kdy ulice ztichly – přišli ke K. do bytu dva páni. V šosatých kabátech, bledí a otlí, s cylindry, jež byly jako přirostlé k hlavě. U dveří bytu obřadně rokovali o tom, který z nich má vejít první, a ještě obřadněji si počínali přede dveřmi pokoje. Ačkoli návštěva nebyla předem hlášena, seděl K. rovněž v černém, na židli poblíž dveří, seděl, jako když očekáváme hosty, a pomalu si natahoval nové rukavice, které mu těsně obepínaly prsty. Ihned vstal a zadíval se zvědavě na pány. „Vás tedy určili pro mne?“ ptal se. Pánové přikývli...

Nakonec ponechali K. v poloze, která ani nebyla nejlepší z poloh, jakých se jim dosud podařilo dosáhnout. Pak jeden pán rozepjal šosatý kabát a vytáhl z pochvy, jež mu visela na opasku napjatém kolem vesty, dlouhý, tenký řeznický nůž, broušený po obou stranách, podržel jej ve

výšce a zkoumal na světle ostří. Znova začaly ty odporné zdvořilosti, jeden podal nůž přes hlavu K. druhému, ten jej zase vrátil přes hlavu K. zpátky. K. věděl teď docela jistě, že by bylo jeho povinností, aby se sám chopil nože ve chvíli, kdy si jej podávají z ruky do ruky, kde se nad ním vznáší, aby se jím probodl. Ale neučinil to, otáčel krkem dosud volným a rozhlížel se. Nedokázal se dokonale osvědčit, nedovedl odejmout úřadům všechnu práci; odpovědnost za tuto poslední chybu měl ten, kdo mu odepřel zbytek síly, které k tomu bylo třeba. Utkvěl zrakem na posledním poschodí domu, sousedícího s lomem. Jako když vyšlehně světlo, rozletěly se tam okenice jednoho okna, jakýsi člověk, slabý a tenký v té dálce a výšce, vyklonil se prudce daleko ven a ještě rozpráhl ruce do dálky. Kdo to je? Přítel? Dobrý člověk? Někdo, kdo pociťuje účast? Někdo, kdo chce pomoci? Je sám jediný? Jsou to všichni? Je ještě nějaká pomoc? Jsou námitky, na něž se zapomnělo? Jistěže jsou. Logika je sice neotřesná, ale člověku, který chce žít, neodolá. Kde je soudce, jehož nikdy nespátril? Kde je vysoký soud, k němuž se nikdy nedostal? Zvedl ruce a roztáhl všechny prsty.

Ale ruce jednoho z pánů sevřely K. hrdlo a druhý mu vrazil nůž do srdce a dvakrát jej tam obrátil. Hasnoucíma očima viděl ještě K., jak pánové, blízko před jeho obličejem, opírajíce se o sebe tvář vedle tváře, pozorují rozhodnutí. „Jako pes!“ řekl, bylo to, jako by ho ten stud měl přežít.

Otázky a úkoly:

1. *Proč byl Josef K. obviněn? Čím se provinil?*
2. *Proč je Kafkovo dílo pesimistické, jaký byl jeho životní postoj?*
3. *Co mají autorovy postavy společného? Zkuste je charakterizovat.*
4. *Co Kafka kritizuje, je jeho dílo aktuální i dnes?*
5. *Jak se nazývá směr, který vystihuje Kafkovo zaměření?*

ERNEST HEMINGWAY

Sbohem, armádo

Kapitola XXX. – část

... Na opačném konci mostu stáli z obou stran důstojníci a carabinieri a blikali svítilnami. Viděl jsem jejich siluety proti obzoru. Když jsme se blížili k nim, viděl jsem, jak jeden z důstojníků ukazuje na nějakého muže v davu. Carabinieri se prodral k němu a přivlekl ho za ruku. Odvedl ho stranou z cesty. Dostali jsme se skoro k nim. Důstojníci pozorně prohlíželi každého v průvodu, někdy řekli něco jeden druhému, popošli dopředu a posvětili si na něčí obličej. Právě než jsme k nim přišli, sebrali zase někoho. Viděl jsem toho muže. Byl to podplukovník ... Měl šedivé vlasy a byl malý a tlustý. Carabinieri ho odstrkali za řadu důstojníků. Když jsme přišli k nim, viděl jsem, že se jich na mě několik dívá. Potom na mě jeden ukázal a řekl něco svému carabinieri. Viděl jsem, že carabinieri vyráží za mnou, tlačí se ke mně okrajem davu a pak jsem cítil, jak mě bere za límec.

„Co si to dovoluujete?“ řekl jsem a praštil jsem ho do obličeje. Viděl jsem jeho obličej pod kloboukem, nakroucené kníry a krev, která mu začala stékat po tváři. Jiný carabinieri se vrhl do davu směrem k nám.

„Co si to dovoluujete?“ řekl jsem. Neodpověděl. Hledal příležitost, jak mě popadnout. Dal jsem ruku za záda, abych otevřel pouzdro pistole.

„Vy nevíte, že nesmíte vztáhnout ruku na důstojníka?“

Druhý carabinieri mě popadl zezadu a škulbl mi rukou tak, že se mi zkroutila v kloubu. Otočil jsem se s ním a druhý mě popadl okolo krku. Kopl jsem ho do holeně a vrazil jsem mu levé koleno do rozkroku.

Slyšel jsem, jak někdo říká: „Když se bude bránit, zastřelte ho.“

„Co to má znamenat,“ zkusil jsem vykřiknout, ale hlas mi nezněl moc hlasitě. Vytáhli mě na kraj silnice.

„Zastřelte ho, jestli se bude bránit,“ řekl nějaký důstojník. „Odvedte ho dozadu.“

„Co jste zač?“

„To uvidíte.“

„Co jste zač?“

„Vojenská policie,“ řekl jiný důstojník.

„Proč mi neřeknete, abych šel k vám, místo abyste na mě posílali tenhle aeroplán?“

Neodpověděli. Nemuseli odpovídat. Byli vojenská policie.

„Postavte ho k těm ostatním,“ řekl první důstojník. Odvedli mě za řadu důstojníků pod cestu ke skupině lidí na poli u řeky... Podíval jsem se na muže, kterého důstojníci právě vyslyšeli. Byl to ten tlustý, šedovlasý malý podplukovník, kterého vytáhli z davu. Vyslyšající jednali se vši rázností, chladem a sebeovládáním oněch Italů, kteří střílí, ale na něž nestřílí nikdo:

„Vaše brigáda?“

Řekl jim to.

„Pluk?“

Řekl jim to.

„Proč nejste u svého pluku?“

Řekl jim to.

„Víte, že důstojník má být u svých vojáků?“

Věděl to.

To bylo všechno. Promluvil jiný důstojník.

„Jenom vy a vám podobní jste dopustili, že barbaři vnikli na posvátnou půdu naší vlasti.“

„Prosím?“ řekl podplukovník.

„Jenom zradou takových, jako jste vy, ztratili jsme plody vítězství.“

„Zažil jste někdy nějaký ústup?“ zeptal se podplukovník.

„Itálie nesmí nikdy ustoupit.“

Otázky a úkoly:

1. *Charakterizujte chování vojenské policie a ustupujících vojáků.*
2. *Proč se Henry rozhodl utéct a nevrátit se zpátky na frontu?*
3. *Všimněte si Hemingwayova stylu – charakterizujte stavbu vět.*

Stařec a moře

„Jen klid a sílu, dědku!“ povzbudil se nahlas.

Při příštím okruhu se rybě vynořil hřbet, ale bylo to trochu příliš daleko od člunu. Při následujícím okruhu byla stále ještě příliš daleko, ale vynořovala se víc z vody, a stařec si byl jist, že když ještě o něco zkrátí šňůru, dostane ji po bok loďky.

Už dávno předtím si připravil harpunu, její lehké lanko bylo svinuto v kulatém košíku a na konci přivázané k ouvazníku na přidi.

Ryba se teď ve svém kroužení blížila, vypadala klidně a krásně a jenom veliká ocasní ploutev se jí pohybovala. Stařec vši silou zatáhl, aby ji dostal blíž. Na kratičký okamžik se ryba naklonila trochu na bok. Pak vyrovnala a pustila se do dalšího okruhu.

„Pohnul jsem s ní,“ řekl si stařec nahlas. „Přece jsem s ní pohnul!“

Pocítil opět nával mdloby, ale visel na obrovské rybě, co měl síly. Pohnul jsem s ní, opakoval si v duchu. Možná, že teď ji převrátím. Táhněte, ruce! Držte, nohy! Hlavo, vydrž! Udělej mi to k vůli! Nikdy jsi mě nezklamala. Tentokrát ji převrátím na bok!

Když však sebral všechny síly a když se do toho opřel o hodně dřív, než ryba proplula kolem člunu, a táhl, div mu svaly nepraskly, ryba se dala o něco strhnout, ale pak vyrovnala a plula pryč.

„Rybo,“ oslovil ji stařec. „Rybo, vždyť stejně umřeš. Musíš přitom zabít i mě?“

Druhý žralok se střídavě přibližoval a vzdaloval a teď se znovu blížil s čelistmi dokořán. Stařec viděl, jak se mu v koutku tlamy bělají kusy masa ryby, do které se zabořil a stiskl čelisti. Rozpřáhl se po něm, zasáhl jen hlavu a žralok se na něho podíval a vytrhl maso rybě z těla. Stařec se po něm rozehnal kyjem ještě jednou, když sebou žralok smýkl stranou, aby sousto spolkl, ale zasáhl jenom hutnou houževnatou gumovitou hmotu.

„Jen pojď, galano!“ vyzýval žraloka. „Pojď ještě jednou!“

Žralok se prudce přihnul a stařec ho zasáhl, zrovna když scvakával čelisti. Udeřil jej důrazně a tak zvysoka, jak jen mohl zvednout kyj. Tentokrát ucítil lebeční kost na spodní části mozku a zasáhl ho ještě jednou do téhož místa, když žralok tupě odtrhával maso a klouzal s ryby dolů.

Stařec vyhlížel, jestli se nevynoří znovu, ale ani jeden ze žraloků se neukázal. Pak spatřil, jak jeden z nich plove v kruzích při hladině. Ploutev druhého neviděl.

Nedalo se čekat, že je zabiju, pomyslel si. Byly časy, kdy bych je byl možná zabil. Ale pošramotil jsem je oba pořádně a žádný z nich se asi necítí zvláště dobře. Kdybych je byl mohl napálit oběma rukama, byl bych toho prvního určitě zabil. I dnes.

Nechtěl se podívat na rybu. Věděl, že polovička je z ní zničena. Slunce zapadlo, zatímco bojoval se žraloky.

... A co si počneš teď, když přijdou v noci? Co můžeš dělat?

„Bojovat s nimi,“ odpověděl si nahlas. „Budu s nimi bojovat, dokud nepadnu.“

Otázky a úkoly:

1. *Charakterizujte hlavní postavu. Jak a ke komu v ukázce promlouvá?*
2. *Proč rybář nevzdá marný boj? Doložte z textu.*
3. *Pokuste se vysvětlit alegoričnost celého příběhu. Koho nebo co symbolizuje stařec, ryba, žralok?*

JOHN STEINBECK

O myších a lidech

Zvenčí sem dolehlo zazvonění podkovy o železnou hůlku a pak sboreček výkřiků. Lennie vstal, přinesl si štěně zpátky a položil je na seno; pak se posadil. Začal štěně znovu hladit. „Ty jsi nebylo ještě dost velký,“ žalostnil. „Co se mi toho naříkali, že ještě nejsi dost velký! To já nevěděl, že tě člověk může tak lehko zabít.“ Jeho prsty si hrály s poddajným uchem štěněte. „On z toho nebude George možná nic dělat. Vždyť co mu na něm, prevítovi jednom neřádným, vlastně záleželo!“

Kolem pažení posledního stání pro koně přišla sem Curleyova žena. Přišla potichoučku, takže ji nezpozoroval. Byla zase v křiklavých kretonových šatech a v trepkách s červenými pštrosími péry. Obličej měla nalíčený a buřtičky jejich natočených vlasů byly všechny na svém místě. Byla už téměř u něho, když Lennie zvedl oči a spatřil ji před sebou.

Padla na něho hrůza. Začal roztaženými prsty hrabat na štěně seno. Vrhla na ni nevlídný pohled.

„Copak to tady máte, hošíčku?“ oslovila ho.

Lennie na ni upřel oči. „George říkal, abych s váma nic neměl – abych s váma nemluvil, zkrátka – nic.“

„Jestli mě George uvidí, jak s váma mluvím, to si to od něj vypiju,“ namítl Lennie opatrnicky. „On mi to říkal.“

V jejím obličejí se objevil vztek. „Copak je na mně něco tak špatného? Copak nemám právo taky si s někým popovídat? Zač mě ty lidi vůbec mají? Vy jste přece hodnej člověk. To bych ráda věděla, proč bych si s váma nemohla popovídat? Vždyť vám nedělám nic zlého.“

„Ale George říká, že nás do něčeho zamícháte.“

„To jsou řeči! Dělán vám něco zlého? Co já tady mám za život, to je tady každému jedno. Víte, na takovejhle život nejsem zvyklá. Ze mě mohlo něco bejt.“ A záhadně dodala: „A možná že ještě bude.“ Nyní to už byl příval slov chrlených v záchvatu sdílnosti, jako by pospíchala, než přijde o posluchače. „Já bydlela v Salinasu, přímo v městě. My se tam přistěhovali, když jsem ještě byla malá. Jednou tam přijelo divadlo a já se s jedním tím hercem seznámila. A ten mi říkal, že bych mohla jezdit s nima. Jenže máma mě nechtěla pustit. Že prej mi je teprv patnáct let. Ale ten jistě říkal, proč prej bych nemohla. Ject tenkrát s nima, to víte, že takovejhle život bych dnes neměla.“

Lennie začal štěně hladit od hlavičky až po ocásek a zase zpátky. „My budem mít malý hospodářstvíčko – a taky králíky,“ začal vykládat.

Spěchala se svou historií, než ji někdo přeruší. „Potom jsem se seznámila zase s jedním, a ten byl od filmu. Vzal mě do tyhle Elitní taneční síně. A říkal mi, že mě dostane k filmu. Že prej jsem jistá trefa. Jak prej se vrátí do Hollywoodu, že mi hned napíše.“ Podívala se pozorně na Lennieho, aby vyčetla, zda to na něho učinilo dojem. „Ale psaní nepřišlo žádný. Já byla svatě přesvědčená, že mi ho máma sebrala. Nezůstanu přece tam, kde to nikam nedotáhnu a kde mi kradou psaní.“

Ještě jsem se jí zeptala, jestli ho ukradla, a ona, že prej ne. A tak jsem se vdala za Curleyho. S tím jsem se seznámila taky tenkrát v tý Elitní taneční síni. Posloucháte?"

„Já? Jakpak by ne.“

„Víte, tohle já ještě neříkala nikomu. A snad bych to ani neměla říkat. Já ho, Curleyho, nemám ráda. On není hodnej.“ A protože k Lenniemu pojala důvěru, přisunula se blíž a posadila se vedle něho. „Já mohla bejt u filmu a mohla chodit krásně voblíkaná – zrovna tak krásně voblíkaná jako ony. A mohla jsem vysedávat v takovejch ohromnejch hotelech a dávat se fotografovat. Jak tam bejvají tuhlety předváděčky, já na ně mohla chodit, a mluvit do rádia, ani cent by mě to nebylo stálo, protože bych byla vod filmu. A se všema těma krásnejma šatama by to bylo taky tak. Protože ten jistej říkal, že jsem jistá trefa.“ Zvedla oči na Lennieho a celou paží a rukou udělala drobné, ale majestátní gesto, aby ukázala, že dovede hrát divadlo. Začala zápěstím a pokračovala prsty, s malíčkem od ostatních prstů majestátně odtaženým.

Lennie zhluboka povzdechl. Zvenčí k nim dolehlo zazvonění podkovy o kov a potom sbor oslavujících výkřiků. „Někdo trefil dvakrát,“ poznamenala Curleyova žena.

Jak se slunce sklánělo, světlo teď stoupalo a sluneční proužky lezly po stěně nahoru a dopadaly přes jesle a přes hlavy koní.

„Kdybych to štěně vodnes a někam zahodil,“ promluvil Lennie, „možná by se to George ani nedověděl. A pak bych moh ty králíky krásně vopatrovat.“

Curleyova žena se rozzlobila. „To neumíte myslet na nic jinýho než na králíky?“

„My budem mít malý hospodářstvíčko,“ vedl Lennie dál svou. „Budem mít domeček a kousek pole s vojteškou, a ta vojteška bude pro králíky, a já vezmu pytel a nacpu ho plnej vojteškou a pak ho vodnesu těm králíkům.“

„A co jste se tak zfamfrněl do králíků?“

Lennieho to stálo pořádné zamyšlení, aby se dobral nějakého závěru. Začal se k ní opatně přitahovat, až byl těsně u ní. „Já se rád mazlím s hezkejma věcma. Jednou jsem viděl na trhu tyhlety králíky s dlouhou srstí. To vám byla krása! Když nemám nic lepšího, tak se někdy mazlím i s myšma.“

Curleyova žena si od něho malíčko poodsedla. „Vy asi máte o kolečko víc.“

„Ba ne, nemám,“ vykládal Lennie vážně. „George říká, že nemám. Já rád jezdím prstama po hezkejch věcech, když jsou takový heboučký.“

To jí trošku uklidnilo. „To každej. To dělá rád každej! Já omakávám ráda hedvábí a samet. Omakáváte rád samet?“

Lennie se blaženě zahihňal. „Jakpak by ne, a jak!“ vykřikl rozradovaně. „Ten já měl taky. Od jedny paní, a ta paní byla... teta Klára. Schválně mi ho jednou přinesla – asi takhle velkej kousek. Škoda že ho už nemám.“ Obličej se mu zachmuřil. „Já ho ztratil. Už dávno.“

Curleyova žena se dala do smíchu. „Vy jste ale blázen! Ale takhle jste hodnej člověk. Jako takový velký děcko. Ale člověk vám vlastně dost rozumí. Když já se češu, já si taky kolikrát začnu hladit vlasy, protože jsou takový heboučký.“ Aby mu ukázala, jak to dělá, přejela si prsty po temeni hlavy. „Některý lidi mají vlasy hrubý,“ poznamenala samolibě, „třebas Curley. Ten vám má vlasy jako dráty. Ale moje jsou jemný a heboučký. To se ví, já si je taky hodně kartáčuju. To jim dává jemnost. Mákněte si – tuhle.“ Vzala jeho ruku a položila si ji na hlavu. „Jen si mákněte, jaký jsou heboučký.“

Lennieho ohromné prsty jí začaly hladit po vlasech.

„Ale abyste mi je nerozcuchal.“

„Jé, to je hezký,“ liboval si a trochu víc přitlačil. „Jé, to je hezký!“

„Dejte přece pozor, vždyť mi je rozcucháte.“ A pak už rozzlobeně: „Nechte toho už, budu celá rozcuchaná!“

Uškubla hlavou na stranu, a Lennieho prsty se jí na vlasech sevřely a nechtěly pustit. „Pustťe! Tak už pustťe!“

Lennie se vyděsil. Obličej se mu zkroutil. Vtom zaječela, a jeho druhá ruka jí přikryla ústa a nos a sevřela se. „To ne, prosím vás,“ žadonil. „Nechte toho, prosím vás. George se bude zlobit.“

Škubala se mu divoce pod rukama. Nohama tloukla do sena a hleděla se mu vykroutit; zpod ruky mu vycházelo zastřené ječení. Lennie se hrůzou rozplakal a začal ji prosit: „Jé! Tohle mi, prosím vás, nedělejte. George pak řekne, že jsem něco proved. A nedovolí mi opatrovat králíky.“ Pohnul trochu rukou a z jejích úst vyšel chraplavý výkřik. Tu se Lennie dohřál. „Nechte si to už! Jenom mi neječte! Ještě mě přivedete do maléru, tak jak to říkal George. Nechte toho už přece!“ Ale ona sebou škubala dál a v očích měla šílenou hrůzu. Zacloumal jí proto; měl už na ni vztek.

„Přestaňte mi ječet!“ A zacloumal jí; její tělo sebou plesklo jako ryba. A už se ani nepohnula, neboť Lennie jí zlomil vaz.

Podíval se na ni; opatrně jí sňal ruku z úst, a ona ležela bez hnutí. „Já vám nechci nic udělat,“ promluvil na ni, „ale jestli budete ječet, George se bude zlobit.“ Když na to nic neřekla a ani se nepohnula, naklonil se až nad ni. Zvedl jí paži a nechal ji zase klesnout. Chvilíčku byl vyjevený. A pak zděšeně zašeptal: „Já něco proved. Já zas něco proved.“

Začal přihrabávat seno, až jí zčásti přikryl.

George zvedl pistoli a jeho ruka se chvěla; spustil zas ruku na zem.

„Tak dál!“ vyzýval Lennie. „Jak to bude. Budem mít malý hospodářstvíčko.“

„Budem mít krávu,“ vyprávěl George. „A možná prase a slepice... a dole u vody budem mít... políčko s vojtěškou...“

„Pro králíky,“ zavýskl Lennie.

„Pro králíky,“ opakoval George.

„A ty králíky budu opatrovat já.“

„A ty králíky budeš opatrovat ty.“

Lennie se slastně zahihňal. „A budem mít všecko, co hrdlo ráčí.“

„To se ví.“

Lennie otočil hlavu.

„Tohle, Lennie, nedělej. Koukej hezky přes řeku, jako bys to hospodářstvíčko měl skoro před očima.“

Lennie poslechl. George pohlédl dolů na pistoli.

Tu se v křoví ozvalo praskání po čímisi kroky. George se obrátil a zahleděl tím směrem.

„Tak dál, Georgi. Kdy se do toho pustíme?“

„Už brzo se do toho pustíme.“

„Já a ty.“

„Ty... a já. Všecky budou na tebe hodný. Nebudou už žádný maléry. Žádný žádnýmu nic zlého neudělá, ani mu nic neukradne.“

„Já myslel, že se na mě, Georgi, zlobíš!“

„Ale kdepak. Kdepak, Lennie. Nezlobím se. Já se na tebe nezlobil nikdy, a teď taky ne. Věř mi to, Lennie.“

Hlasy se už přiblížily. George zvedl pistoli a poslouchal.

„Pustme se do toho už teď,“ prosil Lennie. „Kupme si to hospodářstvíčko hned.“

„I to víš, že hned. Musím. Musíme.“

A George zvedl pistoli a sevřel ji pevněji, aby se nechvěla, a ústí hlavně přiblížil k zátylku. Ruka se mu prudce třásla, ale obličej mu strnul a ruka nabyla pevnosti. Stiskl spoušť. Do kopců zarachotil třesk výstřelu a přirachotil zase dolů. Lennie sebou škulb a pak se pomalu složil dopředu na písek, a už ležel a ani se nezachvěl.

George se třásl a díval se na pistoli; pak ji odhodil dozadu, na břeh, proti proudu řeky, k hromádce starého popela.

Otázky a úkoly:

1. *Charakterizujte postavu Lennieho Smalla. Jak si představoval budoucnost, čeho se bál?*
2. *V čem se projevovala jeho duševní zaostalost?*
3. *Jaký postoj k této postavě zaujímal autor?*
4. *Proč se George rozhodl svého přítele zabít?*

THEODORE DREISER

Americká tragédie

A pak byli opět na vodě – asi pět set stop od břehu, zatímco Clyde si nesmyslně pohrával s tvrdým a těžkým, i když malým aparátem, který teď držel v ruce, a člun plul blíž ke středu. A tam se pak ustrašeně rozhlížel kolem. Neboť teď právě nastal proti jeho vůli onen okamžik, kterému se dlouho vyhýbal – který je však jeho pánem. Na břehu žádný hlas, postava ani zvuk. Žádná cesta,

chatrč ani dým! A nastal okamžik, který sám sobě přichystal nebo který pro něj něco přichystalo a jenž teď rozhodne o jeho osudu! Okamžik činu – okamžik vyvrcholení!

Ale proč jen vyčkává?

Co se s ním děje?

Proč vyčkává?

V tomto převratném okamžiku, tváří v tvář svrchované, nejnaléhavější nutnosti jednat, jeho vůle náhle ochrnula – neměl dost nenávisti a hněvu; Roberta se ze svého sedátka na zádi dívala upřeně na jeho znepokojenou a pak náhle zkřivenou a blýskající, přece však slabošskou tvář, zbavenou rovnováhy, na tvář, která náhle nebyla hněvivá, zdivočelá ani démonická – která byla zmatená a takřka bezvýrazná, jak zaznamenávala vyrovnaný boj mezi strachem (mezi chemickým odporem proti smrti, proti vražedné krutosti, jež má způsobit smrt) a mučivou, neklidnou, přece však potlačovanou touhou jednat – jednat – jednat – ale dočasně nic nedokázalo tento vyrovnaný boj rozhodnout – zrušit rovnost sil mezi mocným nutkáním k činu a nutkáním od činu odstoupit.

A Roberta si náhle všimla zvláštnosti jeho chování – uvědomila si něco z té příšerné chorobomyslnosti, z tělesné i duševní zamlženosti, jež byla v divném a bolestivém protikladu s tímto místem, a zvolala: „Co je, Clyde? Clyde! Co se děje? Co se to s tebou stalo? Vypadáš tak – tak podivně – tak – tak – Vždyť takhle jsem tě ještě nikdy neviděla. Co je to s tebou?“ Náhle vstala nebo se spíš jen předklonila, plazila se po rovném dně a snažila se přiblížit k němu, neboť se zdálo, že již spadne kupředu do loďky – nebo stranou do vody ...Když ho chtěla vzít za ruku a odejmout mu aparát, ...ohnal se po ní, ale ani tentokrát v tom nebyl jiný úmysl než oprostít se od ní – od jejích doteků – proseb – útěšných projevů účasti – zbavit se navždy její přítomnosti – Bože!

Ale vyrazil na ni (aparát dosud svíral bezděky pevně v ruce) s takovou prudkostí, že jí nejen udeřil do rtů, do nosu a do brady, nýbrž ji také vrhl zpátky stranou k levému boku a loďka se tím naklonila až k okraji hlubiny. Vzrušen pak jejím pronikavým výkřikem..., vstal a napřáhl po ní ruce zpola proto, aby jí pomohl nebo zachytil, zpola proto, aby se jí omluvil za nezamýšlenou ránu – ale převrhl tím loďku – a on i Roberta okamžitě padli do vody. Když Roberta klesla poprvé pod vodu a pak se vynořila, levý bok převracející se loďky jí udeřil do hlavy a její zkřivená tvář byla obrácena ke Clydovi... Byla omráčena, otřesena hrůzou a strachem zbavena rozumu...

„Pomoc! Pomoc!“

„Proboha, topím se, topím se. Pomoc! Můj Bože!“...

A pak ten hlas v jeho sluchu!

„A tohle – tohle – není to snad právě to, co jsi zamýšlel a co sis v té chvíli přál – co jsi chtěl ve své veliké tísní? Hle! Vždyť přes tvůj strach, přes tvou zbabělost, toto – toto bylo pro tebe vykonáno... Mohl bys ji zachránit. Ale nemuselo by se to podařit! Hle, jak kolem sebe bije. Je omráčena. Sama je neschopna se zachránit, a kdyby ses k ní přiblížil, mohla by ve své šílené hrůze přivodit i tvoji smrt. Ale ty toužíš žít! A kdyby žila ona, nestál by tvůj život od nynějška za nic. Utiš se na okamžik – na zlomek minuty! Vyčkej – vyčkej – nedej se pohnout k soucitu. A pak – pak – Vidiš! Dívej se. Je konec. Už klesá. Nikdy, nikdy ji už neuvidíš živou – nikdy ...“

A zatím co pak Clydovi ještě zněl v uších zvuk Robertiných výkřiků, zatím co viděl ještě před sebou poslední, šílený, bledý, prosebný pohled jejích očí, ze všech sil plaval truchlivě a pochmurně ke břehu. A vždyť ji konec konců vlastně nezabil. Ne, ne. Díky Bohu za to. Nezabil. Ale nezabil ji přece jen...? Nezabil ji? Vždyť odmítl jít jí na pomoc, když ji mohl zachránit a když přece byla jeho vinou – byť se to stalo náhodou – že spadla do vody. A přece – a přece –

Otázky a úkoly:

1. *Posudte jednání Clyda. Je to chladnokrevný vrah, zbabělý, nebo nešťastný člověk?*
2. *Zamyslete se nad tím, co s člověkem udělá „americký sen“.*
3. *Všimněte si stylu ukázky – stavba vět, vnitřní monolog, dramatické situace.*

GEORGE BERNARD SHAW**Pygmalion****II. jednání – zkráceno****HIGGINS**

Odříkejte abecedu.

LÍZA

Abecedu já umím. Si myslíte, že neumím nic? Nemusíte mi mučit jako nějakýho haranta.

HIGGINS (zahřmí)

Odříkejte abecedu!

PICKERING

Poslechněte, slečno Doolittlová. Hned pochopíte, proč. Udělejte, co vám říká, a nechte ho, ať vás učí po svém.

LÍZA

Dyž teda myslíte – É, boé, coé, doé –

HIGGINS (zařve jako poraněný lev)

Dost! Slyšel jste, Pickeringu? Kvůli tomu přispíváme na základní školní vzdělání. Tohle nešťastné stvoření zavřeli devět let do školy na naše útraty, aby je naučili mluvit a číst jazyk Shakespeara a Milтона. A výsledek je é, boé, coé. (*k Líze*) Á, bé, cé, dé.

LÍZA (téměř v slzách)

Dyž to říkám. É, boé, coé –

HIGGINS

Dost! Řekněte láhev vína.

LÍZA

Léefina.

HIGGINS

Opřete špičku jazyka o hranu dolních zubů a spodní ret zatáhněte trochu pod hranu horních zubů.

LÍZA

V-v-v. Já nemůžu. Víno.

PICKERING

Dobře! Výborně, slečno Doolittlová!

HIGGINS

Krucinál, ona to trefila napoprvé! Pickeringu, my z ní tu vévodkyni uděláme. (*Líza*) Co myslíte, dokázala byste říci láhev? Ne léef, a jestli ještě jednou řeknete é, boé, coé, doé, budu vás třikrát dokola za vlasy vláčet po pokoji (*Fortissimo*) Lá, lá, lá, lá.

LÍZA (v breku)

Já žádnéj rozdíl neslyším, akorát že když to řeknete vy, zní to něco nobilejc.

V. jednání**LÍZA**

Dobrý den, profesore. Jak se máte?

HIGGINS (nemůže nabrat dech)

Já se – (*Nemůže dál*)

LÍZA

Ale ovšem, že se máte dobře. Vy přece nevíte, co je to nemoc. To jsem ráda, že vás zase vidím, plukovníku Pickeringu (*Plukovník spěšně vstane; podají si ruce*). Dnes ráno je opravdu chladno, vidíte? (*Usedne po jeho levici. Pickering se posadí.*)

HIGGINS

S tímhle si na mne nepřijdete. Já jsem vás to naučil, a na mne to neplatí. Seberte se, běžte domů a po druhé neblázněte. (*Eliza vytáhne z košíku ruční práci a začne šít, aniž si v nejmenším povšimne jeho výbuchu.*)

PANÍ HIGGINSOVÁ

To se ti, Henry, opravdu povedlo. Takovému pozvání žádná žena na světě neodolá.

HIGGINS

Máti, buď tak laskava a do toho se nepleť. Však ona umí za sebe mluvit sama. Ukáže se hezky brzo, jestli má nějaké vlastní myšlenky a slova, anebo jestli jen papouškuje po mně to, co jsem ji naučil. Co tady vidíš před sebou, jsem vytvořil z ucouraného strašáka, který se potloukal před Covent Garden; a ona se teď opovažuje hrát si přede mnou na vybranou dámu!

PANÍ HIGGINSOVÁ (*ho mírní*)

Ano miláčku; a nechtěl by ses posadit? (*Higgins rozzuřen znovu usedne.*)

LÍZA (*k Pickeringovi, zřejmě si Higginsa nevíš a pilně se zabývá svou ruční prací*)

Doufám, plukovníku Pickeringu, že teď, když je pokus skončen, se snad se mnou nepřestanete stýkat?

PICKERING

Ale samozřejmě, že ne. A nesmíte si myslit, že to byl nějaký pokus. Proti tomu se opravdu musím bránit.

LÍZA

Jak víte, nejsem nic jiného než ucouraný strašák –

PICKERING (*prudce*)

Prosím vás, takhle nemluvte.

LÍZA (*klidně pokračuje*)

Přesto však vám vděčím za tolik, že bych byla opravdu nešťastna, kdybyste na mne zapomněl.

PICKERING

To je od vás velmi laskavé, že to říkáte, slečno Doolittlová.

LÍZA

Opravdu to neříkám proto, že jste za mne platil šaty. Víím, že pokud jde o peníze, jste velkorysý ke každému. Ale od vás jsem se naučila opravdu vybranému chování; a to přece dělá dámu. Můžete si představit, že to nebylo pro mne nic snadného, protože jsem měla stále před očima také příklad profesora Higginsa. Byla jsem přece původně právě taková jako on, vůbec jsem se neovládala a při každé příležitosti jsem klela a nadávala. A kdybych nebyla poznala vás, nebyla bych nikdy pochopila, že to slušně vychovaní lidé nedělají.

HIGGINS

No tohle už přestává všecko!

PICKERING

Víte, že za to on nemůže. Přitom však to nikdy nemyslí tak zle.

LÍZA

Já jsem to také nemyslela tak zle, když jsem ještě prodávala na chodníku květiny. Já jsem za to taky nemohla. Ale dělala jsem to; a v tom je právě ten rozdíl proti dnešku.

PICKERING

Máte docela pravdu. Přesto však on vás naučil správně mluvit; a to já bych byl opravdu nedokázal.

LÍZA (*zlehčujícím způsobem*)

Ale ovšem. Vždyť on se tím živí.

HIGGINS

Hrom do toho všeho –

LÍZA (*pokračuje*)

Bylo to, jako když se člověk učí moderním tancům, opravdu nic víc. Zdalipak ale víte, kdy začala má skutečná výchova?

PICKERING

To nevím.

LÍZA (*se přestane na okamžik zabývat ruční prací*)

Byl to den, kdy jsem po prvé přišla do Wimpolské ulice a vy jste mi řekl slečno Doolittlová. Od té chvíle jsem začala mít sama před sebou úctu (*Pokračuje v šití.*) A pak byly stovky maličkostí, které jste si sám neuvědomil, protože vám jsou docela přirozené. To, jak umíte vstát, smeknout klobouk nebo otevřít dveře –

PICKERING

Ale to opravdu nic není.

LÍZA

Naopak. To všecko svědčilo, že jsem pro vás byla něco víc než umývačka nádobí; ačkoliv já jsem přesvědčena, že byste se byl choval právě tak zdvořile k umývačce nádobí, kdyby se byla objevila v salóne. Nikdy vás nenapadlo, abyste se přede mnou v jídelně zouval.

PICKERING

To mu opravdu nesmíte mít za zlé. Víte přece dobře, že si Higgins zouvá boty, kde ho to napadne.

LÍZA

Já vím. A také mu to nevyčítám. On za to přece nemůže. Ale vy nevíte, co to pro mne znamenalo, že vy jste nic takového nikdy nedělal. Řekněte si upřímně, že když dáme stranou všecko, co se každý může naučit, jako je na příklad, jak se oblíkat a jak správně mluvit a tak dále, rozdíl mezi dámou a pouliční květinářkou není v tom, že se každá chová jinak, ale v tom, že lidé se ke každé z nich chovají jinak. A já zůstanu pro profesora Higginse vždycky pouliční květinářkou, protože on se tak ke mně chová a vždycky se tak chovat bude. Ale já vím, že vy ve mně můžete vidět dámu, protože se ke mně vždycky chováte jako k dámě a protože se ke mně tak chovat nepřestanete.

PANÍ HIGGINSOVÁ

Prosím tě, Henry, přestaň skřípat zuby!

PICKERING

To, co jste mi řekla, slečno Doolittlová, bylo opravdu velmi hezké.

LÍZA

Byla bych ráda, kdybyste mi ode dneška říkal Elizo, jestli ovšem chcete.

PICKERING

Děkuji vám, Elizo, ovšem, že chci.

LÍZA

A byla bych ráda, kdyby mě ode dneška profesor Higgins nazýval slečnou Doolittlovou.

HIGGINS

Aby do vás hrom uhodil!

Otázky a úkoly:

1. *Připomeňte si báji z Ovidiových Proměn o sochaři Pygmalionovi.*
2. *Porovnejte proměnu Lízy na základě obou ukázek (v jednání, ve vyjadřování).*
3. *Co stačí k tomu, aby vyšší společnost přijala Lízu mezi sebe?*
4. *Zamyslete se nad jednáním a chováním Higginse ve srovnání s Pickeringem.*
5. *Proti kterým negativním vlastnostem autor útočí?*
6. *Najděte místo, kde Lízino chování předčí vystupování a chování profesora Higginse.*

FEDERICO GARCÍA LORCA**Krvavá svatba****NEVĚSTA**

Jaké šílenství! Vždyť nechci
žít s tebou jako žena,
a přec ani na chvílenku
nesnesu být odloučena;
rozběhnu se za tebou,
i když řekneš, abych nešla,
vzlétnu lehce jako tráva,
svěžím větrem unášena.
Zřekla jsem se klidně muže,
všeho jeho příbuzenstva,
nechala jsem svatbu svatbou:
čelenka je dosud čerstvá.
Ale teď bych na tvé šíji
visela jak stín, jak kletba.
Prchni sám, jsi bez pomoci!
A já – na mne můžeš nedbat.

LEONARDO

V korunách se budí ptáci,

úsvit už jim zlatí péra,
noc se řízla o hřbet skály,
pojd', než vykrváčí z šera,
najdeme si stinný koutek,
kde má touha nekonečná
dá ti zapomenout na vše,
čím nám hrozí lidská smečka.
(*Prudce ji obejmě*)

NEVĚSTA

A já lehnu u tvých nohou,
abys nebyl buzen ze sna,
dálku pohladím a zdřímnu,
(*dramaticky*)
nahá, nestoudná jak fena.
Co jiného také jsem?
Plamen krásy tvé mě šlehá.

LEONARDO

Světlo zažihá se světlem.
Na dvě k sobě spjatá stébla

stačí jeden krátký plamen.

Pojďme!

(Vleče ji s sebou)

NEVĚSTA

Kam?

LEONARDO

Kde s námi dvěma
jenom naše láska smí,
tam, kde bude nerušena
od těch, kdo nás uštvali.

NEVĚSTA *(sarkasticky)*

Po všech trzích, po všech cestách
veď mě na potupu ctnosti,
a jak vlajku zvedneme tam
povlečení z mého lože
před očima všeho světa.

LEONARDO

Kdybych smýšlel jako všichni,
věru, musil bych tě nechat.
Ale já jdu tam, kam ty.
Ty jdi se mnou. Zkus to: zlehka,
jako luna, když tvé boky
stříbrem kreslí na má stehna.
*(Celá tato scéna je plná prudké, vášnivé
smyslnosti)*

NEVĚSTA

Slyšíš?

LEONARDO

Už sem jdou!

NEVĚSTA

Ty prchni!
A já – zemřu usmířena
s osudem, do vody padnu,
trn se dotkne mého čela,
listí bude oplakávat
pannu, v níž je skryta děvka.

LEONARDO

Jdou, buď zticha!

NEVĚSTA

Uteč, prchni!

LEONARDO

Uslyší nás! Tiše, přestaň!
A jdi napřed!
(Nevěsta zaváhá)

NEVĚSTA

Ne, jen s tebou!

LEONARDO *(objímá ji)*

Spolu? Dobrá: teď se nedám
vyrvat z tvého náručí,
leda mrtev.

NEVĚSTA

Leda mrtva!

(Prchají, držíce se v objetí. Velmi zvolna vyjde luna. Scénu ozáří prudké modré světlo. Je slyšet dvoje housle. Pojednou zazní dva táhlé, strašné výkřiky a zvuk houslí náhle ustane. Když zazní druhý výkřik, objeví se žebračka, obrácená zády do hlediště. Rozevře šálu a zůstane stát uprostřed jako veliký pták s obrovskými křídly. Zář luno na ní utkví. Opona padá v naprostém tichu.)

Otázky a úkoly:

1. Čím jsou ovlivněny postavy v ukázce?
2. Proč jejich láska musela skončit tragicky?

ČESKÁ LITERATURA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

JIŘÍ WOLKER

Host do domu

Poštovní schránka

Poštovní schránka na rohu ulice,
to není nějaká leccjaká věc.
Kvete modře,
lidé si jí váží velice,
svěřují se jí docela,
psaníčka do ní házejí ze dvou stran,
z jedné smutná a z druhé veselá.

Psaníčka jsou bílá jako pel

a čekají na vlaky, lodě a člověka,
aby jak čmelák a vítr je do dálek rozesel,
– tam, kde jsou srdce,
blizny červené,
schované v růžovém okvětí.

Když na ně psaní doletí,
narostou na nich plody
sladké nebo trpké.

Kamna

Myslím, že v poledne každý den
by mohl být květnově tichý a slavný,
kdyby všechny plotny u kamen
mohly být jako louky na jaře.
Maminky–sluníčka
v kuchyních by se nad nimi točily a smály,
žehnaly by je zlatýma rukama
a ony – jako ta země pod náma –

v odplatu za to by daly
růst na sobě chlebům a koláčům,
tak jako květinám polním,
co rostou z lásky a tepla.
V poledne by je maminky otrhaly,
na stůl postavily čerstvé a vonící:
„Vezměte z našich rukou, moji nejmilejší,
kyticí!”

Žně

Slunce je veliký básník
a napsalo krásnou báseň
zlatým perem
na naši zem.

Muži bez kabátů,
ženy s červenými šátky,
děcka na mámině sukni
přes celý den
jen
čtou a čtou a čtou.

Na kopečku nad polem
také já chci říkat tu báseň,
volat,
aby stařečci v dědině až na práh vyšli
a slyšeli, co slunce napsalo,
ale slova jsou tak veliká,
že neprojdou mými ústy,
a jen cítím, že jsem:
klas v řadě,
písmeno,
vykřičník!

Věci

Miluji věci, mlčenlivé soudruhy,
protože všichni nakládají s nimi,
jako by nežily,
a ony zatím žijí a dívají se na nás
jak věrní psi pohledy soustředěnými
a trpí,
že žádný člověk k nim nepromluví.

Ostýchají se první dát do řeči,
mlčí, čekají, mlčí
a přeci
tolik by chtěly trochu si porozprávět!

Proto miluji věci
a také miluji celý svět.

Pokora

Stanu se menším a ještě menším,
až budu nejmenším na celém světě.

Po ránu, na louce, v létě
po kvítku vztáhnou se nejmenším.

Zašeptám, až se obejmou s ním:
„Chlapečku bosý,
nebe dlaň o tebe opřelo si
kapičkou rosy,
aby nespadlo.”

Otázky a úkoly:

1. *Jaké pocity autora vyjadřují básně? Jaký měl vztah k obyčejným věcem a ke světu?*
2. *Jakým způsobem chtěl změnit svět a odstranit bídu?*
3. *Najděte některé básnické prostředky a obrazná pojmenování (metaforu, personifikaci).*

Svatý Kopeček

Žlutavý kostel vlá na hoře zelené,
to je korouhev této krajiny tiché a svěcené,
to je Svätý Kopeček u Olomouce, místo pro poutníky a výletníky,
osada, dodávající dělníky továrně Kosmos a továrně na hřebíky,

Panna Maria se zde zjevila a stále zjevuje se
babičkám s nůšemi a dětem na chraští v lese,
zde jsou mé prázdniny od narození až do let dvaceti
v borových pasekách a lískovém houští dobře zasety,

a já jsem procesí dychtivé božího slova,
přicházím z daleké Prahy a rodného Prostějova,
dospělý chlapec, student a socialista,
věřící v sebe, železné vynálezy a dobrého Ježíše Krista,
dubnové stromy, silnice bílá, a přec smutného něco tu je,
jdu navštívit babičku chorou a dědečka, který ji ošetřuje.

Zvonek na konci chodby na drátě železném,
chodba, vonící každý rok stejně břidlicovým kamenem,
sednička malá, za okny celý les sedí v květináči,
zmodralé ruce a šedivé vlasy na smutné posteli pláčí.

Když jsem jak děcko byl nemocný, tož jste mi, babičko, pomeranče nosívala,
až dětská nemoc se nakonec jak dřevěná hračka rozlámala,
já bych vám také rád něco přinesl, však vy už si hrát nemůžete,
svačinu u stolu pojídám, za okny třešeň kvete,
o svém životě vám vykládám s velikou silou a nadějí,
mysle, že mladá slova jak teplý čaj srdce vám zahřejí,
já zdravý jsem ještě a myslím, že smrt je jen nemoc jak ostatní nemoci,
chtěl bych vám rukama svýma od všeho bolestného pomoci,
ale vaše oči – dvě černé nitky, a na nich tělo jak těžká rána visí,
stále jen říkají: něco jiného my – a něco jiného ty jsi!

Náhle se ocitám v lese, pátá hodina na věži daleké bije,
oči na kolenou přijímají známé věci a v prsou slavnostně mi je,
soustřeďuji se jak kamének spadlý do studánky uprostřed lesa,
ulice, komíny, tramvaje, noviny, sklepníci vstoupili na nebesa,
dnes budou z nich hvězdy a do snů budou mi svítit,
na této cestě jsem kdysi moh otakárka fenyklového chytit, –
– a to nejsou cesty, – to jsou truhlice plné bohatství všeho,
kdykoli tudy jsem šel, zůstal tu kousíček srdce červeného,
teď všechno mi vracejí s úrokem dnešního odpoledne,
celý můj život jak květina se mi před očima zvedne,
jak generál o velké přehlídce přehlížím řady minulých let,
generál s praporem lásky k večeru sní, že dobude svět.

Vida, tu Karel Šnajdr, můj prastarý kamarád, ve skutečnosti stojí,
dnes, jako vždy, rámeček našemu přátelství dělá sekera, trakař, pařezy a trochu chvojí,
ač vyrostl na siláka, přec vítáme se, jak sluší na kluky ...

Po práci hladoví na vlastních slovech si pochutnáváme,
království naše je z tohoto světa, který tu máme,
pokorným řemeslníčkům dobrou zeměkouli do rukou vložili,
osázíme ji stromy, domečky, láskou a automobily,
bída je široké moře a chudí hledají přístavy ...

žádná víra není laciná, kterou jsi šťastný a laskavý,
z polínek u kamen dítě pro maminku zázračný zámek vystaví,
my nejsme rozumní, kdo by byl rozumný ze všech nejvíce,
nedal by šesták stařence, žebrající na konci města u nemocnice,

a nemoc nechodí jen po lidech, ale i po horách a po celém světě,
na modré pasece my chlapani se shodli, že, světe, uzdravíme tě.

Náves jak pavouk se do noci spouští, níže a níže padá,
lošovská silnice je pro ospalý měsíc a neospalé chlapance hlavní promenáda,
zde je Franta, Josef, Janek a Eman, nad ostatní vynikající kolohnát,
každý mě poznal, každý mi podává ruku, každý mě ještě má rád,
jsme vojáci výborné země a tento svět je náš král,
společný prapor jak kvetoucí jabloň se večerem nad námi rozevlál,
jsem ve vašem kruhu a je mi dobře, jako bych soustem ve vašich ústech byl,
jsem žvýkán a ssán, pronikám do vaší krve a do vašich žil,
už nejsem já, už nejste vy, jsme jediný život s rukama dvaceti,
jsme vlající fábor s radostmi a bolestmi ve spleti,
jsme modrooký dělník a denně se chodíme modlit do fabriky v Marientálu,
jsme ocelový drvař a líc máme tvrdou jak skálu,
jsme ubledlý Bertin, knihař, který se oženil před dvěma měsíci,
jsme osmahlý čeledín, se sluncem na polích klečící,
jsme pokorný krejčí, který šije ještě pokornější šaty,
jsme raněný voják na dovolené, s rukou pohřbenou do rakve z bílé vaty,
jsme prašpatný právník, který však přece ve třetím semestru udělal státnici,
jsme, kteří jsme: chlapani na lošovské silnici.

Dříve než usneme, na svou milou si vzpomeneme,
i do snu si její obrázek v očích ponese,
neboť ona ví, co je to láska a bolest, my od ní se to dověděli,
bolest je života půl a láska je život celý,
pro ni a pro nás a pro všechny se navzájem zaslíbíme,
pro ni a pro nás a pro všechny svět jediný postavíme.

Svatý Kopečku, kosteli vlající na hoře zelené,
korouhvi této krajiny tiché a svěcené,
spravedlivou sílu, dětské oči a jazyky ohnivé dej nám všem,
ať to, v co věříme dnes, též zítra provedem!

Svatý Kopeček – výletní a poutní místo u Olomouce, kde ve vile „Krásná vyhlídka“ bydlel o prázdninách Wolker u svých prarodičů

Otázky a úkoly:

1. Čím se báseň odlišuje od předchozích básní?
2. Kterým básníkem se autor inspiroval?
3. Jaké jsou hlavní znaky básně – pásma?
4. Najděte příklady různorodých asociací.

Těžká hodina

Těžká hodina

A. M. Píšovi

Přišel jsem na svět,
abych si postavil život
dle obrazu srdce svého.

Chlapecké srdce je písnička na začátku,
plán pro zámek, který bys lidem jak milé dal k svátku,
ale mužovo srdce jsou ruce a mozoly,

které se krví svou do cihel probolí,
aby tu stála alespoň skutečná hospoda u silnice
pro ušlé poutníky a pro poutnice.

Dnes je má těžká hodina.
Chlapecké srdce mi zemřelo a sám v rakvi je vynáším,
a zemřelým trpě, trpím i tím,
které mi v prsou se roditi počíná.
Dnes je má těžká hodina;
jedno srdce jsem pohřbil a druhé ještě nemám,
zsláblý úzkosti, zesláblý samotou
marně se bráním studeným stěnám
pokoje svého
uštěpačného.

Milenčin dopise, lampo, kniho kamarádova,
věci zrozené z lásky, světla a víry,
dnes při mně stůjte a třikrát mi věrnější buďte!
když zůstal jsem na světě sirý,
a modlete se,
aby mi narostlo srdce statečné a nesmlouvavé,
a věřte dnes za mě, že tomu tak bude,
a věřte dnes za mě, že postavím
dle obrazu jeho
život člověka spravedlivého.

Já mužné srdce ještě nemám,
sám v těžké své hodině;
a proto nevěřím.

Tvář za sklem

Kavárna „Bellevue“ je říše
stavěná z hudby, tepla a plyše,
z oken má vysoké průhledné hranice,
které ji dělí od zmrzlé ulice.

Dnes jako jindy páni si za stoly sedli,
důstojní páni a vznešené dámy
ústa si probodli úsměvy, kravaty drahokamy
a v teple, hudbě a v plyši
noviny na oči posadili si,
aby přes tyto brejle z papíru viděli,
že svět je veselý, protože sami jsou veselí
v kavárně „Bellevue“.

Když tu tak seděli teple a ctihodně
s rukama vyžehlenýma,
tu stalo se, stalo – ne zcela náhodně, –
že na okna sklenného tenounkou hranici
přítisk tvář člověk, který stál v ulici,

výrostek zpola a zpola muž,
a pohledem ostrým a chladným jak nůž
prořízl okno a vbod se v tu nádheru,
v číše a valčík, v zrcadla pro milenky,
v břicha a teplo, fraky a peněženky,
a zůstal v nich trčeti čepelí,
i když ty oči dvě zmizely.

Tenkrát se stoly staly
náhrobky mramorovými,
pohřbení šťastlivci se usmívali
mrtvolně mezi nimi,
sklepníci v šatech smutečních
z šedého kouře věnce nosili,
před okny žila ulice, bída a sníh,
za okny civěly mohyly
v kavárně „Bellevue“.

Bellevue (franc.) – doslovně Krásná vyhlídka

Balada o nenarozeném dítěti

Nejdřív se na sebe usmáli,
potom se do sebe zamilovali

u lucerny na nábřeží,
kde voda běží a běží
a lidé stojí, jako by odrazem světla na ní byli.

Nakonec se spolu políbili.

Milenci jsou lidé bohatí,
pokladů mají, že jich nelze vypočítati:
ruce, oči, prsa a ústa.

„Za město, má milá,
vede cestička bílá
a za městem hluboko v obilí
se zelené meze zrodily.
Tam poklady své spočítáme,
tam si je věrně
odevzdáme,
aby nám neshořely
nebo neodletěly
jako ptáci
ohniváci.“

Za město šli a večer už byl,
o lásku nadarmo nikdo neprosil;
i mladí se smějí milovat,
i chudí se smějí milovat,
z lásky se člověk narodil,
za město šli a večer už byl.

Zprvu se bránila,
zprvu se bála,
nakonec se ale přece odevzdala.

Proč bych mu tělo své nedala,
tělo své z krve a života,
když jsem mu srdce už dala,
své srdce z krve a života?

Láska je žena a muž,
láska je chleba a nůž.
Rozřízl jsem tě, milá má,
krev teče mýma rukama
z pecnu bílého.

Když nohy domů se vracely,
daleko bylo od dveří k posteli,
když noc hoří, peřiny nehřejí,
té noci na srdci se jí
dětská ústa narodila.
Té noci plakaly čtyři holé stěny,
že těžko, těžko bude dát
hladovým ústům krajíc ukrojený.

Měsíc nad městem svítící
se třikrát naplnil a dvakrát has,
když potřetí hasl nad černou ulicí,
dětská ústa k srdci promluvila:
Maminko milá,
já jsem láska,
která by se ráda narodila!

Když to slyšela,

k milému běžela.
Pokojík jeho byl smutný a studený
jak těžká hlava mezi slabými rameny.

Když se to oba dověděli,
na pelest sedli.
Tiší byli, bledí byli,
k lásce a zabiti sbírali síly.

„Dnes
naše srdce, milá má,
a ostatních srdci tisíce
jsou jenom na pultu hospodské sklenice.
Stačí se zpiti zahořklým rtům.
Nalili krev jsme a vypili rum.
Statisíce lidí se milovalo,
žádné dítě se nenarodilo z nich,
– ni naše se nesmí narodit.
To není hřích,
to je jen bída.“

Slunce už nesvítí,
hvězdy už nezáří,
odešli k lékaři
milenci dva.
Tam nevede cesta bílá a měkká,
tam se jde po schodech z kamene
a v čekárně se čeká,
dlouho a dlouho se čeká,
až dveře strašlivě zavřené
se otevrou pohledem žlutým a kosým
a řeknou: Prosím!
Lékař měl ruce z karbolu
a slova z ledu:
„Nemocné ženy léčit nedovedu,
spravuji jenom zlámané věci.“

Blůzičku svlékl,
prsty jí na prsa bubnoval
smuteční pochod.

Ó ženo,
slyšíš ten hlas,
co na prsou hořel ti?
Teď naposled zakřičel ještě.
Teď zhas.

On zatím stál,
u dveří, na prahu pokoje stál.
Však oči jej zradily a nestály s ním,
křečovitě kráčely za její bolestí,
za její bolestí, za vozem pohřebním,
kola skřípěla, podzimní vítr vál.
Udělal jsem to já?
Já jsem to udělal.

„Podej mi, můj milý, ruku,
až půjdem po schodech dolů.“

Už nejsem statečná a budu plakati,
že z bohatství všeho
mně v kapse zbyla jen lahvička eumenolu,
že jsem jen rána
mrtvými rukama dítěte zobjímaná.

Já nejsem žena,
já jsem hrob.
Dvě oči na mně stojí jako dvě svíčky,
co na podzim hoří za dušičky,
a nikdo se nade mnou nemodlí.
I žena chce svět lepší a jinačí
a žena jen pláče, když ruce na to jí nestačí."

Večer
mnoho milenců smutných je,
že to, co žít mohlo, nežije,
a mnozí ani smutní nejsou,
protože to nedovedou.

Slunce na zemi svítilo
a stromy zůstaly lysé,
lidé se na zemi milují
a láska nenarodí se.

Nenarodí se?

Otázky a úkoly:

1. Vysvětlíte, proč básně ze sbírky *Těžká hodina* patří do proletářské poezie?
2. Co pro Wolкера znamená pojem „těžká hodina“? Čeho se bojí?
3. Najděte kontrasty v básni *Tvář za sklem*, vysvětlíte je.
4. Proč se v poslední básni nemohlo narodit dítě, když se budoucí rodiče měli rádi? Proč je to balada?

Básně z pozůstalosti

Balada o námořníku

Předzpěv

Bez konců širé moře je,
jde vlna za vlnou,
hrob jedné vlny druhé je
zelenou kolébkou.
Kdo první vlnu vytvořil,
ten stvořil také poslední.
Hlubinou srdce, vichře, zni!
Bůh zůstaň nade mnou!

Zpěv první

„Polib mě, Evo, ještě jedenkrát
a pak buď s Bohem nastokrát!
Opatruj v očích lásku
a krbu mého klid,
já jsem tvůj muž a námořník
a musím odejít.”

„Jak pták je slabé srdce mé,
ach, Mikuláši, muži můj,
dřív zemře, než se sejdeme,
na moře nejed', – u mne stůj!
Nejsou to ani tři neděle,
co prsten nám dali v kostele,
a už ode mne odcházíš v cizí zem.
Co sama tu počnu s prstenem?”

„Na srdce nasad' prsten ten,
prstýnek věrnosti,
a láskou svou každou noc i den

jej za mě pohosti.
Dřív než se nadáš, jak jarní bouř
se k tobě přiženu,
pak k srdci tvému přilehnu
jak kámen k prstenu.”

„Bez tebe prsten věrnosti
jak led je, – nehřeje, –
bez tebe pro mě samotnu
noc každá oheň je.
Oheň se s ledem nesnáší
a já mám dvacet let,
sotva jsi líbat mě naučil,
líbáš mě naposled.”

„To vše je ženský blud a tlach,
to vše přemůže zvyk,
by žena mohla šťastna být,
plout musí námořník.
Z polibků dům se nestaví
a chléb se nerodí,
proto dnes musím jako dřív
sloužiti na lodi.”

„Mikuláši, nuž s Bohem buď,
já neodmlouvám už,
na památku si s sebou vem
zde ocelový nůž.
Ve městě jsem jej koupila,
a srdce na něj vyryla,
abys musel si vzpomněti,
až chléb budeš v cizině krájeti.”

„Děkuji, ženo, snad i já
dar tobě přivezu,
teď domů běž a na noc psa
odpoutej s řetězu!
Tak jako dům náš pevna bud'
tak jako náš pes věrna bud'
a věz, – že mám tě rád,
neb ten, kdo nejvíc miluje,
dovede sbohem dát!”

Zpěv druhý

Čas jako voda utíká,
čas jako moře je,
po širém moři pluje loď
do San Franciska z Bombaye.
Do San Franciska z Bombaye
a potom ještě dál,
svět místo ženy Mikuláš
kol pasu objímal.
Svět místo ženy objímal
a zpíval vesele,
protože v srdci lásku měl
a u srdce nůž z ocele.
U srdce nožik z ocele
a na kormidle pěst,
každou noc řídil parolod'
bezpečně podle hvězd.
První rok všechny hvězdy zřel,
jež na nebesích žhnou,
druhý rok viděl méně jich,
třetí rok jedinou.
Jediná hvězda na nebi
všech sílu třímá hvězd,
spí pod ní tiše bílý dům
a v domě žena jest.
Mikuláš k hvězdě pohlíží,
loď za ní pouští v let:
„Kdybys ty, hvězdo, pohasla,
zhas by mi celý svět!”

Zpěv třetí

V přístavní krčmě v Marseilli
každému sklenku nalejí.
Děvčata černou svatozář okolo očí tu mají,
každému hostu na klín nasedají
a při skleničce skleněné
všechny jsou za frank, – jen jedna ne.

Okolo stěžňů noc se tmí,
Mikuláš vstoupil do krčmy:

„Holahou, děvčata, nalejte mi,
za týden budu v překrásné zemi,
týden jak víno hrdlem proběhně
a věrná žena doma přijme mne.”

Sklepnice víno nalívá,
sklepnice na něj se zadívá:

„Námořníku, pár šedých vlasů už máte
a přece mi známý připadáte.
Před sedmi léty býval jste mladý.
Před sedmi léty nebyl jste tady?”

„Vzpomínám, děvče, vzpomínám,
co krčem jsem prolez, nevím sám,
možná, že i tu za svobodna
jsem mnohou sklenku dopil do dna.
A šedý vlas? – Ten v krásné zemi
za týden žena vyčeše mi.”

Sklepnice víno nalívá,
sklepnice na něj se zadívá:

„Zda, námořníku, vzpomenete
si po té době sedmileté
na ono okno s pomněnkami,
pod kterým děvče spalo s vámi?”

„Vzpomínám, děvče, vzpomínám...
co děvčat jsem líbal, nevím sám.
V přístavech kdysi za svobodna
mně každá holka byla vhodná.
Jen jednu jsem však miloval
a tu jsem za ženu si vzal.”

Sklepnice víno dolila,
oči si dlaní přikryla:

„Pane můj, krátkou paměť máte,
zda aspoň vzpomínáte,
že ruku tenkrát děvčeti jste dal
a pro ně přijítí jste sliboval?”

„Toho už, děvče, nevzpomenu,
vzpomínám jenom na svou ženu.”

Sotva doslechla slova ta,
zbledla jak sněhem zaváta
a v krčmě nikdo nepostřeh,
že do noci vyšla jako dech,
že v srdci mráz a kámen pod nohama
přístavní nocí sama jde a sama
a jediný, kdo ruce jí podává zdola,
toť vzkypělé vlny na okraji mola.

„Sedm let v bídě šťastna jsem žila,
že jsem mu tenkrát uvěřila,
dnes vykoupit můžeš jenom, moře, ty,
život dřív věrností šťastný a teď prokletý!” –

– Tak jako z pomněnek hvězd kytice na nebi
plane,

pod mořem hluboko oči dvě ztroskotané,
neslyší v kajutě námořník opilý,
že z očí těch rozbitých vlny se vylily,
vlny se vylily a vítr je do noci žene
a z jejich hřebenů volá hlas utopené:

„Zabil jsi lásku a věrnost mou,
do světa posíláš bolest zlou,
slzavý hrob hoře mého,
komu, ach, budeš kolébkou?“

Zpěv čtvrtý

V továrnách už odpískali,
v kasárnách už odtroubili
a v domečcích podél cesty
bledé lampy uhasili.

Za přístavem, na výšině,
okny obrácený k moři,
pevný, bílý domek stojí
a v něm ještě lampa hoří.

Podél stráně úzkou stezkou
chodec řídí kroky svoje:
Tři roky za tebou jedu,
dnes dojíždím, hvězdo moje!

Neslyší nikdo, jen věrný pes
ze vrátek vyběh a k nohám mu kles,
o kolena se otírá,
pro radost neštěká ani.
„Fidelio, můj věrný pse,
jak hlídal jsi moji paní?“

Do studny noci okno se jak prsten propadá,
Mikuláš k oknu přistoupil, oči naň přikládá,
však na dně hlubiny, Bože můj jediný,
na cizích ústech přísáté zří rety Eviny,
cizí ruka jí po ňadrech a podél boků pluje,
jak lampu tělo ženino do šera rozsvěcuje,
plá bílé tělo půlnocí, plá rudý plamen v něm,
tři roky věrnost v plamenu tom lehá popelem.

Od okna oči odpadly jako dva kameny,
do pěstí sevřel ruce své námořník zrazený:
„Pěkně, pse, hlídal jsi chatu mou,
dostaneš odměnu slíbenou,
nejprve tebe, pak jeho i ji
zabij!“

Jak hvězda nebem padající
se mihl nůž a páž, –
zoufalou ranou ku prahu
psa přibil Mikuláš
a Fidelio, věrný pes,
zří na něj okem mdlým
a ještě ruku líže mu

jazykem krvavým.

Námořník ku psu shýbá se – a děs jím
zachvěje,
to nejsou mrtvé oči psí, – toť oči z Marseille,
to nejsou mrtvé oči psí, – toť zrak je děvčete,
z podmořských hlubin přicházejí oči prokleté,
dvě smutné oči vrací se a křičí noční tmou:
„Mikuláši, proč zabil jsi věrnost a lásku mou?“

Ku prahu domu přibodnut pes nožem
kaleným,
na vrata noci přibit muž je vlastním srdcem
svým
a teprv teď, až raněn je, pozná, co zapomněl,
ve vlastní ráně najde nůž, kterým sám zabíjel,
neb srdce lidské nožem je, anebo ranou je,
a nejvíc, nejvíc ze všeho bývá oboje. –

– V továrnách už odpískali,
v kasárnách už odtroubili
a v domečcích podél cesty
dávno lampy uhasili.

Strání dolů kráčí chodec
skleslých ramen, skleslé šije.
Věrnou svoji lásku zabil.
Nevěrnou už nezabije.

V přístavu spí lodě temné.
Lodě, lodě, odvezte mne,
se všech stran zří děsivě
mrtvé, věrné oči dvě!

Zpěv pátý

Uprostřed moře mezi skalisky
nenávislné větry dují,
plouživé vlny se na útesech
v zelené zmiže proměňují,
však z klubka hadů, kteří syčí,
železně se k nebi tyčí
maják.

V útrobí jeho ocelovém
jen pro jednoho místo je,
by jasným světlem reflektoru
zažehnával zlé příboje.
Buď mnoho hoře musí mít,
buď mnoho síly musí mít,
kdo dovede sám proti moři
zvedat štít.

K majáku jen jednou za rok
loď potraviny přiváží
a strážce jenom jednou v roce
se lidským slovem oblaží.
V hodině svojí smrtelné

sám sobě na věž vytáhne
černý prapor.

S paluby družní námořníci hledí po moři,
k padesáti námořníkům kapitán hovoří:

„Hola, – stateční námořníci, pohledte v širou
dál,
z majáku hlásá černý prapor, že strážce
dokonal.
Na tomto místě moře je zlé a strážce musí
mít,
kdo za něj se z vás, námořníci, tam půjde
postavit?“

Padesát mužů stojí jak padesát stromů v lese
a žádný z řady nevystoupí a žádný nepohne
se.

„Hola, stateční námořníci, zda mezi vámi jest,
komu svět zřítíl se v ssutiny a zůstal bez
hvězd?
Ten krunýř samoty železné necht' vezme na
svou hrud'.
Kdo hvězdu ztratils na světě, – sám jiným
hvězdou bud'!“

Otázky a úkoly:

1. Proč se námořník stal strážcem majáku?
2. Jaké podoby lásky zde autor přibližuje? Jak tyto lásky končí?

Balada z nemocnice

Dvacet lůžek stojí v síni
na nich dvacet nemocných,
na tvářích horečné jíní
a na rukou padlý sních.

V koutě, jenž se věčně stmívá,
od okna nejdál v jizbě té
leží, trpí, odpočívá
člověk, číslo třinácté.

„Pane doktor, slunce svítí
do všech loží mimo mé.
Proč v kout jste dal mě položit,
když bez slunce hned zemřeme?“

Kdyba na hrud' svítilo mi
jak jiným denně na pozdrav,
zítra už bych lámal hromy
a byl bych jako ryba zdrav.

Montér jsem a musím žítí,
mám v hlavě velký vynález,
aeroplán chci sestrojiti,
jenž s celou zemí by se vznes

Padesát mužů naslouchá a stojí jako sloupy,
žádný však v řadě nehne se a žádný
nevystoupí.

„Hola, stateční námořníci, zda mezi vámi dlí
ten, jemuž zločin jako krysa hryže svědomí?
Pro toho muže místo je v majáku hlídat pláň.
Kdo ve světě jsi život vzal, – ty život tady
braň!“

Padesát mužů slyší to, – slyší i Mikuláš:
„Kapitáne, chci místo to, chci věrně držet
stráž!“

Dozpěv

Bez konce širé moře je,
jde vlna za vlnou,
hrob jedné vlny druhé je
zelenou kolébkou.
Nad mořem maják – věrný pes,
vln střeží bludný kruh,
je v jeho věži Mikuláš
a s Mikulášem Bůh.

a přeložil ji v kraje jiné
v okruh laskavějších hvězd,
kde chudák lehko nezahyne.
Nemluvím z cesty! Na mou čest!

Proto tam, kde slunce svítí,
dejte mě hned přeložit.
Mám-li stroj ten sestaviti,
musím k tomu přece žít!“

Dvacet lůžek stojí v síni,
na nich dvacet nemocných.
Jak dát vás tam, kde leží jiní,
když slunce chce mít každý z nich.

Však počkejte, – u okna leží
fthisis gallopanis – číslo tři,
ač slunce má, přec dýchá stěží
a konce týdne nespátí.

Až umře, dám vás přeložiti
do jeho slunné postele.
Teď musíte však léky pítí.

Jste jako oheň po těle.”

Ubíhá noc prvá, druhá,
jitro mdlé se plíží z niv,
chorý hlídá svého druha,
ale ten je ještě živ.

V koutě zatím nemoc tuhá
tiskne víc, než tiskla dřív,
chorý čeká na smrt druha,
kdo ví, dočká-li se živ?

Ubíhá noc šestá, sedmá, –
v tmavém koutě zved se muž,
v očích oheň, v rukou led má,
čekal strašně dlouho už.

Po síni jde tichým krokem,
všechno spí a všechno spí,
spí i ten, co je mu sokem,
úbytě rychlé, číslo tři.

Ruce na hrdlo mu klade,

ruce stiská ze všech sil.
„Chtěl jsem žít, kamaráde,
proto jsem tě uskrtil.”

Ráno nesou v pytlovině
mrtvé tělo, číslo tři,
soumrak do celé pad síně,
v oknech hvízdá povětrí.

Chorý, který ležel v stínu,
přenesen je k oknu blíž.
Bože, ty znáš jeho vinu,
zda mu, Bože, odpustíš?

První den bez slunce přešel,
marně čekal chorý naň,
druhý den bez slunce přešel,
chorý smutně sklonil skrář,

třetího dne slunce vstalo,
v okna stříáslo zlatý pel,
devatenáct loží hřálo,
mrtvý je už neviděl.

Otázky a úkoly:

1. *Pokuste se charakterizovat pacienta č. 13. Co chtěl a co pro to byl ochoten udělat?*
2. *Vysvětlete ironii jeho příběhu.*

Umírající

Až umřu, nic na tomto světě se nestane a nezmění,
jen srdcí několik se zachvěje v rose jak k ránu květiny,
tisíce umřely, tisíce se mnou umrou, tisíce na smrt jsou znaveni,
neboť v smrti a zrození nikdo nezůstal jediný.
Smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého,
co strašné je, co zlé je, to umírání je,
kdy smysly střílené v letu padají se všeho, se všeho,
a v rezavém potrubí těla čas hnije jak pomyje,
by rozložil ruce, oči, nervy a každý sval,
kterým svět v náruč jsi chytal a miloval;
smrti se nebojím, smrt není zlá, ve smrti nejsem sám;
umírání se bojím, kde každý je opuštěn, – a já umírám.

Sbohem, děvčátko, sbohem, má milá, sbohem, obraze spanilý,
od tvých ňader mi uťali ruce a srdce rozbili,
myšlenka na tebe jak zlatý hřeb půl roku mě protínala,
když bylo mi hůř, bolela víc, když bylo lépe, pomáhala.
Ale dnes sbohem, dnes už vše marné je, dnes napsal jsem list,
aby jsi zapoměla a hledala jinde, kde srdci dávají jíst,
ten dopis byla má největší bolest a největší sten,
ale v umírání musí být každý sám, sám a samotný.

Až umřu, na světě nic se nestane a nezmění,
jenom já ztratím svou bídu a změním se ze všeho
snad stanu se stromem, snad děckem, snad hromadou kamení;
smrti se nebojím, smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého.

Otázky a úkoly:

1. Jaké pocity zde autor vyjádřil? Čeho se bojí a proč?
2. Najděte verše, ve kterých si uvědomuje pomíjivost lidského života ve vztahu ke světu.

Epitaf

Zde leží Jiří Wolker, básník, jenž miloval svět
a pro spravedlnost jeho šel se bít.
Dřív než moh srdce k boji vytasit,
zemřel, mlád dvacet čtyři let.

Otázky a úkoly:

1. Vysvětlete, co je to epitaf.
2. Co tím autor vyjadřuje?

JOSEF HORA**Pracující den****Dělnická Madona**

Kdybys tam byl, vlhké zdivo bys viděl,
špinavé šero podsklepi, lůžko a v něm ženu,
jež porodila člověka.

Ach, kadidlo! Viděl bys kouřící kamna,
zápach chudého oběda bys pocítil,
hromádku dětí, jež zazpívaly by ti koledu
bídy,
uzřel bys na slavníku.

Madono! Jak hrubá jsi! Jak odkvetlá!
Spleť zamodralých na rukou žil,
vzdor odříkání pod čelem, rty vyschlé –
a slova lásky už dávno
pohltil chřtán bídy.

A tři králové! Vyhnuli se tomuto domu,
nestačilo jim darů pro tebe, ženo s dítětem.
Hvězda Boží dala jim zabloudit.

Roztrousili své zlato, svou mast, svůj laskavý
úsměv
po teplých příbytcích, měkkých ložnicích,
sami boháči, šli mezi své.

A Betlém
je pln chudých, odraných, neobutých,
slepých, nemocných, pobloudilých –
ty tu dýcháš tak těžce, krása opadla z tebe,
dítě – zázrak pije hořké mléko tvých žil,
ale věř:

Až doroste třiceti let,
vjede do města s evangeliem odboje na
tech,
ohlásí na náměstí příchod spravedlnosti,
ozbrojí zástupy, sen i kov dá jim do ruky –
a nedá se ukřížovat.

Neboť jeho modlitbou bude čin.

hvězda Boží – podle Bible ukazovala třem králům cestu do Betléma; *třicet let* – věk, kdy Kristus začal hlásat své učení; *vjede do města* – jako Kristus do Jeruzaléma; *evangelium* (z řeč.) – knihy o Kristově životě, zde učení, program

Otázky a úkoly:

1. K jakému typu poezie řadíme tuto báseň?
2. Zkuste vysvětlit spojení dělnických motivů s biblickými.
3. Jak autor vidí budoucnost? Doložte konkrétními verši.

KONSTANTIN BIEBL**S lodí jež dováží čaj a kávu**

S lodí jež dováží čaj a kávu
pojedu jednou na dalekou Jávu

Za měsíc loď když vypluje z Janova
stane u zeleného ostrova

Pojedem spolu já a ty
vezmeš s sebou jen kufřík a svoje rty

Pojedem okolo pyramid

loď počká až přejde Mojžíš a jeho lid

S vysokou holí zaprášenými opánky
jde první přes mořskou trávu a rozkvetlé
sasanky

Hejno ryb na suchu zvedá svá křídla jako
ptáci
letí za vodou a ve vlnách se ztrácí

Otázky a úkoly:

1. *K jakému typu poezie řadíme tuto báseň?*
2. *Jaké jsou základní motivy básně?*

VÍTĚZSLAV NEZVAL**Pantomima****Papoušek na motocyklu**

Básníci minulého času holdovali filozofii. Myšlenka. Její nenadálé odstupňování. Dedukce, indukce, rozvedení syžetu, závěr. Logika pojmů ošacených do slavnostního hávu. Hú, jaká práce. – Plesnivé nevlídno pracoven. Myslitelé! Není pro mne pojmů. Pryč se syžetem! To vše jsem spatřoval každodenně v několika zlomcích vteřiny. Nosím vás s sebou bez filozofické souvislosti. To jste vy, jež mne vytváříte. Hle, to jsem já! Souhrn představ, těchto papoušků s kouzelnými jmény.

P r á c e ta předcházela. Otažte se tanečnic a polykačů ohně. Otažte se papouška, jedoucího na motocyklu.

Abeceda**A**

nazváno buď prostou chatrčí
Ó palmy přeneste svůj rovník nad Vltavu!
Šnek má svůj prostý dům z nějž růžky vystrčí
a člověk neví kam by složil hlavu

D

luk jenž od západu napíná se
Indián zhlédl stopu na zemi
Poslední druhové zhylni v dávném čase
a měsíc dorůstá prerie kamení

E

nevím k čemu bych tě přirovnal
Tři linky táhlý tón tvůj zaznívá
Telegrafistce někdo lásku lhal?
Tři linky každá stejně pravdivá

N

Od hlavy až k patě
mileneček k mé milé je láskou přitažen
Láska je vratká však
jak spojovací linka hlásky N

P

jako tabulka na rozcestí
V lidové mluvě P symbol každé ctnosti
a někdy tebou mluví všecka lidská bída
Žebrákům vstup se přísně zapovídá

RRR

bubínky daly se na pochod
přes devět mostů přes sedm vod

RRR

komedianti z Devětsilu
rozbili stánek na březích božského Nilu

Otázky a úkoly:

1. Pokuste se podle ukázky Papoušek na motocyklu určit některé charakteristické rysy poetismu.
2. Zamyslete se nad metodou asociativních spojení v básních z Abecedy. Čím se autor inspiroval?

Edison

I.

Naše životy jsou truchlivé jak pláč
 Jednou kvečeru šel z herny mladý hráč
 venku sněžilo nad monstrancemi barů
 vzduch byl vlhký neboť chýlilo se k jaru
 avšak noc se chvěla jako prerie
 pod údery hvězdné artilerie
 které naslouchali u politých stolů
 pijáci nad sklenicemi alkoholu
 polonahé ženy v šatě z pávích per
 melancholické jako v podvečer
 Bylo tu však něco těžkého co drtí
 smutek stesk a úzkost z života a smrti

❖❖❖

Skláněje se z mostu uviděl jsem stín
 sebevrahův stín jenž padal do hlubin
 bylo tu však něco těžkého co pláče
 byl to stín a smutek hazardního hráče
 řekl jsem mu probůh pane co jste zač
 odvětil mi smutným hlasem nikdo hráč
 bylo tu však něco smutného co mlčí
 byl to stín jenž jako šibenice trčí
 stín jenž padal z mostu vykřikl jsem ach!
 ne vy nejste hráč! ne vy jste sebevrah

❖❖❖

Řekl jsem si zapomeň už na stíny
 otvíraje týden staré noviny
 kde jsem v pachu novinářské černi tona
 uzřel velkou podobiznu Edisona
 byl tu jeho nejnovější vynález
 seděl v taláru jak středověký kněz
 bylo tu však něco krásného co drtí
 odvaha a radost z života i smrti

IV.

Naše životy se nikdy nevrací
 umíráme v troskách iluminací
 jako jepice a jako blesky hromů
 už se vznáší světla mezi listím stromů
 už se chvěje v sněhu elektrický drát
 už se blíží doba světlých promenád

Otázky a úkoly:

1. Proč vznikla báseň Edison? Co tato osobnost symbolizuje?

už se budou hledat duše pod rentgenem
 jako ichtyosauři pod neogenem
 už se blíží k ránu zlatá rafije
 už jsme svědky kinematografie
 už nám budou zaháněti vypínače
 strašidelné stíny hazardního hráče
 už se nesou výkřiky a tleskání
 už se Edison svým hostům uklání

❖❖❖

Je to úmysl a trochu náhoda
 stát se prezidentem svého národa
 stát se básníkem jenž předhonal vás všechny
 stát se skrivanek jenž ukradl jádro z pecky
 býti vždycky šťastným hráčem rulety
 být objevovatelem sedmé planety
 Tisíc jablek spadlo na nos zeměkoule
 a jen Newton dovedl těžít ze své boule
 tisíc lidí mělo epilepsii
 a jen svatý Petr uzřel hostii
 tisíc hluchých lidí bloudí beze jména
 a jen v jednom z nich jsme našli Beethovena
 tisíc šilenců již táhlo zámořím
 a jen Nero dovedl zapáliti Řím
 tisíc vynálezů jde k nám za sezónu
 jenom jeden z nich však byl ten Edisonův

V.

Naše životy jsou těšivé jak smích
 jednou v noci sedě nad kupou svých knih
 uviděl jsem náhle v pachu novin tona
 sních a velkou podobiznu Edisona

❖❖❖

bylo tu však něco krásného co drtí
 zapomnění na stesk života i smrti

❖❖❖

Naše životy jsou jak noc a den
 na shledanou hvězdy ptáci ústa žen
 na shledanou smrti pod kvetoucím hlohem
 na shledanou sbohem na shledanou sbohem
 na shledanou dobrou noc a dobrý den
 dobrou noc
 sladký sen

2. Vysvětlete, proč se v 1. zpěvu objevuje motiv sebevraha a ve 4. zpěvu kromě Edisona další významné osobnosti.
3. Interpretujte a porovnejte refrén – v 1. a 5. zpěvu básně.
4. Najděte některá obrazná pojmenování (metaforu, personifikaci, přirovnání), pojmenujte opakování slov ve verších.
5. Dokažte, že se jedná o polytematickou báseň.

Sbohem a šáteček

Sbohem a kdybychom se víckrát nesetkali
bylo to překrásné a bylo toho dost
Sbohem a kdybychom si spolu schůzku dali
možná že nepřijdem že přijde jiný host

Bylo to překrásné žel všecko má svůj konec
Mlč umíráčku mlč ten smutek já už znám
Polibek kapesník siréna lodní zvonec
tři čtyři úsměvy a potom zůstat sám

Sbohem a kdybychom si neřekli už víc
ať po nás zůstane maličká památka

vzdušná jak kapesník prostší než pohlednice
a trochu mámivá jak vůně pozlátka

A jestli viděl jsem co neviděli jiní
tím lépe vlaštovko jež hledáš rodný chlív
Ukázalas mi jih kde máš své hnízdo v skříni
Tvým osudem je let mým osudem je zpěv

Sbohem a bylo-li to všecko naposledy
tím hůř mé naděje nic vám už nezbude
Chcem-li se setkatí nelučme se radš tedy
Sbohem a šáteček Vyplň se osude!

Otázky a úkoly:

1. Které pocity vyjadřuje básník? S čím jsou spojeny?
2. Charakterizujte formu básně, verš, rým.

52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida

Balada první

oslovující Françoise Villona

Než budu, Mistře, viseti
a než si hodím pod bradu
tu smyčku, jež vše zpečetí,
chci zkusit též tvou baladu.
Mé knoflíčky jsou z perleti.
Ó, kdysi uměl jsem se bavit.
Jsem oběť svého století,
já, věčný student, Robert David.

Či mám snad raděj mlčeti
a pojit někde o hladu?
Muž bez práce, muž bez dětí ...
Ach, div že časem nekradu!
Rád říkám svému děvčeti,
mlč, po smrti mě budou slavit –
a přejeđu jí po pleti,

já, věčný student, Robert David.

Když probudím se na smetí
a když mám dobrou náladu,
když sen jak motýl přeletí
přes zakázanou ohradu,
tu civím tupě na děti
a nemohu si nepředstavit
ten zázrak, v němž jsme zakleti,
já, věčný student, Robert David.

Poslání:

Neublížil jsem kuřeti.
Můj žaludek už přestal trávit.
Umírám s nosem v poupěti,
já, věčný student, Robert David.

Balada třicátá osmá

o dobrém předsevzetí

Až udělám si maturu
a nějaký ten doktorát,
až poznám lépe kulturu,
nebudou mě už lidé štvát?

Jak mohl by mít doktor hlad?
Že je jich dost? Ach, je to k zlosti!
Tak nemám tedy studovat,
má dobrodružná minulosti!

Až pověsím si na šňůru
svůj diplom, to se budu smát!
Holič mně spraví frizuru,
ó, budu na sebe pak dbát.
Vždyť budu mítí pevný plat,
pochopím všelijaké ctnosti,
budu ctít rodinu a stát,
má dobrodružná minulosti!

Snad vyholí mně tonzuru
a oblekou mi kněžský šat.

Snad napíši i brožuru,
v níž veřejně se budu kát.
Zanechám básní, začnu psát
o víře, lásce, o svatosti
a nebudu se k tobě znát,
má dobrodružná minulosti!

Poslání:
Že zhloupnu? To je možné. Snad.
Však budu mítí všeho dosti
a budu tebou pohrdat,
má dobrodružná minulosti!

Otázky a úkoly:

1. V čem lze spatřit blízkost Nezvala a Villona?
2. V čem se jeho básně odlišují od surrealistických textů?
3. Všimněte si formy villonské balady – charakterizujte ji.

Stalin

... Mladý je ten, kdo obrozuje svět,
jenž upadl málem do rozvalin,
ať je mu šestnáct či sedmdesát let,
mladý, ach mladý je soudruh Stalin.

Mladí jsou všichni, kdo nás převedli
do nové epochy s Klementem Gottwaldem
v čele,

mladý je Zápotocký, mladý je Nejedlý,
mladá je strana a její ručitelé.

Mladý je básník, jenž zpívá pro mladé,
mladá je píseň, holubička čistá.
My všichni jsme mladí, měšťácký západe,
mladý je každý komunista ...

Otázky a úkoly:

1. Čím se tato báseň odlišuje od předchozích?
2. Jak říkáme tomuto typu poezie?

Manon Lescaut

DES GRIEUX

Manon je můj osud, Manon je můj osud.
Manon je všechno, co neznal jsem dosud.
Manon je první a poslední můj hřích,
nepoznat Manon, nemiloval bych.
Manon je motýl. Manon je včela.
Manon je růže, hozená do kostela.
Manon je všechno, co neztratí nikdy svůj
pel.
Manon je rozum, který mi uletěl!
Manon je dítě. Manon je plavovláska.
Manon je první a poslední má láska.
Manon, ach Manon, Manon z Arrasu!
Manon je moje, umřít pro krásu ...

se líbím všem,
co na mně lidé mají?
Mě nezajímají,
jen jeden, jen jeden, jen jeden ...
Čím to, že já, Manon,
si přesto všímám jich?
Čím to, že já, Manon,
si tropím z nich ráda smích?
Každý mi něco slíbí,
mně se však, mně se líbí
jen jeden, jen jeden, jen jeden ...
Čím to, že já, Manon,
ač je mi šestnáct let,
čím to, že já, Manon,
mám opustiti svět.
Vždyť život trvá chvíli,
ach, vždyť ten život milý
je jeden, jen jeden, jen jeden ...

MANON (znovu na balkóně)

Čím to, že já, Manon,
tak šťastna jsem?
Čím to, že já, Manon

Otázky a úkoly:

1. Jaký příběh Nezval zdramatizoval, kdo byl původním autorem předlohy?
2. Charakterizujte obě postavy, je jejich postoj k lásce stejný, nebo se liší?

JAROSLAV SEIFERT**Na vlnách T.S.F.****Útěcha**

Slečno, slečno, vy se mračíte,
že po celý den vám přelo?
Co by měla říkat tamhle ta malá jepice,
které přelo po celý život?

Filozofie

vzpomeňte moudrých filosofů
život není nic než okamžik
a přece když čekávali jsme na své milenky
byla to věčnost

Rébus

ČTVERÁK ŠTĚSTÍ
ČTVERÁK ŠTĚSTÍ
ČTVERÁK ŠTĚSTÍ
ČTVERÁK ŠTĚSTÍ

(Čím větší čtverák – tím větší štěstí)

Otázky a úkoly:

1. Charakterizujte Seifertovy verše.
2. V čem spočívá jejich hravost a úsměvnost?

Poštovní holub**Píseň**

Bílým šátkem mává,
kdo se loučí,
každého dne se něco končí,
něco překrásného končí.

Poštovní holub křídly o vzduch bije,
vraceje se domů;

s nadějí i bez naděje
věčně se vracíme domů.

Setři si slzy
a usměj se uplakanýma očima,
každého dne se něco počíná,
něco překrásného počíná.

Otázky a úkoly:

1. Zamyslete se nad motivem loučení – vyznívá smutně, nebo je v něm něco optimistického?
2. Pokuste se vysvětlit název sbírky – proč se i v této básni objevuje poštovní holub?

Zhasněte světla**Píseň o rodné zemi**

Krásná jako kvítka na modranském džbánku
je ta země, která vlastní je ti,
krásná jako kvítka na modranském džbánku,

sladká jako střída dalamánku,
do něž nůž jsi vnořil k rukojeti.

Stokrát zklamán, rady nevěda si,
znovu vždycky navracíš se domů,
stokrát zklamán, rady nevěda si,
k zemi bohaté a plné krásy,
k chudé jako jaro v čerstvém lomu.

Krásná jako kvítka na modranském džbánu,
těžká, těžká jako vlastní vina
– není z těch, na něž se zapomíná.
Naposledy kolem tvého spánku
padne prudce její hořká hlína.

Otázky a úkoly:

1. *Jakým způsobem autor rozvíjí motiv domova? Co pro člověka domov znamená?*
2. *Vysvětlete kontrasty – krásná i těžká, bohatá i chudá, sladká i hořká.*
3. *Proč si básník vybral motiv domova právě v r. 1938?*

Mamince

Večerní píseň

Když bylo dobře mamince,
bylo i pěkně v našem bytě.
Hmoždíř, který stál na skřínce,
zatřpytil se a okamžitě
skla oken, po nichž před chvilkou
plakalo ještě bílé jíní,
svítila opět po kuchyni,
kde vonělo to vanilkou.

Když zpívala, hned vesele
spustili ptáci před okny nám.
Měla-li mráček na čele,
odletěli hned ptáci jinam.
Zmlkli jsme rázem, ztichl smích.

I černé kotě, které tlapkou
pohrávalo si se skořápkou,
dívalo se jí po očích.

Když padala již únavou
a večer spát nás odnášela,
tu rukou drsnou od popela
stlala nám měkce pod hlavou.
V hořáku ještě přede plyn
a nad pelestí přechází nám,
podobaje se pavučinám,
velikánský stín maminčin.

Dnes už tak šťastně neusínám.

Otázky a úkoly:

1. *Jaký měl autor vztah k matce? Doložte konkrétními verši.*
2. *Co pro něj znamenalo dětství? Jak byste vysvětlili poslední verš?*
3. *Kteří další básníci podobně vyjádřili svůj vztah k matce?*

Morový sloup (úryvky)

Život – to je těžký, strastiplný let
stěhovavých ptáků
do krajin, kde je každý sám.
A nikdy nazpátek.

A všechno, co jsi nechal za sebou,
trápení, smutky, všechna zklamání
zdají se lehčí,
než je tato samota,
kde není žádné útěchy,
která by trochu zkonejšila
uplakanou duši.

To nejhorší mám za sebou,
říkám si, jsem už stár.
To nejhorší mám před sebou,

ještě žiji.
Ale kdybyste mermomocí chtěli vědět,
byl jsem šťasten.
Někdy celý den, někdy celé hodiny,
někdy jen pár minut.

Po celý život byl jsem věrný lásce.
A jsou-li ruce ženy víc než křídla,
co jsou její nohy?
Tak rád jsem zkoušel jejich sílu.
Je něžná, když stisknou.
Ať tedy rozdrť kolena
mou hlavu!
Kdybych zavřel oči v tomto sevření,
nebyla by tak opilá
a nebušilo by mi tak zběsile
v mých spáncích.

Ale proč bych je zavíral?
S otevřenýma očima
prošel jsem touto zemí.
Je krásná, vždyť víte.
Byla mi možná víc
než všechny mé lásky najednou.
A její objetí trvalo celý život.
Když jsem míval hlad,
živil jsem se téměř denně
slovy jejích písní.

Ti, kdož odešli
a rozprchli se kvapem po zemích,
už to snad poznali:
svět je hrozný!
Nemilují a nejsou milováni.
My aspoň milujem.
Ať tedy rozdrťí její kolena
mou hlavu.

A sbohem

K miliónům veršů na světě
přidal jsem jen pár slok.
Nebyly o nic moudřejší než píseň cvrčků.
To vím. Odpusťte mi.
Už končím.

Nebyly to ani první šlápoty
v měsíčním prachu.
Jestliže však přece někdy zazářily,
nebylo to jejich světlo.
Miloval jsem tuto řeč.

A ta, když přinutí mlčící rty,
aby se zachvěly,
snadno přiměje milence k polibkům,

Otázky a úkoly:

1. *Které motivy se objevují v básních? Vysvětlete je.*
2. *Proč sbírka nesměla oficiálně dlouho vyjít? Najděte verše, které mohly být interpretovány jako zaměřené proti režimu.*
3. *Jaké humánní poselství verše nesou? Doložte na příkladech.*

Všecky krásy světa

Zrození básníka (zkráceno)

A tak jsem se opět marně rozháněl po výtvarném umění a pokoušel se o kreslení. Profesor Marek měl povzbudivou devízu. Říkával, že slušně kreslit se může naučit každý trouba. Utěšoval jsem se, že se mi to tedy také podaří, zvláště když jsem se nepovažoval za hloupého. To nikoliv! Jen co se naučím kreslit, pak bude vyhráno. S barvami je to pak už lehčí. Ano, budu malovat.

Malířem jsem se však přece jen nestal. A stalo se to takto: Asi v kvartě nebo v kvintě profesor Marek nám navrhl, abychom si z domova přinesli modely, z kterých bychom si ve škole sestavili vlastní zátiší. Spolužáci přinášeli jablka, pomeranče, citróny, vázy s růžemi, různé krabice a svícny.

Jenom si nedejte namluvit,
že mor ve městě ustal.
Viděl jsem sám ještě mnoho rakví
vjíždět do brány,
která tam nebyla jediná.
Mor dosud zuří a lékaři
dávají nemoci patrně jiná jména,
aby nevznikla panika.
Je to stále táž stará smrt,
nic jiného,
a je tak nakažlivá,
že jí neunikne nikdo.

Sbohem. V životě jsem nic nezradil.
Tím jsem si jist
a můžete mi věřit.
Však nejkrásnější ze všech bohů
je Láska.

loudají-li se červánkovou zemí,
kde zapadá slunce pomaleji
než v tropech.

Poezie jde s námi od počátků.
Jako milování,
jako hlad, jako mor, jako válka.
Někdy byly mé verše pošetilé
až hanba.

Ale za to se neomlouvám.
Věřím, že hledat krásná slova
je lepší
než zabíjet a vraždit.

Přinesl jsem si věci pro žižkovsky proletářské zátiší: láhev od piva, skleničku, krajíc chleba a vuřta. Strašně nerad říkám toto počestěné slovo, ale, žel, u nás bylo vžité docela i v horší podobě. Synonymum uzenka neříkalo tenkrát na mou věru nic. Přinesl jsem si tedy vuřt na mastném papíře. Na kreslicím stolku sestavil jsem toto zátiší a čekal jako ostatní, až mi je profesor schválí.

Když přišel ke mně, podíval se a prudce vyrazil:

„Proboha, Seiferte, toho vuřta dejte rychle pryč. Za nic na světě nedovolím, abyste ho maloval!“

Trvalo mi to jen dvě vteřiny, než jsem jeho obavy pochopil. A byl to šok!

A od této památné chvíle jsem se rozhodl raději psát verše.

FRANTIŠEK HALAS

Staré ženy – zkráceno

smutná odpoledne nedělní
smutná starými paními
které se belhají k oknům
starou cestou vyšlapanou v koberci
starou cestou
mezi stolem a lůžkem
mezi zrcadlem a fotografiemi
mezi židlí a falešnou palmou

opřeny potom o rám okenní
dívaly se dolů do ulic
odtud ta bezútěšnost
odpolední nedělních
oči starých žen
vyplakané a plaché
tesklivé a mírné
vy oči obrácené k zániku

oříšky bez jádra

misky bez obětín
předsíňky mrákot
úryvky dávné hudby
studánky zasypané
oblohy zatažené
noci bez dnění
dvířka zapadlá
křtitelničky vyschlé
vody bez zrcadlení

vy oči starých žen
vám svět nic není
vám krása nic není
vám ošklivost nic není
vy oči starých žen
hodin nesledující
za míjením dnů se neotáčející
vy oči starých žen

Otázky a úkoly:

1. *Jakým způsobem autor popisuje stáří? Vyznívá to optimisticky, nebo naopak?*
2. *Srovnejte s Neumannovou básní Staří dělníci (zkráceno):*

Staří dělníci
ruce na klíně ruce na dýmce
na zlatém slunci se hřející
ruce se chvějící lehýnce

ruce starých dělníků
v slabosti ještě dosti silné
aby nabrousily srp

aby podaly vědro
aby přibily hřebík pro obrázek Leninův
v odpočinku ještě neposedné
aby uvařily kávu v noučatům
ruce šmátrající
po tom co jest
na nic nezapomínající
z toho co bylo

Torzo naděje

Zpěv úzkosti

Kolikrát verši můj
kolikrát klopýtals
v bolesti lásce žalu mém

soukromém
kolikrát verši můj
kolikrát tancovals

Teď krokem zbrojným
verši můj
pochoduj

Pěšáckým rytmem zněte slova
úzkostí šikovaná
Té úzkosti dvanácté

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Viděl jsem slzy v očích žen
Viděl jsem pěstě zaťalé
Počkejte málo jen
však vy nás poznáte

Ty vládkyně moří všemocná
To moře slzí naše je
ovoce hněvu rychle zrá
už řinčí kotva naděje

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Ty Francie sladká Francie
kde je tvá čapka Marianno

Slunečný štít tvůj prasklý je
a hanbou čpí tvé ano

Je noc a v krytech zákopů
tep krve země zní
za tebe světe za tu Evropu
stydí se voják poslední

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Pole naše křičí Zrada
Lesy naše hučí Hanba
Řeky naše šumí Zrada
Hory naše bouří Hanba

Ticho teď ticho Stoupá Hlas
Ó duše lidu jak koktalas

Ge Geni Genie země naší
na křídlech tvých
je plno plno slzí
Ge Geni Genie země naší
v hodinách zlých
meč tvůj ať zvoní brzy

Albion – starý keltský název pro Anglii
Marianna – symbolické označení pro Francii

Otázky a úkoly:

1. Na jakou událost básník reaguje?
2. Co vyjadřují úvodní verše? Jak se mění autorova poezie?
3. Najděte básnické prostředky – kontrasty, metafory, personifikace, epiteta, apostrofy, opakování motivů, opakování slov a veršů, zvukomalbu.
4. K čemu v závěru básně vyzývá?

Naše paní Božena Němcová

Podobizna naší paní

Byla krásná až to k víře není
prameny nocí z vlasů tryskaly
a ty oči uhrančivé
ach ty oči uhrančivé
zeleň moří a dva křišťály

Trochu posmutnělá touha za úsměvem
písnička ne ještě a už za předzpěvem

Byla krásná až to k víře není
sestra divizen
a to čelo slunečné

ach to čelo slunečné
v hlínu ráje vtisklý sen

trochu posmutnělá touha za úsměvem
písnička ne ještě a už za předzpěvem

Byla krásná až to k víře není
ústa hnízdo pomýšlení
dvířka zámku nahoty
ach ta dvířka nahoty

Byla krásná až to k víře není

Otázky a úkoly:

1. *Jaký obraz Němcové autor podává?*
2. *Vysvětlíte refrén.*
3. *Proč se autoři v době okupace obraceli právě k této spisovatelce?*

Já se tam vrátím – zkráceno

Až jednou na velikém sněmu ptačím v čase mezi skřivánkem a sovou bude jednohlasně poštěbetáno jaro, já se tam vrátím! Zatím vábím a chytám na vějičky slov pěknost toho všeho tam u nás, ať se chytí, co se chytí. Ty můj kraji, ty mé bezpečí, ty má zatvrzelosti, ty má věčnosti. Tvá hlína, mnuta v prstech, voní po zetlelých vlasech dávno pohřbených tkalcovských dědů a báb a je přísadou mé krve. Ty můj kraji! Jsi tam, kde Vysočina nabírá dech a pole skládají slib chudoby. Potulné jaro kličkuje dlouho rozestlanou ornici, sněhy i dešti a ospalé barvy se vyčkávavě protahují. Země koktá a kucká, ale jednoho dne přece jen vykukující kukačka zjistí, že vše je připraveno, bezpečno, a to už všichni ptáci se rozlétnou s mírou melodií v zobáčcích a začnou stehovat obžurky hnízd. Roztržky kořenů a rozmilovanost větvoví bude bez konce! Z pučnic vyhlédne paroží a z bodličí první houba, kolínko usínající Zimuly. Pomněnky budou okouzlovat rybky a stydlivě říkat: „My jsme žabí korálky!“ Šedivé hrudky zamrskají ocásky a ulétnou. Na pedály strání stoupne ráno, lesy smírně a vznešeně zahučí a pak kdeco i s tím posledním chcípáčkem bude zpívat svítáníčko. Mísečky víček, zneklidněné tíhou světla, rozkmitá pomrkávání dětí do zubatého slunce, z otloukaného proutku vynutí kluci písničku a bosorky šlahouny ostruží a malení připíchnou k zemi jarní bídu sedmikrásky. Ocilky jarniček rozkřesají rosu. „Já jsem Podvečírka!“ „Těší mě!“ „Dovolte, moje jméno je Chlebiček!“ „Jsem Třeslice!“ Kdepak jen jsou křítelničky těchto jmen? Jedno pro srdce a druhé pro svět. Slyšeli jste to? Já ano! Tiše! Ještě něco! Klubání kuřátek je slyšet až sem, až sem do té hromady kamení. Tráva pláče, tráva někde u nás pláče za pozdvihování rána. Já se tam vrátím, já se tam vrátím!

Až budou vyhrátý všechny pelíšky vytlačené koleny dětí a hlavami dívek, já se tam vrátím. Síla jasů bude lisovat okvěti a voňavá mlha zacloní oči zářivosti. Tehdy stromy už moudře vyváží koruny pro tolik a tolik hnízd a pro tolik a tolik plodů. Tam k té hrušce v širém poli rozběhne se celý kraj a pověsí si na ni plášť své chudoby. Zdaleka uvidíte, zdaleka už, jak zpupně i rozverně se zmítá ve větru. A to už lípy budou pobzukovat chorál, houstnout bude hadí mléko pryšců a kdejaká hluchavka se nacpe sladkostí pro ty nejmenší cucalky a lízalky, jimž už lezou zvědavě prsty ze střeviců a za jazykem povystrčeným se sbíhají sliny. Divizny vyhrnou zlato země a svízel, to mateřské znamínko našeho kraje, přitiskne se ke všemu, co najde.

Už aby bylo po tom pekelcování místy, kam nepatřím. Ať svítí světla milovaných chalup, ne jako bóje v dálce, ale betlémsky radostně a vytrvale. Všechny cesty vedou do Kunštátu, do Zboňku a do Rozseče. Hranečníky zarazilo dětství. Toho skřípání kol na cestách křížujících se v mém srdci! Ať si jen země letí do prázdna, ať si jen letí, jen když zbude jistota jednoho místa, místa posledního, místa jen pro hrob. Chci ho mít tam, jen tam u nás. Kdyby mi jen oči pro pláč zbyly, já se tam vrátím, já se tam i poslepu vrátím.

Otázky a úkoly:

1. *Jakými prostředky autor vyjádřil svůj vztah k domovu?*
2. *Proč můžeme říct, že tento text je básní v próze – vyhledejte některé básnické prostředky.*

FRANTIŠEK HRUBÍN**Zpíváno z dálky****Noční rozmluva**

- Poprchává noc a stříbro práší
na hnízda, jež naplnila se.

Jsem tu, aby nevěděli vaši,
poznáváš mě aspoň po hlase?

To jsem já, lásko má,
a to je můj stín!

- Tak se mi zdá, že tu ani nejsi,
padá na mne něco teskného
jak na dítě, jemuž řekli: hrej si!
a odešli všichni od něho.

Slyšíš krev, milý můj?

Otázky a úkoly:

1. Všímněte si formy básně jako dialogu milenců. Jak báseň vyznívá?
2. Jakou roli zde hraje noční krajina?

Hirošima

Zpěv první a poslední

Chci na vás, hvězdy, zpívat oslavu
a zespod jiné výjevy se derou
do šumění mé cesty nebeské,
výjevy člověčiny dotažené
vteřinou pohromy
až před první verš Geneze.

Už před hodinou začal šestý srpen
devatenáct set pětáctřicet.
Je jedna hodina a patnáct minut
s půlnoci, přesně (letní čas).

– v tu chvíli zde, zde na předměstí Prahy
je jedna hodina a patnáct minut
s půlnoci, přesně (letní čas),
a tam je krásné ráno –
jednou snad
zaskvěje se vesmírná Jitřenka,
o které pěli vagabundi
s Myšlenkou na čele...
a tam je ráno,
a tam je krásné ráno, osm hodin
a patnáct minut (japonského času)
tam v tu chvíli
právě to padá na Hirošimu

Epilog

A od té chvíle všemi těmi, kteří
zbyli tu po té noci–ránu,
ať vědí nebo nevědí,

Šumí úlem hvězd.

- A mně se zdá, že tady z nás není
ani jeden a že na oba
stéká jiná noc a v ní se pění
nezachytitelná podoba.

Je to čas, lásko má,
nebo je to smrt?

ať chtějí nebo nechtějí,
stále to ještě padá, stále ještě

stále to námi padá, a ten pád,
trvalý pád, i holou skutečnost
úkonů, myslí, srdcí našich
do jiné skutečnosti vychyluje,

stále to námi ještě padá,
stále to námi bude padat,
i tenkrát, až nás vodorovně
natáhne umírání,

a ten pád
otřásat bude ještě naším tlením,
je v nás však touha – roztřesené
obrysy světla ustálit

je v nás však touha – zadržet ten málem
už nezadržitelný pád,
zastavit sesouvání
bytostí našich, podepřít
ty, kterým země pod nohama
tak utíká, že hlavou vrážejí
do zkamenělé minulosti

je v nás však touha – celé noci
s rozpřaženými rukama
stát mezi hrozbou chvějících se stěn,
aby se nezřítily na kolébku,
je v nás však touha – zaskočít ten pád
alespoň v požehnané

vteřině početí

je v nás však
prostá touha –
žít!

Otázky a úkoly:

1. Uvedte příklady konfrontace obyčejného života v Praze s atomovou zkázou v Hirošimě.
2. Před čím autor varuje?

Romance pro křídlovku

DNES V NOCI (28. SRPNA 1930)

Terino, dnes večer odjelas ve voze se záclonkami. Včera jsi mě sama políbila na ústa. A ta jediná vločka tvého polibku rozstříkla se po celé obloze. Vzhlížím k hvězdám, a kdykoli usrкну, stáhnou se všechny na mé rty.

Jsem k zbláznění živý. Už dnes je mne víc o deset, o dvacet, třicet let do budoucna, už dnes je mne víc o ty chvíle za tři roky, o chvíle, jež budou patřit jen mně a tobě

Musím bdít

nad tichem světnice, aby se nezrodilo po celém vesmíru.

Je vlahá letní noc,

je v ní všechno, co navěky zastavuje srdce, všechno, čím člověk vydechne jakoby poprvé,

a je to noc všech nocí, prvně v žití nesu strašné břímě lásky a smrti současně, a sladko je mi nést je, navždycky třeba, i s tím mrazením i s tím šikváním

k dlouhým a drsným bitvám o život ve mně.

LEŠANSKÁ POUŤ (ČERVEN 1933)

„Což kdybysme se vzali?“

„Proč by ne?“ „Táta by nám koupil nový vůz!“

To už ti bude osmnáct.

(To, jak jsem seděl

v okně a bděl, a nevěděl, kolik máš

rukou a kolik úst, to, jak jsem držel stráž

nad mrtvým, to, jak mi chladem div neustydla

v krvi žil a cév prudce tepající křídla,
to, jak letmý dotek tvých úst byl věčný slib,
to, jak se láska a smrt ve mně křižovaly,
to, jak jsem si byl jist, že nic tu neošálí
mých dvacet let, těch dvacet zlatoploutvých
ryb,
to už bude tak dávno!)

DNES V NOCI (28. SRPNA 1930)

Navždy mne bude víc

o těžkou chvíli jedné srpnové noci,
kdy jsem chtěl, aby ožil její předobraz,
a kdy Viktor namířil světla reflektorů
do lopuchů ve škarpe pod hospodou
a tys odtamtud, štíhlá, se vznešeným
držením, bosa, s mechovými očima,
a s řadry, v jejichž oblém světle se nikdy
neusmějí dětská ústa,

tys odtamtud

nevyšla.

Navždy mne bude víc o tu noc,

kdy jsem tě vyvolával z měsíčních par
a popel na žhavém srdci chtěl držet tvar
něčeho, co už není, zatímco tys žila

a žiješ, ne přízrak, ne stín, jenž vstává z már,
ne bludička, ne bysta náměsíčně bílá,
ale láska, jež v krvi žil a cév
divoce tepá.

Navždy mne bude víc

o člověka, z něhož břímě lásky a smrti
a břímě života vyrazí zpěv.

SRPEN–LISTOPAD 1961

Otázky a úkoly:

1. Co všechno se odehrává v lidském životě? Jmenujte hlavní motivy skladby.
2. Čím se dospívající člověk stává dospělejším?
3. Jak se hlavní hrdina vyrovnává se smrtí blízkých?
4. Vysvětlete motiv křídlovky. Kdy se s ní setkáváme?
5. V názvu skladby je slovo *romance*, je zde užito správně? Co zde může být romantického, optimistického?

Říkejte si se mnou (1943)**Houpačka**

Naše Kačka, ta je skoupá,
nejraděj se sama houpá,
houpy, houpy, kluku hloupý,
ať ti táta také koupí,
houpa, houpa, houpačku,
tahle je jen pro Kačku.

Švestky

Dědek dřímá na židli,
bába míchá povidly,

jejich vnouček, to je klouček,
nese švestky přes palouček,

míchej, bábo, dědo, vstaň,
švestek je tam plná stráž.

Otázky a úkoly:

1. Proč jsou Hrubínovy verše oblíbené u dětí?
2. Všimněte si formy básní, rýmů.
3. Který další autor psal poezii pro děti?

VLADIMÍR HOLAN**Kameni, přicházíš****Strom kůru shazuje**

Strom kůru shazuje a korouhvička
skřípe jak nůž ve tvrdém krajíci.
Stačí-li pouze žít, pak slyšíš ještě sýčka
a noc, na předních tlapách hlavou zrající.

I jiný obraz rámuje se vinou
při šesti křídlech trosky sunoucí!
Však tím, že pamatuje prostor za hrdinou,
čas může být jen budoucí.

Otázky a úkoly:

1. Zamyslete se nad tím, co symbolizuje kámen v názvu sbírky. Jak asi souvisí s atmosférou doby?
2. Vysvětlete, čím se vyznačuje absolutní báseň.

Poslední testament

(v souboru Havraním brkem) – zkráceno

I
Je ráno... Vratký kráčivec
jde alejí... Jde ptáčkům sypat...
Je všednost sama, jenž přec

Pohádka

Princeznička na bále
poztrácela korále.

Její táta, mocný král,
Honzíka si zavolal:

Honzíku, máš na mále,
najdi nám ty korále!

Honzík běžel za horu,
nakopal tam bramborů.

Vysypal je před krále:
nesu vám ty korále,

větší už tam neměli,
ty snědli už v neděli.

Modlitba kamene

Paleostom bezjazy,
mandžnün at kraun at tarhäu at saün
luharam amu-amu dahr!
Ma yana zinsizi?
Gamchatatmy! Darsk ädön darsk bameuz.
Voskresajet at maimo šargiz-duz,
chisoh ver gend ver sabur-sabur
Theglathfalasar
bezjazy munay! Dana! Gamchatatmy!

tak jemným, šedým, outlým případ,
že uvnitř vlásku spát by moh',
ve vlásku bídy, smrtky, žalu...
Třebaže k hrdlu tiskne šálu,

neudusí tu guturálu
vzlyků, jež stud už nepřemoh',
stud, který dobře svíral brvy...
Paprsek slunce, právě prvý,
plombuje zatím zuby soch
a nehlásí se k jiné krvi.

Pak vitaminy zaskřípí...
Topinky ulic, přetírané
česnekem davu, lehce čpí,
sbírané mléko hodin tane
a věci, které braly kdys
ze samozřejmých lidských ritu
nejskutečnější realitu,
se proměnily v přízrak mýtů,
jenž hněte život na jakýs
obludný sen bez východiska.
Sotůrkům už se asi stýská
a drama do nicoucích mís
předsmrtnou lžící bije zblízka.

„Večerník! Praža - - -“ „Nebud' zlá!“
„Co je s tím sudem?“ „Už ho kulím“ –

A tak to běží dokola

guturála (z lat.) – hrdelní souhláska; *sotůrek* – košíček, brašnička z lýčí, slámy, rákosu; *korpuskule* (z lat.) – velmi malá hmotná částička

Otázky a úkoly:

1. Kde a jak autor zobrazuje velkoměsto?
2. Najděte v ukázce neologismus – co může znamenat?
3. Všimněte si slovní zásoby – najděte prvky knižní, hovorové a nespisovné.

Noc s Hamletem

„Tím větší báseň, čím větší básník,
nikoliv obráceně!“ dodal a pokračoval:
„A jsi už velký básník, ptáš-li se, s kým se
zatratit...“
Umění jako dílo, abys nezpyšněl...
Říkám ti, že umění je nářek,
něco pro někoho, nic pro všechny,
neboť už tím, že doufáš, jsi v budoucnosti...
Stále nás něco přesahuje, protože i láska
je jenom část naší jistoty... Atonální
harmonie...
A bolest jako trest za to,
že i bolest je prchavá...
Nebo je tomu tak, jako by se lidská pomoc,
která by mohla pomoci,
vymlouvala na pomoc Boží?

z animul hned ke korpuskulím
a ruší to jen tram či bus,
jenž na blátě si pochutnává
a mlaská zleva, mlaská zprava
jazykem asfaltu, jenž znává
i jiné chutě, chutě hrůz...

Když spol' tři domy, znovu smí to
zahlučet hlasy: „Je mi líto!“
„Ten nás vzal na paklík, no, hnus!“
„Kost?“ – „Koukaj, fotr, nechaj si to!“

A zatím vratký kráčivec,
jenž házel ptákům sladké droby,
dolévá slzu očních svěc
a navrací se do své hrobky,
tak outlý, že by spáti moh'
ve vlásku bídy, smrtky, žalu...

Až znovu tiskne k hrdlu šálu,
neudusí tu guturálu
vzlyků, jež stud už nepřemoh',
stud, který špatně svíral brvy...
Paprsek slunce, dávno prvý,
plombuje ještě zuby soch
a nehlásí se k jiné krvi.

Není mi lhostejný
ani jeden krůček a pád
dítěte v kopřivách... I když mu matka říká:
Jdi pro rum do čaje,
ono jde a stále si opakuje: rum do čaje, rum
do čaje,
až nakonec zašeptá: čum do ráje...
nene, není mi lhostejný ani jediný pád
dítěte... A přece zlo stoupá
míchou lidstva krvavě poplivanou
jako schody k zubařovi... Je věkovité to zlo
a unavené a každé jeho šlápnutí se štítí,
ale stoupá znovu a znovu k mozku pýchy,
neboť po tolikerých pokusech
světců a básníků,

po tolikerých pokusech světců a básníků
vypnout proud –
věří už jenom v souhlasnou chvíli,
kdy dojde ke krátkému spojení
mezi nebem a peklem.
Ale ovšem... Můžeme také čekat,
až něco bouchne a spadne na nás láska...
Anebo že naděje je v trpělivosti
a v dlouhočekání... Představ si
konečnou stanici života...

I kdyby nebylo Boha, i kdyby nebylo lidské
duše,
i kdyby duše byla, ale byla smrtelná,
i kdyby nebylo zmrtvýchvstání,
i kdyby nebylo pak už nic, opravdu nic,

Otázky a úkoly:

1. *Jaký je vztah člověka k poezii a umění?*
2. *Jak je vykreslen obraz matky?*
3. *Vyhledejte verše o smyslu lidského života.*

JAROMÍR JOHN

Večery na slamníku

Honza – úryvek z povídky

Jo! Na promoci řek pan profesor mamince, že Honza je kapacita, jeho nejmilejší asistent, a že bude docent.

Za půl roku začala válka a Honzu k tomu – rozumí se – hned vzali všemi desíti. Takovýto, věru, potřebovali. Voblík oficiískou uniformu a odjel na Srbsko.

Půl vesnice ho doprovázelo.

Jak – a co tam bylo – jak se měl – dodnes nevím.

Vrátil se za půl roku na urláb, nic nechtěl mluvit, jen řek', že museli kvaltem z Bělehradu, že sloužil u Maďarů, že ztratil všechnu bagáž, bylo ho půl, spad se náramně a byl na nás na všechny strašně sprostěj.

Vytáhl svy plátěny z almárky, chodil v košili a v pantoflích, coural po mezích, s nikým nemluvil, jen prosil panímámu, aby mu v kalhotách vystřihla klín, že z něho všechno padá.

Pak zase jed, pomoh dělat, večír se učil německy, natáh si novu strůnu na basu – a byl jako dřív.

Za čtrnáct dní panímáma zas klín vsazovala.

Mě vzali u druhý prohlídky hopem a dali mě k tomu samýmu ragimentu.

Když se to Honza – takhle o polednách – dověděl, příběh k nám a povídá: „Františku – to nic – žádný hejble – buď bez starosti – šup sem, šup tam.“

Vymoh si mě za pucáka.

Potom jsme byli v Přemyšlu, u Tarnopole, u Sandoměře, v bojích u Wicynu, v září, dvakrát jsme táhli přes Karpaty do Uher a do Bukoviny a zas zpátky – jak hoňácký psi v řepě.

Honza řezal, obvazoval, klel, nadával a jeden čas léčil dragounům koně.

Když bylo nejhůř, říkával: „Františku – to nic – to víš – šup sem, šup tam.“

Ale – když ho potom jeho profesor z Prahy vymoh pro sebe, na operace – hromtídepac – to Honza skákal.

moje, stejně jako tvoje účast na takové
komedii
byla by zas jen soucitem, soucitem s žitím,
které je jenom dech a žízeň a hlad
a páření a nemoc a bolest...

MATKA! ... Ta její trpělivost, to její zas a
zase,
které by mohlo oddalovat věčnost,
kdyby tou věčností už nebylo...

Ty její tiché krůčky, když jsi stonal,
nebo když přinášela chléb a styděla se,
že ten boží dar má zase brousek! Šla vlastně
životem
dobrovolně i postrkem bázně...

Marodi brečeli, nejvíc Češi, prosili proboha, aby je vzal s sebou, ať to byl Polák, Srb, Němec nebo Maďar, naříkali, tak silně měli Honzu rádi, neb on marodům dělal pomyšlení, říkal, že chudej lid za to neštěstí nemůže, ať je takovej nebo makovej, že jsme samí ubožáci, byl jim kamarád, že to byli malí rolníci a on se s nima o hospodářství nejradši bavil. S každým ty a ty, Františku sem – Františku tam, – to von každému, ať se s ním srozuměl nebo ne.

„Františku, nenaříkej ...!“

„Františku, hezky drž ... šmik, šmik, ... nono!“

„Františku, máš doma ženu, děti, holku ... cákra drž, chlape ... už jsme hotovi, Františku!“

A hned zas na saniťáky: „Dejte sem druhýho Františka!“

Byl to třeba Rumun nebo cigán; měl ustřelenou nohu nebo třeba taky půl hlavy pryč, ale jak mu Honza řek: „Františku,“ smál se a Honza, doktor, zas na něj, a třeba za chvíli vojáček odešel k Abrahamu, přeci jen rumunský František takhle s lehčím srdcem z tohohle všivýho světa odešel.

Po čtrnácti měsících – teda – vraceli jsme se do Čech a nehnuli se od oken vod Bohumína.

Honza pořád: „Františku, koukej, ta krása, ty pole, ta čistota, ty český chaloupky, a všecko zelený, pořádně obděláný – můj ty Bóže!“

Najednou – Česká Třebová – Pardubice a – hrome – Přelouč – Kolín – a pak už Ouvaly – Libeň a viděli jsme matičku Prahu, Hrad a Svatýho Víta – my koukali na jinou stranu a smrkali jsme – najednou jsme se na sebe podívali – brečeli a smáli se.

urláb (z něm.) – dovolená; *bagáž* (z fr.) – zavazadlo

Otázky a úkoly:

1. *Jakým způsobem autor vypráví o válce?*
2. *Jak válka lidí poznamenala, mění se jejich city?*
3. *Proč měli pacienti rádi Honzu?*
4. *Všimněte si jazyka v ukázce, jaké mluvnické prostředky autor používá?*

JAROSLAV HAVLÍČEK

Neviditelný

Byla nesmírně pokorná a hleděla zaujatě na daleký obzor, rty měla pootevřené. Viděl jsem, jak se cukají rozbouřenou krví. Taková maličkost! Dosud jsem ji držel za oba lokte a pomalu, s krutou váhavostí ji tiskl blíže a blíže, pak jsem otřel svou drsnou tvář o její a pustil ji ze svého objetí. Poodešel jsem za sousední pilíř... Mé podivné chování mělo představovat *hluboké vzrušení*.

Přiběhla za mnou udýchána, položila svou ruku na mou a hleděla do země. Scéna vyvrcholila, bylo třeba již jen využít jí a zesílit ji vášní. Zeptala se zbytečně, zdali se na ni ještě zlobím. Zavrtěl jsem hlavou, jako bych odpovídal na nějakou bůhvíjak závažnou otázku. Tak tedy – proč jsem vlastně *takový*?

Pohlédl jsem na ni pomalu a *rozumně* – a zeptal se jí, jaký mám být. Na to nemohla odpovědět a střídavě bledla a rděla se. Vzal jsem ji za loket a zeptal se jí znova významně – *jaký že teda mám být*. Pošeptala ustrašeně, že *vím jaký*. Zamručel jsem spokojeně a pohladil ji po líčku a zeptal se rozmarně, zdali *takový*. Rozveselila se, přikývla, dívajíc se koketně zpod víček. „*Nebo snat takový?*“ A políbil jsem ji na čelo. Čekala jen na to. Přivinula se ke mně těsně a nabídla mi své rty, přivírajíc oči.

Chodili jsme pak dlouho po ochozu kolem a kolem. Mluvil jsem polohlasem, ač jsme byli nahoře sami. Vykládal jsem jí, že se stalo něco, co jsem si *neprál* – a vůbec, mluvil jsem velmi zmateně. Zmatenost se dobře snáší s roztodivným stavem zamilovanosti. Na vše mi přikyvovala, vše ji oblažovalo, byla nesmírně šťastná touto první sérií hubiček...

Hýkání se ohlásilo z třetího kouta, strašlivější, než bylo první, bylo-li totiž vůbec strašlivé. Neviditelný si uvědomil, že je opravdu neviditelný, a chtěl mít také kus své svatební švandy. Cože učiní neviditelný strýček Cyril, když se dnes tak roz dováděl? Přijde mezi společnost, která ho nevidí, a tak trochu, nevině se zasměje. Jak to musí znít ve velikém pokoji, to říčení a chrochtání z neviditelná! Jaképak snění a psaní nedokončených románů?...

Avšak otec Hajn se hrozně dopálil. Ještě nikdy jsem ho neviděl zakročiti tak energicky. Rázem byl na nohou. Třetí zasmání bylo strýčkovo poslední. Hajn k němu přiskočil. Náhle tu nebyl strašlivý, neviditelný host, ale hloupý uličník, který se choval neslušně. Není správné děsiti svatebčany neveselými vtipy. Chopil Neviditelného za límec. „Hleď, ať jsi pryč,“ pravil, zadýchávejte se, „hleď, ať jsi odtud se svým protivným šklebením!“ a vlekl ho ke dveřím. „Kdo mu dal napít alkoholu?“ hřímal do síně. „Kdo to byl?“

Měl však raději vystrčit strýčka ze dveří, dokud byl strýček překvapen. Výslech si mohl nechat až po odvečení viníka. Tohle byla taktická chyba. Blázen získal čas. Nyní se zase on dopálil. Býti chycen za límec! Jako každý jiný viditelný smrtelník! Není to neskonale drzé, přímo nestydaté? Porušení rodinné smlouvy, konec sladké iluzi, alespoň pro tu chvíli. Vytrhl se bratrovi a chopil se toho, co mu bylo nejbližší, skladiště neodnesených sklenek. Hajn se mohl sotva duchapřítomně uhnouti – fííí – první sklenice letěla a bác! rozprskla se na stěně nad ulekaným Kuncem, a bác! letěla druhá a její střepy padly Soni do klína. Blázen nečekal. Zmizel za dveřmi. Ze síně zalehla sem ještě jeho vítězoslavná a vzteklá fanfára.

„Račte prominout, račte prominout!“ koktal Hajn, stíraje si z kabátu stopy vína, jímž ho potřísnil bratr. Jasně světlo plápolalo na lustru, který se kýval. To Katy spěšně rozsvítila... Řeči bez ladu a skladu se proplétaly. Mezi nimi třaslavá, leč nejucelenější Hajnova: „Jaká neopatrnost – služebnictvo, toť jisté – dalo mu napítí. Ubožák, nesnese alkoholu. Prosím dámy, obzvláště dámy, aby mi prominuly.“ A obrátil se k tetě s důraznou, uctivou, leč tvrdou výčitkou: „Bylo by bývalo rozumnější, kdyby bratr nebyl svatby účasten. Nestalo se tak po mém návodu.“

„Péťo, Péťo!“ křečovitě se mne držela Soňa, „to je hrozné! Jsem nešťastna. Co tomu říkáš? Polekala jsem se. Vidíš, já ti vždycky říkala, že je zlý. Nyní jsi ho poznal, je strašně zlý. Bála jsem se o tatínka. Má svatba je zkažena.“

„Děťino,“ chlácholil jsem ji z moci manžela, „říká se, že střepy přinášejí štěstí.“

Otázky a úkoly:

1. *Popište chování Petra v první části ukázky – jsou jeho city opravdové? Proč se tak choval?*
2. *Jaký vztah měla rodina k Neviditelnému?*

IVAN OLBRACHT

Nikola Šuhaj loupežník

Koločava

Nikola Šuhaj se vrátil.

Utekl z války. Domů. Do svých hor. Neboť ony jsou jediné, které stojí za to, aby se po nich stýskalo.

Koločava! Koločava!

Jak sladké jméno a jak chutná na jazyku!

Stál na noční silnici a sál mléčnou vůni Koločavy. Tma byl tvrdá jako kamení a v ní žlutě blýskalo několik okének jako lístky kyzu v uhlu. Do ticha zněly duté údery dřev mlýnské stoupy, která stlouká vlněné tkanivo domácích stavů a již jest slyšeti jen v noci. Tmou prošla holčička, nesoucí na velké lopatě z chýše do chýše řeřavé uhlí, ale byla osvětlena jen tvář a prsa dítěte, ostatního těla viděti nebylo.

Koločava! Koločava!

Bylo s podivem, jak vše to byl on sám: ten vzduch, který sál a vydechoval, tma se zlatými lístky, jejíž byl součástí i svítící děvčátko, které se objevilo jen na chvíli. A tupé údery mlýnské stoupy vycházely z jeho prsou.

Šel domů. Do chýše svého otce Petra Šuhaje, která stála asi hodinu cesty za sraženou vsí, tam, kudy se jde podél Koločavy k lesům Sucharu a již blízko nich. Zatukal na okno. Na skle se objevila mamčinčina tvář. Co tu chce Nikola? Vyšla.

Stála v košili proti němu na zápraží, oba se maličko usmívali a hleděli na sebe. Na účel příchodu se nebylo třeba ptáti, puška na rameni říkala vše.

„Otec je v poli?“

Ne, byl doma. Šrapnel mu přerazil nohu a také v paži zůstalo několik kulek. Teď ho poslali domů na dovolenou; než zase půjde...

„Kam v noci chodí Eržika Dračová pást koně?“

„Na Potok,“ odpověděla...

Kousek tvrdého kukuřičného chleba se v chýši přece jen našlo a matka mu s povzdechem nasypala do vojenského tlumoku z posledních bramborů.

Nikola se šel vyspat do oborohu u lesa.

A potom čekal tři noci na Eržiku.

Na ptáčka Eržiku. Na rybku Eržiku. Na Eržiku, která je růžová a černá a voní višňovým dřevem.

Na Eržiku, za kterou se člověk musí vydati, i kdyby žil za sedmi horami a sedmerým mořem.

Třetího večera šel za Eržikou až hluboko do vsi, aby ji zastihl dřívě, než se spojí s ostatními.

Spatřil ji ve večerním soumraku na silnici. Jela na koni, po žensku na něm sedíc, s bosou nohou položenou až na koňský krk, pět řad žlutých a červených korálů na krku a pod sebou místo sedla pestrou látku. Byla oděna tvrdou konopnou košilí a zástěrou s prošíváním pásem, mnohokrát obtočeným kolem těla. Bylo jí šestnáct let, v černých vlasech měla zastrčeno několik kopretin a byla krásná. Za ní kráčel druhý kuň.

Zastoupil jí v šeru cestu.

„Jej!... To jsem se lekla. To jsi ty, Nikolko?“

Vyskočil na druhého koně. Stiskl zvíře koleny a celá jeho bytost se vzpjala a vzbouřila krví.

Pak, když držíce se za ruce, stáli na kraji lesa, řekl Nikola:

„Zůstanu tady, Eržiko!“

„Zůstaň, Nikolko!“ A její oči, podobající se černým tůním, se staly ještě hlubšími.

Přátelé

Jurovy nervy nesnesly napětí tak dlouhého.

„Nikolko, Nikolko, pojďme pryč!“ Byl to úpěnlivě netrpělivý hlas svěhlavého dítěte. Jeho oči lpěly na bratrových.

Ale Jasinko rozevřel bisahy, svůj dvojitý pytel, a vyňal z nich potraviny: bryndzu, cibuli, pšeničný chléb a láhev lihu. V té volbě byl úmysl: jí-li kdo měkký bílý chléb a zapíjí jej lihem, brzy se opije.

Vytáhli křiváky, jedli a nahýbali si z láhve. Rozdílením potravin se rozsazení poněkud změnilo. Jasinko a Adam se posunuli blíže k Jurovi, Ihnat Sopko byl teď půl kroku za Nikolou. Topůrko sekery měl opřeno o strážku a na její čepeli seděl.

Tehdy se to stalo.

Když se Nikola skláněl pro láhev lihu u svých nohou, Ihnat Sopko se volně vzpřímil, vzal do ruky sekeru, a pomalu se protahuje, sekeru vzpažoval:

„Eh, to mě dnes nějak bolí v kříži!“ Ale rázem svistla sekera dolů a její ostří se zaseklo do hlavy, která mu vystavovala celý týl i téměř.

Jura vystřelil. Vyskočil.

Adam ho zezadu chopil za ramena. Jasinko mu ťal zepředu po hlavě.

Ale jak se Jura vzpřičil a prohnul dozadu, chtěje se vyrvat Adamovi, ostří sekery hlavu nezasáhlo, škráblo jen čelo a ťalo plnou silou do života. Objevily se vnitřnosti.

Jura vypálil ještě jednou. Vyrval se a s otevřeným životem prchal. Jasinko se shýbl po jeho pušce a na šest kroků ho střelil do zad. Jura padl. Chvilí se zmítal, drásaje kamení a hryže zemi.

Skočili k Nikolovi, odhodláni dobít ho, projeví-li známku života. Ale když ho obrátili naznak, viděli, že jeho oči již již kalnějí.

„Konec ... Vyřízeno!“ běželo jim hlavami.

Vzduch páchl nahořklou vůní tlejícího lískového listí. Bylo velké ticho. Padal drobounký déšť. Adamovi divoce bubnovalo v spáncích.

Nechtělíce nikoho potkat a s nikým mluvit, zůstali v lese až do večera. Chodili nazdařbůh pěšinami, vydechující po ošklivé práci, u jakéhosi pramene si prohlíželi oděv a umývali sekery a dlouho seděli pod starým bukem, mlčíce nejprve a pak se radíce, jak vypovídat a ke kolika z Šuhajových peněz se přiznat.

Otázky a úkoly:

1. Najděte prvky lyrického popisu přírody.
2. Co v očích lidí symbolizuje Nikola?
3. Proč je román označován jako balada?
4. Charakterizujte Olbrachtův jazyk – větná skladba, obrazná pojmenování, vnitřní monolog.

VLADISLAV VANČURA

Rozmarné léto

Staré časy

Mnozí odvážlivci, když se octli na počátku velikolepého měsíce června, usedají do stínu platanů a jejich urputné vzezření se stává mírným. Hle, větroví a vysoký sloupec rtuti, jež se zdvíhá a opět klesá, připomínajíc oddech spáče. Hle, kyv slunečníku a tato tvář, kdysi hrůzná. Ať poshovní nos a odulý ret, jenž vyrazil z obličeje tak prudce, ať se mírní, neboť, probůh, město je klidné.

Uprostřed žirných polí je dosti dvorců bílých ve smyslu národního básnictví, z býčků jsou volí, jalovice jsou stelné a tentam je máj.

Tehdy markytánky léta v kapotu, ve střevících ploských a průdušných, ve střevících, jež nezrývají cest, chodily muž od muže, stolicí od stolice a vyňavše blok z vydutého kapsáře, trhaly lístek po lístku. Chocholík jejich nosu se zarděl, kdykoliv mluvily k svému hosti řkouce:

„Dobrý den, pane. Není dnes krásné jitra? Není vám vhod tato desátá hodina, jež právě slétá ze starobylé věže baziliky svatého Vavřince? Domníváme se, že čas propůjčuje více vděku než cokoli jiného, a vskutku, deset je více než devět.“

Antonín Důra

Dozpívav svoji písničku, veliký Antonín složil ruce na zádech a maní dýchal na kuličku teploměru. Sloupec téměř neúplatný sotva se pohnul a Důra znamená tuto řádnost měl několik myšlenek, jež se vystřídaly v sledu míšených karet.

„Tento způsob léta,“ děl vposled, odvraceje se od přístroje Celsiova, „zdá se mi poněkud nešťastným. Je chladno a můj dech, jakkoliv jsem nepozřel vody, je mrazivý. Který měsíc nám zbývá, jestliže ani červen není dost vhodný, abychom pečovali o zdraví a o tělesnou čistotu?“

Nuže, ať je podnebí příznivé čili nic, tyto věci nesnesou odkladu.“

Řka to, ujal se mistr řemene, svlékl svůj šat a díváje se dolů do vody, jež zrcadlila jeho dlouhé zarostlé nohy, roubení bazénu a nebeskou bář, znamenal obraz obrácené nádoby, kterou kdosi neuměle postavil právě na okraj, a dodal:

„Ach, plovárna a tato číška jsou prázdný.“

Přívětivý plavčík

Zatím se neděle blížila k deváté a na plovárnu vešlo několik dam, jež za každého počasí byly pamětlivý péče, již vyžaduje dobrá tělesná správa. Antonín je pozdravil co nejokázaleji.

„Vejděte,“ řekl, „vejděte bez zdráhání. Nedejte se odstrašiti chladem, jež pocítujete. Abbé a major označili dnes koupel za vlahou.“

„Dobrý den,“ pronesl Hugo, dotýkaje se svého klobouku.

„Dobrý den,“ odpověděly s nyným úsměvem, neboť major měl pověst prostopášníka.

„Odebeřte se na vyhrazená místa,“ děl plavčík, „zde jest kytlice, již potřebujete, žínka a mýdlo. Kdyby se vám něčeho nedostávalo, volejte třikrát, abych vešel včas.“

Kouzelník Arnoštek

Za těchto hovorů šel proslulými vrbinami kouzelník Arnoštek, jenž právě přibyl do Varů Krokových. Znamenaje, že je zmlácen dalekou cestou a špinav, a spatřiv koupadlo dosti útulné, po krátkém váhání slezl na cestičku, přešel uzounké prkno a mimo nadání se octl na plovárně.

„Vidím, že se vyjasňuje a k poledni že bude vedro,“ řekl Antonín, „svlékejte se, pánové. Avšak vy, který jste přišel, posečkejte, pokud se neochladíte, neboť jste uřícen.“

„Tak,“ odvětil Arnoštek, „tak, vy jste, pane, řal do živého. Víte, že jsem se po celý týden neohřál, leda u své svíčky? Jsem kouzelník Arnoštek a vzhledem k drsnému podnebí (neboť přicházím z jihozemská) každého večera se dotýkám plamenem různých míst svého tělesného povrchu.“

„Ach,“ pravila paní Důrová, „to jste vy, o němž od včerejška mluví celé město? To jste vy? Vy, pane, jak se dovídám, jste polykač ohně a tůž, jenž pobýval v Paříži a přichází z Nizozemska.“

„Byl jsem tam všude,“ odpověděl kouzelník poněkud nejistě, „ale jestliže se zde o někom vypráví, nejsem to asi já! Přijel jsem o deváté vozem. Naše stanoviště je na náměstí. Odtud, pobyv jen několik chvil v úřadovně páně strážmistrově, jsem šel do těch říčních lázní. Je-li zde však podvodník, který se vydává za kouzelníka, budu nucen, abych odešel, aniž uspořádám představení a aniž se vykoupu.“

Otázky a úkoly:

1. *Ke kterému uměleckému směru se novela přibližuje?*
2. *Charakterizujte postavy přátel, jak tráví volný čas?*
3. *Všimněte si Vančurova stylu – na příkladech ho popište.*

Markéta Lazarová

Lidé ustávají v práci a dívají se, kdo to přichází. Ach, oči starců vidí předaleko. Lazar již zhlédl a již ji poznává.

Zdaližpak se hněvá? Zdaližpak ji přijme, zdali se usmířil?

Již se ozývá její jméno, lidé udeřili prací a hrnou se k vrátkům, služby vybíhají, ale Lazar se obrací. Nechce svou dceru viděti. Zavře se ve světnici, jejíž krb je pobořen, a káže všechněm, aby mlčeli.

„Budte zticha,“ praví čeledi a svým synům, „budte zticha, neboť se nevrací ten, před nímž se zavírá, ani nepřichází ten, jemuž bych mohl poslati někoho v ústřety. Budte zticha, ať činí ta žena to, co si žádá.“

Ruce služek klesají a leckterá mezi nimi pláče. Ti, kdo se rozběhli, nemají, co by učinili.

Ach, návraty ztracených synů, ach, návraty dcer! Markéta padne na kolena. Je viděti její zedrané střevíce a šaty plné bláta. Přikloň se, Lazare, k úpěnlivým prosbám své dcery, kéž bys ji slyšel, kéž bys přikývl hlavou. Ale nestalo se nic podobného. Lazar nevyšel.

Markéta měla tři bratry a tito tři bratři měli opět ženy a děti. Nuže, zotaví se jejich láska? Dají maličkým, aby objali svoji přítelkyni?

Nikoliv. Nádvoří je prázdné, nikdo jí nedbá, nikdo k ní nepřišel a děti váhají vidouce tvář zcela nepodobnou blažené tváři Markétině. Kdyby měla nešťastnice matku, zajisté by jí přinesla plášť a nádobu s vodou, zajisté by mluvila, a kdyby to bylo slovíčko pláče, Markéta by přece naslouchala plna útěchy, neboť i výčitka byvá ojiněna láskou.

Prvou noc probděla Markéta kdesi v přístěnku domu, tam, kde líhají nečistí tuláci. Modlila se, ale z koruny, kterou jí láska vstavila na hlavu, nevypadl ani jediný kámen. Markéta milovala Mikoláše a Bůh si zajisté přál, aby ho milovala...

Blížil se k ní ďábel? Ach nikoli, uvykli jste nazývati věci příliš přísnými jmény a zdvojnásobujete tuto přísnost, jde-li o děvčátko v otcovském domě. Po soudu rozumných lidí má Markéta pravdu, myslí-li na miláčka. Necht' i na něho myslí, či lépe, necht' se k němu vrátí! Bůh věru nestojí o závoj fňukalek, jež komolí modlitby a nepřivedou na svět živého tvora. Pravíte, že byl tento sňatek na posměch otci, na posměch lidem a na posměch Bohu, neboť nevěsta volila již dříve, než se shledala s Mikolášem?

Chtěl bych namítnouti, že vedle skutků jsou sliby málo závažné. Je tím, čím se stala, přijměte ji.

Jak ji máme přijmouti, když sama sebe zatracuje, když se nazývá nestoudnicí a fenou?

Po dvou dnech hněvu a pohrdání, jemuž se nic nevyrovná, jedna ze služek donesla Markétě šaty a zavolala ji k Lazarovi. Chudinka se oddává naději a vzápětí je opět zděšena, co uslyší? Je Mikoláš v Obořišti? Nepotkalo jej nenadále neštěstí?

Stojí třesouc se a krev jí zalévá vnitřek hlavy. Slyší šuměti bystřinu zkázy.

„Markéto,“ praví Lazar, „zavolal jsem tě, abych se otázal, jaké si uložíš pokání; čeho jsi hodna, Markéto?“ A dceruška mlčí a po chvíliče mlčení odpovídá přiroušeným hlasem:

„Ty máš klíče od všech trestů. Rozkaž mi, co se ti líbí.“

„Anděl vyhlazovatel, který má šest rukou a v každé drží tesák, ten anděl má přístup do tvjích duše a bodá ji, až ji ubodá. Kdybys setrvala v mém domě, shoří. Budeš-li choditi mezi poli, úroda ztrouchniví. Pas stádo, a stelné krávy budou zmetati a nepřibude mi telátek. Jsi prokleta, neboť jsi

zrušila sliby, které složil tvůj otec. Zrušila jsi slib daný Bohu. Bohu, nešťastnice! Nemám odvahy, abych se díval, jak se propadáš a jak se obracíš v troud a hnis. Táhni mi z očí!“

Hrome, vše, co je uděláno ze dřeva, shořelo v prach. Všechno je vymláčeno, prší do světnice, a my máme přechovávat milostníci žhárovu? Milostníci zbojníka, který obrátil Obořiště v poustku a který zabil pět našich lidí?

Dobře jí tak! Ať si jde, ať jde pod šibenici svých miláčků!

Je to sestra vašich manželů, paní. Je to Markéta, nejmladší z Lazarových dětí, táž, kterou jste volávali, aby čtla a zpívala písně!

Vy prachaso zlodějská, vy se věru nemáte proč vynášeti nad tuto hříšnici. Vy posměváčci, vy početní kapsáři, vy jalůvky zločinu, vy šejdíři, vy směšní herci, kteří strašíte mečem a bojíte se rány, vy duchové z kozy, kteří se ženete na poutníčka a před vojskem popotahujete ze slzavého nosu, vy chcete souditi zbojníky a milenky zbojníků? Nic dál, nic dále! Vyjdi, Markéto! Výš hlavu, výše! Jdi, jako chodívá ta, jež zná cenu svého přítele.

Otázky a úkoly:

1. *Proč je hlavní postavou Markéta? Naznačte složitost její postavy a její vývoj.*
2. *Můžeme román považovat za historický, nebo zachycuje nadčasové vztahy mezi lidmi?*

EDUARD BASS

Cirkus Humberto

Kerholec se zastavil a vzal Karase za rameno.

„Tuhle jsou dveře ke kasírce. Najdeš mě potom v manéži nebo ve stájích. Jenom to jsem ti chtěl ještě říci: tady vůbec všechno závisí na tom, abys měl to řemeslo rád. Lidi, zvířata, materiál, práci, všechno. Práce je tu moc a musí se dělat, co přijde pod ruku; ale máš-li vůli k dílu, vjede to do tebe a do smrti nebudeš chtít dělat nic jiného. Protože my jsme tu taková parta, od direktora až do koňáka, všichni na sebe odkázaní, rozumíš, jeden na druhého, všechno to musí hrát a klapat. Ale pak je to, chlapče, radost.“

O čtvrt hodiny později seděl Antonín Karas, zedník z Horní Sněžné, před paní majorkou von Hammerschmidt, která mu drobnými, obratnými stehy přešívala rukáv u livreje. Zrovna jí dopověděl svou historii o tom, jak pohřbil Márinku a jak s Vašíčkem uvázl bez zaměstnání v Hamburku.

„To jste měl těžkou zkoušku, Anton, těžkou zkoušku, to vám věřím,“ pokyvovala tlustá paní Hammerschmidtová hlavou, na níž byly hnědé, trochu prošedivělé vlasy spleteny v mohutný vrkoč. „Ale teď už můžete být klidný, tady jste v dobrém podniku. Berwitzovi jsou hodní lidé, přísní na práci a na pořádek, toť se ví, ale tomu vy přece vyhovíte, vždyť jste krajan, vždyť jste Čech. Božíčku, co jsem já znala Čechů, se všemi bylo dobré vyjítí. Ten poslední burš mého nebožtíka pana majora von Hammerschmidt byl z Vysokého Mýta, to je taky někde u vás, to byl člověk jak jiskra, a nač se jednou podíval, všechno uměl. A s tím vaším hošíčkem si nelamte hlavu. Máme tu několik dětí ve spolku, taky Berwitzovi mají holčičku, Helenku, kolik že je tomu vašemu? Sedm let, nu, to je ten pravý věk, to už nedá žádnou paplačku a brzy se přizpůsobí. Ten tu bude nejšťastnější, Anton, pamatujte na má slova. Tak ty rukávy bychom měli, můžete si to vzít a dávejte na to pozor, to víte, je to naše jmění, které vám tu svěhujeme. Pan Berwitz má rád, aby všechno krásně vypadalo, jen musí mít naši lidé pro to cit, aby se nic zbytečně neničilo. Dost je, co potrhají zvířata. Toho chlapečka mi odpoledne přiveďte, ať ho poznám, já vám dám na něho pozor. Tuhle máte tři lístečky, pro něho a pro tu vaši hodnou kvartýrskou i s dcerkou, ať se odpoledne kouknou na představení. Zkuste si ten kabát, človíčku, ať se na vás kouknu ... no, padne, padne, inu bylo to šito ve Vídni, tam jsou krejčí, však jsou většinou Češi. Vídeň, Bože, Vídeň, to je město, Anton, to je město ...“

Když procházel Karas manéží, končil jezdec na černém koni své cvičení. Kůň byl zpěněn a zpocen a pohazoval hlavou, když se mu uzda konečně uvolnila. Jezdec seskočil a zahlédl rudou livrej Karasovu.

„Vy jste tu nový, co?“ zavolal na něho cizí němčinou.

„Ano, pane,” přikývl Karas.

„A odkud, jaký krajan?”

„Čech, pane.”

„Ah, Čech ... to tedy mi můžete odvést koně do stáje!”

Karas už pochopil, že těmto lidem *být Čech znamená všechno dovést*. A protože mu ještě zněly v uších poučky Kerholcovy, vkročil do manéže a šel ke koni, jako by byl vyrostl na statku. Ačkoli se v koních nevyznal, chápal, když spatřil ušlechtilou hlavu a ohnivé oko, že tak krásné zvíře ještě neviděl. Vzít je za uzdu bylo mu přirozená věc, ale jak po ní sáhl, vynořila se mu vzpomínka z dětství, jak nesčetněkrát vídal v Budějovicích o výročních trzích předvádět koně: vždycky s hlavou vztyčenou. Vzal tedy pravíci uzdu pevně pod bradou a zvedl ji hezky vysoko. Kůň zastříhal ušima, lehko se vzepjal a pak se rozběhl drobným klusem trochu zadkem odbočuje, jak ho Karas vedl do protější brány. Proběhli krátkou chodbu a vůně stáje je ovála.

„Haló, Santos! Sem se Santosem!” volal tam někdo na Karase, ale vraník věděl sám, kam patří, a u svého boxu zabočil vlevo. Karas pustil uzdu.

„Výborně, Toniku,” ozval se z druhého konce hlas Kerholcův, „dobře jsi ho vedl.”

Otázky a úkoly:

1. *Jak mínění o Češích měla paní Hammerschmidtová a jaké jezdec? Doložte z textu.*
2. *Proč se Antonín Karas dostal k cirkusu?*
3. *Porovnejte jazykovou stránku ukázky se současnou češtinou.*
4. *Zamyslete se nad tím, jak mohl román v době okupace čtenáře povzbudit.*

KAREL POLÁČEK

Bylo nás pět

Já se nýčko moc těším na zimu, ani se dočkat nemůžu, a každé ráno se dívám z okna, jestli už je země bílá, ale ono pořád nic. Jenom prší, z nebe visí špagáty, že by se z nich daly plést copánky, a čas je to mrzutý. Když přijdou lidi do krámu, tak říkají: „To máme počasí, co? pane Bajza,” a tatínek praví: „Co mám dělat, když to nechce být lepší.”

Musím pořád sedět doma, a když tatínek zavře kvelb, tak mne zkouší velkou násobilku nebo vlastivědu nebo katechismus, a když se spletu, tak mne bere za ucho a praví: „Já tě naučím, ty kluku darebná,” a ještě praví, že musím být vzdělanější než on, kdyby mně měl všechny uši utrhat. A Honza si hová pod kamny a pořád podřimuje, nic ho nebaví, ani myši, ani ptáci, vůbec nic. Někdy hraju s Kristýnou „Člověče, nezlob se“, a když vyhraje, tak se směje, až nemůže popadnout dech, když prohraje, tak se také směje, jelikož je to Káča hloupá a není s ní žádná hra.

Je mně dlouhá chvíle, jelikož mám všechny knížky přečtené, a tak jsem se skamarádil s Otakárkem Soumarem. To bylo tak. Byla u nás v krámě paní Soumarová s Otakárkem a koupila Sidol na leštění kovů a vanilku. Otakárek pravil, že by chtěl se mnou chodit a že má všechny verneovky, a paní Soumarová se mne tázala, jestli chci být Otakárkovi přítelem. Odvětil jsem: „Beze všeho, mně je to fuk!” a ona se smála. A pravila, abych k nim přišel, tak jsem přišel a Otakárek mně půjčil „Oceánem na kře ledové“, což jest ohromné čtení, a obrázky v tom jsou ještě ohromnější.

Tatínek pravil, že je rád, když chodím k Soumarom, jelikož jsou to lepší lidi, a tím pádem se naučím dobrým způsobům, což prospívá obchodnictvu. Maminka pak mně přikázala, abysem u Soumarů pořád říkal „rukulíbám“, aby bylo vidět, že jsem dobře vedený. Já jsem jí to slíbil, ale neřekl jsem „rukulíbám“ a neřekl bysem to ani za pytel buráků, jelikož se stydím.

U Soumarů je to krásné jako v zámku, z jednoho pokoje jde se do druhého pokoje, z druhého do třetího a tak pořád furt a mají tam kanape, na něm barevné polštáře, taky kredenc, ve které je stříbro a zlato a hrníčky, a na podlaze mají kůži z jaguára a obrazy a vůbec všechno.

A Otakárek má hrozitánskou sílu hraček, z nichž nejlepší jest elektrická železnice, co se do ní pustí proud a ona sama jede. Tak my jezdíme elektrikou, já jsem průvodčí a křičím silným hlasem „hotovo!” a Otakárek je řidič a pořád zvoní, jenomže tam sedí v jednom kuse slečna a plete svetr a pořád dává na nás pozor, abysme něco nevyvedli, a pořád nás napomíná, abysme byli zticha. Až jsem se dožral a pravil: „Herdek, copak řveme?” a ona pak pravila paní Soumarové, aby Otakárek

nechytil ode mne špatné mravy. Paní Soumarová jí něco odvětila v cizím nářečí a pohládila mne po hlavě.

Vůbec je to u Soumarů dosti báječné a vždycky tam dostanu čaj s malinovou šťávou a sladké koláčky, můžu si jich vzít, kolik chci, což jest prima. Čenda Jirsák pravil, že k Otakárkovi dolezám, jelikož je bohatý, ale já jsem mu pravil: „To není vůbec praua, ty Krakonoši blbácká, a sám bys tam rád chodil.“ A taky že jo, když pak slyšel, že mně Otakárek půjčuje verneovky, tak dělal, jako by byl můj nejlepší přítel, a dolezal.

Jenomže chyba je v tom, že Otakárek musí pořád ležet a dávají mu teploměr pod paždí, aby se nenachladil, a užívá meducínu. To mne otrávil a už tam nechodím, jelikož jsem všechny verneovky přečetl.

Nyní chodím k Zilvarom do chudobince, tam je to nejohromnější, ale doma nesmím nic říct, aby neříkali řeči. Pan Zilvar byl ve válce, nepřítel na něho vystřelil z děla, pročez teď chodí po domech žebrať a má nohu dřevěnou. Takovou nohu bych chtěl mít a tak si ji silně přeju, že se mi v noci zdá, že chodím s dřevěnou nohou, co silně klope „klap! klap!“, a lidi vybíhají z domu a každý se diví, že mám tu dřevěnou nohu, a já jsem hrdý. Umínil jsem si, že budu hodný, a až budu hodný, tak naše poprosím, aby mně takovou nohu dali k Jéžišku, neboť pak by hoši koukali.

Otázky a úkoly:

1. *Vyhledejte v ukázce, které útvary jazyka se v ní prolínají.*
2. *Uvedte příklady situační a slovní komiky.*
3. *Všimněte si složitých souvětí.*

Okresní město

Nádraží se naplnilo šustícím hedvábím, načechranými družičkami, vzpřímenými, starostlivými šosáky, úzkostlivými pentlemi, tuhými klobouky i škrobenými límcí; napjaté a pozorné obličejy; i železniční zřízenci tváří se jaksi významně a štítky jejich čapek se lesknou obzvlášť slavnostně. Starosta města, knihkupec Oktávec, ztuhl; jeho obličej zkameněl; oči zíraly nepřítomně, chvílemi hleděl do klobouku, který ukrýval popsáný papír, a ševelil bledými rty. Poněkud stranou stojí skupina zpěváků; svítí tuhými náprsenkami a ustavičně zastrkují manžety, které se snaží vyklouznout z rukávů.

Žebrák Chleboun vnesl do nádraží nakyslý zápach svých hadrů. Neodolatelně jej lákají místa, kde se scházejí páni; šmejdil jako slepice okolo stolu v zahradní restauraci. Krhavýma očima hleděl rovně před sebe; zapadlé tváře se nadýmaly a splaskovaly jako bubliny. Slavnostní skupina se obrátila a zraky měří žebračka překvapeně a rozhořčeně. Ze zástupu se nenadále vyvinul správce Wagenknecht; zsinálý zlostí se vrhá na vetřelce. Žebrák zneklidněl; i šedo zelený knír se přestal pohybovat. Správce počal jím cloumati a vykopal jej z nádraží. Žebrák se pohnul a zvolna odcházel, poněkud kulhaje.

Bylo slyšet, jak správce za ním křičí: „Počkej, ty otrope, já si to s tebou srovnám! Holoto, holoto ... já vám dám obejdovat, já ... já vás ... já učiním opatření ...“

Na nádraží se ozval signál. Slavnostní dav zašuměl; dámy si rovnaly pentle a hladily záhyby šatů; páni jezdili prstem za tuhým límcem; zpěváci zabzučeli; zkoušeli hlasy. Starosta vytřeštil oči; tuhá náprsenka se zdvihla a opět klesla.

V dálce zazněla píšťala vlaku. Stráně, zarostlé ořeším a akátovými keři, znepokojeně vracejí zvuk. Je viděti parostroj, který se vynořuje a opět ztrácí mezi návršími, zasypává mourem domky dělnické kolonie a rozčepýřené střechy křivých chalup; s rachotem přešel železniční most, jenž se klene nad mělkou říčkou, a vtrhl do nádraží. Vtom dal sbormistr znamení, zpěváci se napřímili a spustili. Zaburácel zasilatel Wachtl a zaklokotal holič Sedmidubský. Ústa basů se roztáhla do elipsy a ústa tenorů vzala na sebe podobu osmičky. Zasilatelův bas duní a kutálí se po kamenné dlažbě; avšak tenor holičův šplhá se po úponcích psího vína, jež objímá sloupy, podpírající střechu nádraží; skáče stále výše a výše, křepčí po střeše a ztrácí se s modrým dýmem v éteru. Ustavičně se honí slova vlast, věnec, budiž dán, budiž dán; napřed utíkají vysoké hlasy, za nimi pospíchá bručlavý sekund; laškují a potýkají se jako hravá štěňata; někdy vyskočí bas, jindy tenor.

Sbor umlkl. Starosta si odkašlal. Ze železničního vozu vystoupil poslanec národní strany svobodomyšlné dr. Alois Fábera. Starosta počal mluvit. Poslanec stanul před ním; pravou ruku položil na prsa a palec levé ruky se zachytil za kapsu kalhot. Hlavu naklonil na stranu a pravou nohu vysunul dopředu. Starosta se zpočátku zakoktal; křečovitě se zachytil papíru, ukrytého

v klobouku. Zraky všech jsou upřeny na poslancovu hebkou bradku, kaštanový knír, vysoké čelo, oblé jako věž, a kučeravé vlasy. Hnědé oči přívětivě hledí na starosta.

Za poslancem stojí jeho choť, vysoká dáma s drobnou tvářičkou. Na tváři má připevněný nehybný úsměv, vypěstěný v ústavech pro výchovu dívek z lepších rodin a naučený cizozemskými vychovatelkami; abstraktní úsměv, jenž se nepojí k žádnému určitému předmětu. Drží za ruce dva chlapce v modrých kabátcích se zlatými knoflíky. Opodál trčí vychovatelka; její úsměv je ze stejného chovu jako úsměv její paní.

Starosta přišel do proudu a jeho řeč jednotvárně bublá a zurčí. Na tváři vyvstaly krůpěje potu; cítí, že jeho tuhý límeček změkkl. Poslanec nemění pozici; stále má pravou ruku položenou na prsa a palec levé ruky se drží kapsy. Usmívá se vlídně a jeho šíje tvoří se zády tupý úhel. Starosta zakončil svoji řeč slovy: „Ještě jednou: Buďte nám srdečně vítáni!“

Poslanec národní strany svobodomyslné dr. Alois Fábera se pohnul. Odpověděl, že ho láska a oddanost krajanů nesmírně dojíká a těší. Duchem svým, pravil, stále zalétá v rodný kraj; duševním zrakem vidí ony požehnané lány, snivé nivy i dálné modro hor.

Přednosta stanice i železniční zařízení trčí ve vojenském postoji. Účastníci slavnosti dychtivě sají lahodnou řeč. Holič Sedmidubský lpí na poslancových ústech, mimoděk pohybuje rty a tiše si opakuje poslancova slova.

Otázky a úkoly:

1. *Jak se v ukázce projevuje maloměšťačtví?*
2. *Jak do této situace zapadá postava žebráka?*
3. *Popište chování a řeč poslance Fábery.*

KAREL ČAPEK

Povídky z jedné kapsy

Básník

Byla to běžná policejní událost; ve čtyři hodiny ráno přejelo auto v Žitné ulici opilou stařenu a v největší rychlosti ujelo. A teď měl mladý policejní koncipient dr. Mejzlík vyšetřit, které auto to bylo. Takový mladý koncipient to bere vážně.

„Hm,“ řekl dr. Mejzlík strážníkovi číslo 141, „tak vy jste viděl ze vzdálenosti tří set kroků rychle jedoucí auto a na zemi lidské tělo. Co jste nejdřív udělal?“

„Nejdřív jsem běžel k té přejeté,“ hlásil strážník, „abych jí poskytl první pomoc.“

„Nejdřív jste měl zjistit ten vůz,“ bručel dr. Mejzlík, „a teprve pak se starat o bábu. Ale možná,“ dodával, drbaje se tužkou ve vlasech, „že bych já to udělal zrovna tak. Tedy číslo vozu jste neviděl; a co se jinak toho vozu týče –?“

„Myslím,“ řekl váhavě strážník číslo 141, „že byl nějaký tmavý. Možná, že byl modrý nebo červený. To nebylo dobře vidět pro kouř z výfuku.“

„Ach, Ježíši Kriste,“ naříkal dr. Mejzlík, „jakpak mám potom zjistit, který to byl vůz? Copak mám běhat po všech šoférech a ptát se jich: Pěkně prosím, nepřejeli jste starou bábu? No tak, člověče, co s tím mám dělat?“

Strážník pokrčil rameny v subordinované bezradnosti. „Prosím,“ řekl, „mně se přihlásil jeden svědek, ale neví taky nic. Prosím, on čeká vedle.“

„Tak ho přiveďte,“ řekl dr. Mejzlík znechuceně a marně hleděl něco vykukat z hubeného protokolu. „Prosím, jméno a bydliště,“ řekl mechanicky; ani se na svědka nepodíval.

„Králík Jan, studující strojínského inženýrství,“ pronesl svědek pevně.

„Tak vy jste, pane, byl při tom, když dnes ráno ve čtyři hodiny přejelo neznámé auto Boženu Macháčkovou.“

„Ano, a já musím říci, že šofér je vinen. Prosím, pane komisaři, ulice byla úplně volná; kdyby byl šofér na křižovatce zpomalil –“

„Jak jste stál daleko?“ přerušil ho dr. Mejzlík.

„Na deset kroků. Já jsem doprovázel svého přítele z – z kavárny, a když jsme byli v Žitné ulici –“

„Kdo je váš přítel?“ přerušil ho znovu dr. Mejzlík. „Toho tady nemám.“

„Jaroslav Nerad, básník,“ řekl svědek s jistou hrdostí. „Ale ten by vám asi nic neřekl.“

„Proč ne?“ bručel dr. Mejzlík, chytající se stěbla.

„Protože on ... je takový básník. Když se stalo to neštěstí, dal se do pláče a utíkal domů jako malé dítě. Tedy když jsme byli v Žitné ulici, přihnalo se odzadu šílenou rychlostí auto –“

„Které mělo číslo?“

„To nevím, prosím. Toho jsem si nevšiml. Já jsem pozoroval tu šílenou jízdu a zrovna jsem si řekl, že –“

„A jaký to byl vůz?“ přerušil ho dr. Mejzlík.

„Čtyřtákní výbušný motor,“ pravil znalecky svědek. „Ve značkách aut já se ovšem nevyznám.“

„A jakou měl barvu? Kdo v něm seděl? Byl otevřený nebo zavřený?“

„To nevím,“ děl svědek zaražen. „Myslím, že to byl nějaký černý vůz; ale blíž jsem si toho nevšiml, protože, když se stalo to neštěstí, řekl jsem Neradovi: Koukej, ti lotři přejedou člověka, a ani nezastaví!“

„Hm,“ mínil dr. Mejzlík nespokojeně, „to je sice docela místná a správná morální reakce, ale já bych byl raději, kdybyste si všiml čísla vozu. To je úžasné, pane, jak lidé dovedou pozorovat. Vy ovšem víte, že šofér je vinen, vy ovšem správně soudíte, že ti lidé jsou lotři, ale na číslo se nekouknete. Soudit dovede každý; ale pořádně, věcně si všimnout věcí – Děkuju vám, pane Králíku; nebudu vás zdržovat.“

Za hodinu zazvonil strážník číslo 141 u bytu básníka Jaroslava Nerada. Ano, pan básník je doma, ale spí. Básník vykulil ze dveří malá užaslá očka na strážníka; nemohl se jaksí upamatovat, co vlastně provedl. Nakonec přece jen pochopil, proč má jít na policii. „Musí to být?“ ptal se nedůvěřivě. „Já se totiž na nic už nepamatuju; já byl v noci trochu –“

„Nalítej,“ děl strážník chápavě. „Pane, já jsem poznal mnoho básníků. Tak se, pane, ustrojte; mám na vás počkat?“

Načež se básník a strážník dostali do řeči o nočních lokálech, o životě vůbec, o zvláštních úkazech na nebi a mnohých jiných předmětech; jen politika byla oběma cizí. Takto v přátelském a poučném hovoru se dostal básník na policii.

„Vy jste pan Nerad Jaroslav, básník,“ řekl mu dr. Mejzlík. „Pane svědku, vy jste byl při tom, když neznámé auto přejelo Boženu Macháčkovou.“

„Ano.“

„Mohl byste mně říci, jaké to bylo auto? Zda bylo otevřené nebo zavřené, jaké barvy, kdo v něm seděl, jaké mělo číslo?“

Básník usilovně přemýšlel. „To nevím,“ řekl, „já jsem si toho nevšiml.“

„Nevzpomínáte si na žádnou podrobnost?“ naléhal Mejzlík.

„Kdepak,“ děl básník upřímně. „Víte, já nedávám vůbec na podrobnosti pozor.“

„Tak prosím vás,“ spustil dr. Mejzlík ironicky, „co jste tedy vůbec pozoroval?“

„Tu celou náladu,“ pravil básník neurčitě. „Víte, tu opuštěnou ulici ... takovou dlouhou ... za úsvitu ... a jak tam ta ženská zůstala ležet –“ Najednou vyskočil. „Vždyť já jsem o tom něco napsal, když jsem přišel domů!“ Hrabal se ve všech kapsách a vytahal množství obálek, účtů a jiných takových hadrů. „Ne, tohle to není,“ brumlal, „tohle taky ne – Počkejme, snad je to tohle,“ mínil, pohřížen v pozorování rubu jakési obálky.

„Ukažte mi to,“ řekl dr. Mejzlík shovívavě.

„To nic není,“ bránil se básník. „Ale jestli chcete, já vám to přečtu.“ Načež, vykuliv nadšeně oči a zpěvavě protahuje dlouhé slabiky, recitoval:

„marš tmavých domů ráz dva zastavit stát
úsvit na mandolinu hrá
proč dívka proč se červenáš
pojedu vozem 120 HP na konec světa
nebo do Singapore
zastavte zastavte vůz letí
naše veliká láska v prachu leží
dívka zlomený květ
labutí šije řadra buben a činely
proč tolik pláču“

„A to je celé,“ prohlásil Jaroslav Nerad.

„Prosím vás,“ řekl dr. Mejzlík, „co to má znamenat?“

„No přece, to je to neštěstí s tím autem,“ podivil se básník. „Copak tomu není rozumět?“

„Myslím, že ne,“ minil dr. Mejzlík kriticky. „Já v tom jaksi nemohu poznat, že dne 15. července ve čtyři hodiny ráno v Žitné ulici přešlo auto číslo to a to šedesátiletou opilou žebračku Boženu Macháčkovou; raněná byla odvezena do všeobecné nemocnice a zápasí se smrtí. O těchto faktech se vaše báseň, pane, pokud jsem pozoroval, nezmiňuje. Tak.“

„To je jen syrová skutečnost, pane,“ děl básník, mna si nos. „Ale báseň je vnitřní skutečnost. Báseň, to jsou volné surreální představy, které skutečnost vyvolá v podvědomí básníka, víte? Takové ty zrakové a sluchové asociace. A těm se má čtenář poddat,“ prohlásil Jaroslav Nerad káravě. „Pak tomu rozumí.“

„Prosím vás,“ vybuchl dr. Mejzlík. „Nebo počkejte, půjčte mi ten váš opus. Děkuju. Tak tu máme, hm: ‚Marš tmavých domů ráz dva zastavit stát.‘ Tedy mně, prosím, vyložte –“

„To je přece Žitná ulice,“ pravil básník klidně. „Takové dvě řady domů, víte?“

„A proč to není třeba Národní třída?“ ptal se dr. Mejzlík skepticky.

„Protože ta není tak rovná,“ zněla přesvědčující odpověď.

„Tak dál. ‚Úsvit na mandolinu hrá‘ – No, dejme tomu. ‚Proč dívka proč se červenáš.‘ Prosím vás, kde se tu bere ta dívka?“

„Červánky,“ řekl básník lakonicky.

„Aha, promiňte. ‚Pojedem vozem 120 HP na konec světa‘ – Nu?“

„To asi přijel ten vůz,“ vysvětloval básník.

„A měl 120 HP?“

„To já nevím; to znamená, že jel rychle. Jako by chtěl letět až na konec světa.“

„Ah tak. ‚Nebo do Singapore‘ – Proboha vás prosím, proč zrovna do Singapore?“

Básník pokrčil rameny. „To už nevím. Třeba proto, že tam jsou Malajci.“

„A jaký má vztah to auto k Malajcům? He?“

Básník sebou stísněně vtěl. „Možná, že ten vůz byl hnědý, nemyslíte?“ řekl zahloubaně. „Něco hnědého tam jistě bylo. Proč by tam jinak byl Singapore?“

„Tak vidíte,“ řekl dr. Mejzlík, „ten vůz byl červený, modrý a černý. Co si z toho mám vybrat?“

„Vyberte si hnědý,“ radil básník. „To je příjemná barva.“

„Naše velká láska v prachu leží dívka zlomený květ,“ četl dál dr. Mejzlík. „Ten zlomený květ, to je ta opilá žebračka?“

„Přece nebudu psát o opilé žebračce,“ pravil básník dotčen. „Byla to prostě žena, rozumíte?“

„Aha. A co je tohle: ‚Labutí šije ňadra buben a činely.‘ To jsou volné asociace?“

„Ukažte,“ řekl básník zaražen a naklonil se nad papír. „Labutí šije ňadra buben a činely – co to má být?“

„Na to se právě ptám,“ bručel dr. Mejzlík poněkud urážlivě.

„Počkejte,“ přemýšlel básník, „něco tam muselo být, co mně připomnělo – Poslouchejte, nepřipadá vám někdy dvojka jako labutí šije? Koukejte se,“ a napsal tužkou 2.

„Aha,“ řekl dr. Mejzlík pozorně. „A co ta ňadra?“

„To je přece 3, dva obloučky, ne?“ divil se básník.

„Ještě tam máte buben a činely,“ vyhrkl policejní úředník napjatě.

„Buben a činely,“ přemýšlel básník Nerad, „buben a činely ... to by snad mohla být pětka, ne? Helejte,“ řekl a napsal číslici 5. „To břicho je jako buben a nahoře činely –“

„Počkejte,“ řekl dr. Mejzlík a napsal si na papírek 235. „Jste si tím jist, že to auto mělo číslo 235?“

„Já si vůbec žádného čísla nevším,“ prohlásil Jaroslav Nerad rozhodně. „Ale něco takového tam muselo být – kdepak by se to tu vzalo?“ divil se, hloubaje nad básničkou. „Ale víte, to místo je to nejlepší z celé básně.“

Za dva dny navštívil dr. Mejzlík básníka; básník tentokrát nespal, nýbrž měl tam nějakou dívku a marně sháněl prázdnou židli, aby ji policejnímu úředníkovi nabídl.

„Já už zase běžím,“ řekl dr. Mejzlík. „Já vám jen jdu říci, že to byl opravdu vůz číslo 235.“

„Jaký vůz?“ užasl básník.

„Labutí šije ňadra buben a činely,“ vysypal jedním dechem dr. Mejzlík. „A Singapore taky.“

„Aha, už vím,“ děl poeta. „Tak vidíte, to máte tu vnitřní skutečnost. Chcete, abych vám přečetl pár jiných básní? Teď už jim budete rozumět.“

„Až jindy,“ řekl honem policejní úředník. „Až zase budu mít nějaký případ.“

Otázky a úkoly:

1. *Jak na první pohled působí básníkův výtvar?*
2. *Všimněte si kompozice povídky – čím začíná, jak pokračuje, kdy vstupuje do děje titulní postava, kde dochází k dějovému zvratu a vyřešení problému.*

Válka s Mloky

K jedné hodině ráno (bylo to dvacátého listopadu) zachycovali radioamatéři ve větší části Evropy na svých radioaparátech silné poruchy, jako by pracovala nějaká nová, neobyčejně mocná vysílací stanice. Našli ji na vlnové délce dvě stě tři; bylo slyšet cosi jako hukot strojů nebo mořských vln; do toho táhlého nekonečného šumění se najednou ozval strašný, skřehotavý hlas (všichni jej popisovali podobně: dutý, kvákavý, jakoby umělý hlas, k tomu ještě nesmírně zesílený megafonem); a tento žabí hlas rozčileně volal: „Halo, hallo, hallo! Chief Salamander speaking! Halo, Chief Salamander speaking!“ ... Nato bylo slyšet praskot, jako by se přepínalo vedení; a zase jiný nepřírozeně seškracený hlas volal: „Attention! Attention! Attention!“ ...

A nyní se ozval chraptivý, unavený, ale přece jen velitelský hlas do nočního ticha: „Halo, vy lidé! Tady Louisiana. Tady Kiangsu. Tady Senegambia. Litujeme lidských životů. Nechceme vám působit zbytečné ztráty. Chceme jenom, abyste vyklidili mořské břehy na místech, která vám předem označíme. Uděláte-li to, vyhnete se politováníhodným nehodám. Příště vám oznámíme nejméně čtrnáct dní předem, na kterém místě budeme rozšiřovat své moře. Dosud jsme konali jenom technické zkoušky. Vaše třaskaviny se osvědčily. Děkujeme vám.“

Halo, vy lidé! Zachovejte klid. Nemáme vůči vám nepřátelských úmyslů. Potřebujeme jenom víc vody, víc břehů, víc mělčin pro svůj život. Je nás příliš mnoho. Už pro nás není dost místa na vašich březích. Proto musíme odbourat vaše pevniny. Uděláme z nich samé zálivy a ostrovy. Tím se dá délka světových břehů zpětinasobit. Budeme stavět nové mělčiny. Nemůžeme žít v hlubokém moři. Budeme potřebovat vašich pevnin jako materiálu k zasypání hlubin. Nemáme proti vám nic, ale je nás příliš mnoho. Můžete se zatím odstěhovat do vnitrozemí. Můžete se uchýlit do hor. Hory se budou bourat až nakonec.

Vy jste nás chtěli. Vy jste nás rozšířili po celém světě. Nyní nás máte. Chceme s vámi vyjít po dobrém. Budete nám dodávat ocel na naše vrtačky a krumpáče. Budete nám dodávat třaskaviny. Budete nám dodávat torpéda. Budete pro nás pracovat. Bez vás bychom nemohli odklidit staré pevniny. Halo, vy lidé, Chief Salamander vám jménem všech Mloků světa nabízí spolupráci. Budete s námi pracovat na odbourání vašeho světa. Děkujeme vám.“

Unavený, chraptivý hlas umkl a bylo slyšet jen táhlé hučení jako strojů nebo moře. „Halo, hallo, vy lidé,“ ozval se opět skřehotavý hlas, „nyní vám budeme vysílat zábavnou hudbu z vašich gramofonových desek. Na pořadu je Pochod Tritónů z výpravného filmu Poseidon.“

Louisiana – stát v jižní části Spojených států amerických; *Kiangsu* – velmi úrodná čínská pobřežní provincie; *Senegambia* – meziříčí v nejzápadnější Africe; *Tritón* – starořecký mořský bůh, který měl polovinu těla lidského a polovinu těla rybiho; *Poseidon* – starořecký bůh moře a vodstva

Závěr románu:

Ano, dojde k světové válce Mloků proti Mlokům:

„Ve jménu Kultury a Práva.“

A ve jménu pravého Mloctví. Ve jménu národní Slávy a Velikosti. Heslo je: Buď my, nebo oni! Lemurové, ozbrojení malajskými krissy a dýkami Yoghů, podřežou bez milosti atlantské vetřelce, zato pokročilejší, evropsky vzdělaní Atlantové vpustí do Lemurských moří chemické jedy a kultury zhoubných bakterií s takovým válečným úspěchem, že se zamoří všechny světové oceány. Moře je infikováno uměle vypěstovaným žaberním morem. A to je konec, člověče. Mloci vyhynou.

„Všichni?“

Všichni do posledního. Bude to vymřelý rod. Uchová se po nich jenom ten starý oeningenský otisk Andriase Scheuchzeri.

„A co lidé?“

Lidé? Ach pravda, lidé. Nu, ti se začnou pomalu vracet z hor na břehy toho, co zůstane z pevnin, ale oceán bude ještě dlouho smrdět rozkladem Mloků. Pevniny zase pomalu porostou nánosem řek, moře krok za krokem ustoupí a všechno bude skoro jako dřív. Vznikne nová legenda o potopě světa, kterou seslal Bůh na hříchů lidí. Budou také zkazky o potopených mytických

zemích, které prý byly kolébkou lidské kultury, bude se třeba bájit o jakési Anglii nebo Francii nebo Německu.

–

„A potom?“

- - - Dál už to nevím.

Otázky a úkoly:

1. *Jaké požadavky tlumočil vůdce Mloků Chief Salamander lidem? Komu se podobá?*
2. *V čem je podstata alegorie? Jaký symbolický význam mají Mloci?*
3. *Koho autor činí zodpovědným za zkázu světa?*
4. *Jaký je závěr románu? Dává Čapek lidem nějakou naději?*
5. *Na základě Čapkova výroku, že Válka s Mloky není utopie, nýbrž dnešek, že v románě nejde o fantazii, ale o skutečnost, vyložte realitu jinotajného příběhu. Proč jeho varování neztrácí ani dnes na aktuálnosti?*

R. U. R.

(s podtitulem Rossum's Universal Robots)

PRIMUS

Není ti někdy, Heleno, že najednou ti tluče srdce: Ted', ted' se musí něco stát –

HELENA *(dá se do smíchu)*

Podívej se na sebe!

ALQUIST *(vstává)*

Co – cože, smích? Lidé? Kdo se vrátil?

HELENA *(pustí hřeben)*

Co by se s námi, Prime, mohlo stát?

ALQUIST *(motá se k nim)*

Lidé? Vy – vy – vy jste lidé?

HELENA *(vykřikne a odvrátí se)*

ALQUIST

Vy jste snoubenci? Lidé? Odkud se vracíte? *(Hmatá na Prima.)* Kdo jste?

PRIMUS

Robot Primus.

ALQUIST

Jak? Ukaž se, děvče! Kdo jsi!

HELENA

Robotka Helena.

ALQUIST

Robotka? Obrat' se! Co, ty se stydíš? *(Bere ji za rameno.)* Ukaž se mi, Robotko!

PRIMUS

Jářku, pane, nechat ji!

ALQUIST

Jakže, ty ji chráníš? – Jdi ven, děvče!

❖❖❖

ALQUIST

Tak tedy, milý Prime, já - - - já musím dělat nějaké pokusy na Gallových Robotech. Záleží na tom všechno další, rozumíš?

PRIMUS

Ano.

ALQUIST

Dobrá, doved' to děvče do pitevny. Budu ji pitvat.

PRIMUS

Helenu?

ALQUIST

Nu ovšem, říkám ti. Jdi, připrav všechno. – Nu tak, bude to? Mám zavolat jiné, aby ji přivedli?

PRIMUS (*uchopí těžkou třecí paličku*)

Hneš-li se, rozbiju ti hlavu!

ALQUIST

Tak tedy rozbij! Jen rozbij! Co budou pak dělat Roboti?

PRIMUS (*vrhne se na kolena*)

Pane, vezmi si mne! Jsem stejně udělán jako ona, ze stejné látky, stejného dne! Vezmi si můj život, pane! (*Roztrhne kazajku.*) Řež tady, tady!

ALQUIST

Jdi, já chci pitvat Helenu. Dělej honem.

PRIMUS

Vezmi si mne místo ní; řež do těchhle prsou, ani nevykřiknu, ani nevzdychnu! Vezmi stokrát můj život –

ALQUIST

Pomalu, hochu. Ne tak marnotratně. Copak ty nechceš žít?

PRIMUS

Bez ní ne. Bez ní nechci, pane. Nesmíš zabít Helenu! Co ti to udělá, vzít mně život?

ALQUIST (*dotýká se něžně jeho hlavy*)

Hm, já nevím – Poslyš, chlapíku, rozmysli si to. Je těžké umírat. A je, vidíš, je lépe žít.

❖❖❖

(*Vejde Helena*)

ALQUIST

Pojď sem, děvče, ukaž se mi! Ty tedy jsi Helena? (*Hladí ji po vlasech.*) Neboj se, necouvej. Pamatuješ se na paní Dominovou? Ach, Heleno, jaké ta měla vlasy! Ne, ne, ty se na mne nechceš podívat. Tak co, děvče, je pitevna uklizena?

HELENA

Ano, pane.

ALQUIST

Dobře, pomůžeš mi, vid'?' Budu pitvat Prima.

HELENA (*vykřikne*)

Prima?

ALQUIST

Nu ano, ano, musí to být, víš? Chtěl jsem – vlastně – ano, chtěl jsem pitvat tebe, ale Primus se nabídl za tebe.

HELENA (*zakryje si tváře*)

Primus?

ALQUIST

Ale ovšem, co na tom? Ach, dítě, ty umíš plakat? Řekni, co záleží na nějakém Primovi.

PRIMUS

Netrap ji, pane!

ALQUIST

Ticho, Prime, ticho! – K čemu ty slzičky? Nu bože, nebude Prima. Zapomeneš na něj do týdne. Jdi, buď ráda, že žiješ.

HELENA (*tíše*)

Já půjdu.

ALQUIST

Kam?

HELENA

Abys mne pitval.

ALQUIST

Tebe? Jsi krásná, Heleno. Bylo by tě škoda.

HELENA

Půjdu. (*Primus jí zastupuje cestu.*) Pusť, Prime! Pusť mne tam!

PRIMUS

Nepůjdeš, Heleno! Prosím tě, jdi, tady nesmíš být!

HELENA

Já skočím z okna, Prime! Půjdeš-li tam, skočím z okna!

PRIMUS (*zadrží ji*)

Nepustím! (*K Alquistovi.*) Nikoho, starý, nezabiješ.

ALQUIST

Proč?

PRIMUS

My – my – patříme k sobě.

ALQUIST

Ty jsi řekl. (*Otevře dveře ve středu.*) Ticho. Jděte.

PRIMUS

Kam?

ALQUIST (*šeptem*)

Kam chcete, Heleno, veď ho. (*Strká ji ven.*) Jdi, Adame. Jdi, Evo; budeš mu ženou. Buď jí mužem, Prime. (*Zavírá za nimi.*)

ALQUIST (*sám*)

Požehnaný dni! (*Jde po špičkách ke stolu a vylévá zkumavky na zem.*) Svátku dne šestého! (*Usedne u psacího stolu, hází knihy na zem; pak otevře bibli, listuje a čte:*) „A stvořil Bůh člověka k obrazu svému: k obrazu Božímu stvořil ho, muže a ženu stvořil je. I požehnal jim Bůh a řekl: Rosttež a množte se, a naplňte zemi, a podmaňte ji, a panujte nad rybami mořskými, a nad ptactvem nebeským, i nad živočichy, kteří se hýbají na zemi. (*Vstává.*) A viděl Bůh vše, co byl učinil, a bylo to velmi dobré. I stal se večer a jitro, den šestý.“ (*Jde do středu pokoje.*) Den šestý! Den milosti. (*Padá na kolena.*) Nyní propustíš, Pane, služebníka svého – svého nejzbytečnějšího sluhu Alquista, Rossume, Fabry, Galle, velicí vynálezci, co vynalezli velkého proti té dívce, proti tomu chlapci, proti tomu prvnímu páru, který vynašel lásku, pláč, úsměv, milování, lásku muže a ženy? Přírodo, přírodo, život nezahyne! Kamarádi, Heleno, život nezahyne! Zase se začne z lásky, začne se nahý a maličký; ujme se v pustině, a nebude mu k ničemu, co jsme dělali a budovali, k ničemu města a továrny, k ničemu naše umění, k ničemu naše myšlenky, a přece nezahyne! Jen my jsme zahynuli. Rozvalí se domy a stroje, rozpadnou se systémy a jména velikých opadají jako listí; jen ty, lásko, vykveteš na rumišti a svěříš větrům semínko života. Nyní propustíš, Pane, služebníka svého v pokoji; neboť uzřely oči mé – uzřely – spasení skrze lásku, a život nezahyne! (*Vstává.*) Nezahyne! (*Rozpřáhne ruce.*) Nezahyne!

Opona

Otázky a úkoly:

1. Co v dramatu symbolizuje robot? Proč byl vytvořen?
2. Kdy a proč nastává krize?
3. Jaký je závěr dramatu? Které hodnoty jsou zárukou lidské nezničitelnosti a symbolem nového života?
4. Vysvětlete paralelu s biblickým motivem prvních lidí.
5. Jaký vztah zaujímá autor k technice, k převratným vynálezům? Před čím varuje?
6. Jak se jmenovalo dílo českého autora, v němž se obdobně stávají symbolem nového lidství dítě a stařec?

Bílá nemoc**MARŠÁL**

Sedněte si, Galéne. (*Usedne vedle něho.*) – Jak vám to mám říci, tvrdohlavý člověče! Podívejte se, mně záleží osobně na baronu Krügovi. Je to vzácný muž a – můj jediný přítel. Nevíte, jaká je to samota, být ... diktátorem. Mluvím s vámi ... jako člověk. Doktore, zachraňte Krüga! Už jsem ... hodně dlouho nikoho neprosil.

DR. GALÉN

Bože, to je tak těžká věc ... Já bych tak rád ... Poslyšte, já bych měl taky prosbu.

MARŠÁL

To není odpověď.

DR. GALÉN

Prosím vás, Vaše Excelence, já jen okamžik ... Vy jste takový státník a máte nesmírnou moc ... Ne že bych vám chtěl lichotit, ale – bohužel je to tak, že ano ... Podívejte se, kdybyste vy chtěl

nabídnout věčný mír ... Bože, jak by byli všichni rádi! Vždyť se celý svět bojí jenom vás ... všichni zbrojí jen kvůli vám ... Kdybyste vy řekl, že chcete mír, bude na celém světě pokoj, že ano ...

MARŠÁL

– – Mluvil jsem o baronu Krügovi, doktore.

DR. GALÉN

Ano, právě ... Vy ho můžete zachránit ... jeho a všechny malomocné. Řekněte, že chcete světu zajistit trvalý mír ... že uzavřete smlouvu se všemi národy ... a je to. Podívejte se, Vaše Excellence, vždyť to záleží jenom na vás! Proboha vás prosím, zachraňte ty chudáky malomocné! A co se týče pana barona, mě to tak mrzelo ... Prosím vás, už kvůli němu ...

MARŠÁL

Baron Krüg na vaši podmínku nemůže přistoupit.

DR. GALÉN

Ale vy můžete, pane ... Vy můžete udělat všechno!

MARŠÁL

Nemohu. Copak vám to mám vysvětlovat jako malému dítěti? Myslíte, že válka nebo mír záleží na mé vůli? Musím se řídit tím, co je v zájmu mého národa. Půjde-li jednou můj národ do války, pak je ... má povinnost jej pro boj vychovat.

DR. GALÉN

Jenže ... kdyby nebylo vás ... tak by váš národ do žádné výbojné války nešel, že ano.

MARŠÁL

Nešel. Nemohl by. Nebyl by tak dobře připraven. Nebyl by si tak vědom své síly – a svých šancí. Dnes o nich bohudík ví; a já plním jen jeho vůli –

DR. GALÉN

– kterou jste vy sám vyvolal.

MARŠÁL

Ano. Vzbudil jsem v něm vůli žít. Vy věříte, že mír je lepší než válka. Já věřím, že vítězná válka je lepší než mír. A já svůj národ nesmím připravovat o jeho vítězství.

DR. GALÉN

Ani o jeho padlé, že ano.

MARŠÁL

Ani o jeho padlé. Člověče, teprve krev padlých dělá z kusu země vlast. Jenom válka udělá z lidí národ a z mužů hrdiny –

DR. GALÉN

A mrtvé. Já viděl ve válce víc těch mrtvých, víte –

MARŠÁL

To dělá vaše řemeslo, doktore. Já jsem při svém řemesle viděl víc těch hrdinů.

DR. GALÉN

Ano, ti byli vzadu, Vaše Excellence. My v zákopech jsme tak moc stateční nebyli.

MARŠÁL

Zač jste vy dostal ten řád?

DR. GALÉN

To bylo ... jenom za to, že jsem obvázal nějaké raněné.

MARŠÁL

Já vím. Bylo to na bojišti mezi zákopy. To nebyla statečnost?

DR. GALÉN

Nebyla, prosím. To jen ... prostě jako lékař. To člověk musí, že ano ...

MARŠÁL

– – Poslyšte, vy s tím vašim mírem: proč, jakým právem to vlastně děláte? Řekněte, je vám to ... uloženo?

DR. GALÉN

Já nerozumím, prosím.

MARŠÁL (tiše)

Člověče, máte ... vyšší poslání?

DR. GALÉN

Ne, vůbec ne. Já jenom jako obyčejný člověk, že ano ...

MARŠÁL

Pak to nesmíte dělat, doktore. Musí být vyšší poslání ... Musí být vyšší vůle, která nás řídí –

DR. GALÉN

Čí vůle?

MARŠÁL

Bůh. Já jsem pověřen Bohem, člověče; jinak bych nemohl vést ...

DR. GALÉN

To teda ... musíte vést válku?

MARŠÁL

Ano. Ve jménu národa –

DR. GALÉN

– jehož děti padnou v boji –

MARŠÁL

– a dobudou vítězství. Ve jménu národa –

DR. GALÉN

– jehož otcové a matky zajdou malomocenstvím –

MARŠÁL (*vstane*)

Na těch nemám tolik zájmu, doktore. Z těch už vojáci nebudou. Nevím, proč jsem vás ještě nedal zatknout.

Otázky a úkoly:

1. V čem je hra symbolická? Na co reaguje?
2. Charakterizujte postavy v ukázkce, co bylo jejich hlavním cílem v životě?
3. Popište dialog mezi postavami – jak na sebe jednotlivé výpovědi navazují?
4. Proč končí příběh a zápas dr. Galéna tragicky, kdo může za jeho smrt?
5. Před čím Čapek varuje?

Matka

Dějství III. – zkráceno

HLAS Z AMPLIONU

Už ne lidský hlas, ale vlast sama vás volá. Já vlast volám všechny muže. Já matka vlast prosím své syny: braňte mne, braňte mé děti –

MATKA (*zavírá knoflík radia*)

Ne, ty nejsi matka! Já jsem matka, já, já, rozumíš? Jaké ty máš právo na mé děti? Kdybys byla matka, nemohla bys je posílat na vojnu! Ukryla bys je jako já, zamkla bys je jako já a křičela bys: nedám, nedám! – Já už nemám, koho dát, abys věděla. Nikdo tu není. Jsem tu jen já, stará, bláznivá ženská. Já už jsem dala všechny syny. Nemám už, nemám –

TONI

Maminko –

MATKA (*obráť se*)

Co tu chceš? (*Vykřikne hrůzou.*) Toni, ty taky -? (*Vrhne se k němu a ohmatává ho.*) Ne, chvála Bohu, jsi to ty, jsi to ty! Jsi živý, vid'? Jak jsi mne poděsil! – Co tu hledáš, Toni? Víš, že to nechci, abys ... abys tady poslouchal ... tu ženskou. Já si to nepřeju, Toni!

TONI

Mami, když má takový ... krásný a strašný hlas! Víš, já si ji dovedu tak živě představit: je vysoká a bledá ... a má tak veliké oči –

MATKA

Nestarej se o ni.

TONI

Když mne volá!

❖❖❖

TONI

Nezlob se, maminko, ale – podívej se, vždyť jde opravdu o všechno ... o vlast a ... o národ ...

MATKA

A ty ten národ zachráníš, ne? Bez tebe to nepůjde, vid'? Myslím, chlapečku, že ty to nevytrhneš.

TONI

Kdyby takhle mluvila každá matka –

MATKA

Já bych se jí nedivila, můj milý. Myslíš, že se s tím může smířit, aby jí někdo bral děti jedno po druhém? To by ani nebyla matka, holenku, kdyby si to nechala líbit!

TONI

Ale když je taková hrozná válka, mami –

MATKA

Já jsem ji nezavinila, Toni. Žádná máma ji nezavinila. My matky, synáčku, jsme nikdy žádnou válku nevedly; my jsme na ni jen doplácely svými dětmi. Ale já už nebudu tak hloupá, abych dala to poslední, co mám. Ať si to kdo chce vyřídí beze mne. Já už nic nedám. Tebe nedám, Toni.

TONI

Mami, ty pláčeš? Ty ... ty mne tedy pustíš?

MATKA

Ne, Toni. Já jsem stará ... a tvrdohlavá ženská. Já nedám svého syna ... na něco, co jsem proklela. Mně už ty vaše války přišly příliš draho, synáčku. Ty nepůjdeš. Já tě nepustím.

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU

Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme všechny muže do zbraně. Voláme všechny muže. Na nás už nezáleží. Už nebojujeme za sebe, ale za zem svých otců a dětí. Ve jménu mrtvých i budoucích, voláme do zbraně celý národ!

MATKA

Ne. Toni nepůjde. Já ti ho nedám!

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU

Slyšte, slyšte, právě zachycujeme jiskrovou zprávu z lodi Gorgony. – Sečkejte u amplionů, nemohou to přechíst! Naše loď Gorgona ... Ach, Bože! *Hlas se zlomí.* Odpusťte mi, já tam mám syna! (*Pomlka.*) – Slyšte, slyšte, slyšte! Naše cvičná loď Gorgona ... se čtyřmi sty námořníky kadety na palubě ... se pokusila prorazit nepřátelskou blokádu, aby se vrátila do svého přístavu. V pět hodin sedm minut ... byla zasažena nepřátelským torpédem. Loď ... se potápí. (*Vzdech.*) Kadeti na palubě Gorgony vzkazují ... poslední pozdrav domů. Prosí, aby jim byla ... naposledy ... zahrána ... naše hymna. – Můj synu! Můj chlapečku!

MATKA

Cože? Tak ty přece máš syna? Ty taky máš dítě?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU

Haló, haló, přerušujeme vysílání zpráv. Haló, haló, haló! Voláme cvičnou loď Gorgonu. Voláme Gorgonu! – Haló! – Haló, slyšíte nás? – Kadeti na Gorgoně, pozor! Kadeti na palubě Gorgony, vlast vám posílá poslední pozdrav.

MATKA

– – Čtyři sta chlapců! Copak se to smí, zabíjet takové hochy?

HLAS TONIHO

Maminko, jsi tam?

MATKA (*odemyká dveře*)

Co tu chceš, Toni?

MUŽSKÝ HLAS V AMPLIONU

Haló, haló! Hlavní stan hlásí: Při ranním náletu nepřátel bylo zničeno město Villamedia. O život přišlo přes osm set civilních osob, z toho většina žen a dětí. Letecká puma zasáhla nemocnici, kde zahynulo šedesát nemocných ...

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIONU

Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme k amplionu celý svět! Voláme lidi! Nepřátelská letadla napadla dnes ráno vesnici Borgo a svrhla pumy na obecnou školu. Do prchajících dětí střílela ze strojních pušek. Osmdesát dětí bylo raněno. Devatenáct dětí postříleno. Třicet pět dětí bylo výbuchem ...roztrháno.

MATKA

Co říkáš? Děti? Copak někdo zabíjí děti?

TONI (*hledá na mapě*)

Kde to je ... kde to je ...

MATKA (*stojí jako zkamenělá*)

Děti! Malé, usmrkané děti!

Ticho.

MATKA (*strhne se stěny pušku a podává ji oběma rukama Tonimu*)

(*S velkým gestem*) Jdi!

Otázky a úkoly:

1. Proč se matka strachuje o posledního syna a nechce slyšet o válce?
2. Co způsobilo její proměnu, proč nakonec sama posílá Toniho bojovat?
3. V čem spočívá matčino hrdinství?
4. Vysvětlete, jaký je podle autora „mužský“ a „ženský“ postoj k životu a hrdinství.
5. Čím je hra aktuální dodnes, před čím varuje?
6. Připomeňte si další protiválečná díla jiných autorů a porovnejte je.

JIŘÍ VOSKOVEC A JAN WERICH

Rub a líc

Tajné skladiště zbraní. Sklepní místnost s cihlovými a betonovými stěnami. V pozadí, asi ve výši dvou metrů, betonová palanda na cihlových sloupech. Z palandy vzhůru schody, ztrácejí se ve tmě. Z podlahy na palandu obyčejný žebřík. Pod palandou vzadu uprostřed betonové zdi silné pancéřové dveře. Vpravo v pozadí tmavý kout s východem. Vlevo vpředu dveře, vedle nich elektrický vypínač. Vpředu prostý stůl, na něm menší bedna a telefon. Na palandě a vpravo vpředu velké kupy zavřených beden. Poněkud více vpředu velká bedna s volným víkem a úzká dlouhá bedna s víkem na panty a s petlicí. Při otevření opony je na scéně úplná tma.

Scéna první

(*Krev a Mlíko sestupují opatrně po žebříku z palandy do skladiště a škrtají sirkami*).

MLÍKO

Já mám dojem, že tenkrát tady taková tma nebyla.

KREV

Jestli to není od toho hladu? (*Škrtně sirkou a objeví vypínač*.) Tady máte světlo. (*Rozsvítí*.)

MLÍKO (*Sestoupí za ním do přízemku skladiště*)

Taky je tu vidět krize. Místo aby sklad ubýval, tak přibývá. Máte klíč?

KREV

Od čeho?

MLÍKO

Ne od čeho. Na co!

KREV

Na odemknutí, ale čeho?

MLÍKO

Konzervy se neodemykají. Konzervy se otvírají. Čím?

KREV

Klíčem. Máte ho?

MLÍKO

Ted' jsem se ptal vás, jestli ho máte. (*Zvedne víko bedničky na stole.*)

KREV (*pohlédne dovnitř*)

Jé, to jsou divný konzervy. Takový příruční! (*Vyjme z bedničky válcovitý ruční granát s rukovětí.*)

MLÍKO (*bere mu granát z ruky*)

Ukažte, to budou ty nový, turistický. To se asi takhle opéká nad ohněm.

KREV (*bere mu granát*)

Půjčte to sem. To se asi musí za tohle zatáhnout. (*Zatáhne za šňůrku a odtrhne ji.*) Nic se neotevřelo.

MLÍKO

Neteče z toho olej? (*Přiblíží granát k uchu.*) Tam něco syčí! Ta bude asi zkažená.

KREV (*poslouchá*)

To ten olej kvasí. (*Třepe granátem a znovu naslouchá.*) Jé, ted'ka! (*Dává granát Mlíkovi k uchu.*)

MLÍKO

Ted' to tam burácí! Je to ale štěstí, že jsme si toho všimli. Vždyť to je zdraví nebezpečné.

KREV

Která firma to vyrábí, takový neřád?

MLÍKO (*čte hodně zblízka nápis na granátu*)

Krupp-Essen. Aha, essen, k jídlu to je.

KREV

Ovšem, Krupp-Essen, jezte kroupy! To bude asi šoulet.

MLÍKO (*čte dál*)

Made in Germany – tak to nebude šoulet.

KREV

Ale Krupp, to je mi nějaká povědomá firma. Ten přece dělá kanóny?

MLÍKO (*opírá si zamyšleně granát o bradu*)

Ano, kanóny, zbraně a vůbec střelivo a ... (*zarazí se, pohlédne zděšeně na granát, vloží jej rychle Krevovi do ruky a odstoupí*) ... a handgranáty ... !!!

KREV (*drží chvíli granát nechápavě v ruce, pak pochopí a zděšeně pobíhá, řve*)

... Pomóc!!! Dejte to někam! (*Hodí granát Mlíkovi, ten mu jej s křikem hodí zpět. Krev jej uchopí a zahodí za scénu přes palandu. Za scénou silný výbuch. Po výbuchu se pancéřové dveře pomalu otevřou.*)

KREV

Jste celý?

MLÍKO

Jsem, ale dveře to vyrazilo. (*Postoupí ke dveřím.*) Pojd'te se podívat. (*Oba odejdou pancéřovými dveřmi.*)

šoulet – židovské jídlo z husího masa s vařeným hrachem a kroupami nebo rýží; zde dobová narážka na pronásledování Židů v nacistickém Německu

Otázky a úkoly:

1. Co autoři vyjadřují názvem hry, na co poukazují?
2. Zamyslete se nad jmény hlavních postav.
3. Najděte v ukázce prvky situačního humoru.

Písničky z Osvobozeného divadla

Kat a blázen – ze stejnojmenné ostře protifašistické revue

Dle starých pramenů kdysi kraloval
Starý vetchý král
Řečeného krále nikdo se nebál
Každý se mu smál

Ať dělal co dělal lid se chechtal dál
Národ byl spokojen reptal jenom král
Kat aby tohle spral – jsem blázen sám!
Jak už vládnout mám?

Až teprv baba Jaga
Jak praví stará sága
Poradila královi
Jedním rázem
Že kdyby líp znal svůj lid
Věděl by co lid chce mít
Vážnost že mu dodá jen
Jen kat a blázen

Král že musí kata míti aby se lid bál
Jen bláznovi dovoliti aby se mu smál
Král se vrátil na svůj hrad
Poslech bábu a byl rád
Od té doby panoval
Kat blázen a král

Pohádky vyčichly zapadnul i král

Otázky a úkoly:

1. *Doložte, že text je ironickou a sarkastickou paralelou mezi pohádkou a realitou, alegorickým obrazem aktuální politické situace doma i ve světě.*
2. *Kterým lidským chybám se autoři vysmívají, na které dobové společenské nedostatky poukazují?*

Stonožka

Já vám nemám tyhle lidi rád
Co se nechtěj a neuměj smát
Řekněte mi má to smysl
Pořád si kabonit mysl
Vždyť si člověk může brát
Příklad ze zvířat

Dejme tomu stonožka
Co má práce s obouváním
Jen se oběda dočká
Začne se zouváním
Na každou totiž nožku
Má ponožku v botě vložku

Otázky a úkoly:

1. *Na kterou aktuální situaci text naráží?*
2. *Jaký životní postoj propaguje?*

A svět dospěl dál
Kdepak jsou ty časy kdy se národ smál
Krise se nebál

Jak se všechno mění a jak ten čas letí
Žijem ve znamení kulturních století
Dnes už lid nepozná koho se má bát
A komu se smát

Zčista jasna kde se vzal
Pan Nikdo se tu vzal
Křičel jak si předsevzal:
Já chci vládu!

Nemluvil a jenom řval
Co nedal to sliboval
Ale na svá bedra vzal
Funkcí hromadu

Prohlásil se za krále za blázna za kata
Takže vznikla situace značně napjatá

A tak z kata a blázna
Vznikla hodnost svérázná
Vylíhnul se nový tvor –
Blázen diktátor

A stačí bláta trošku
Prošoupe rohožku

Ta snad má právo mít
K zoufalství vlohy
Co to jen musí být
Když ji rozbolej nohy

Mám-li vztek víc než trošku
Že bez práce mám jenom hlad
Vzpomenu na stonožku
A jsem na světě rád

Použitá literatura:

- Sochrová, M.: Čítanka II. k literatuře v kostce, Fragment Havlíčkův Brod 2003
Sochrová, M.: Čítanka III. k literatuře v kostce, Fragment Havlíčkův Brod 2003
Sochrová, M.: Čítanka IV. k literatuře v kostce, Fragment Havlíčkův Brod 2003
Prokop, V.: Čítanka k Přehledu české literatury 20. století, O.K.-Soft Sokolov 2000
Prokop, V.: Čítanka k Přehledu světové literatury 20. století, O.K.-Soft Sokolov 2000
Mašková, D., Mgr.: Čítanka 3 (k literatuře – přehledu SŠ učiva), VYUKA.CZ Třebíč 2006
<http://www.eucebnice.cz/literatura> (Sárközi, R., Abeceda, občanské sdružení, Most 2006)